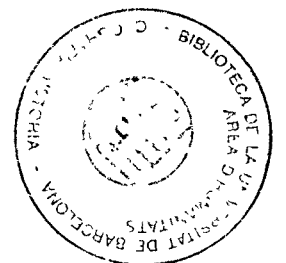

**PAGESOS, MARINERS I
COMERCIANTS A LA
CATALUNYA LITORAL.
EL MARESME A
L'ÈPOCA MODERNA**

DENOMINACIONS QUE REBEN ELS FILLS IL.LEGÍTIMS

SEGLE XVI:

NOMS QUE REBEN	ARENYS MAR	CANET	TORDERA	VILASSAR	LLAVANERES	CABRERA
PARES INCÒGNITS	3		1	28	8	1
TROBAT DE VENTURA						1
FILL DE SECRET				1	2	3
DE VENTURA					1	
TROBAT						1
FILL STA MARE ESGLESIA				1		
PARE DESCONEGUT						1
TOTAL	3	0	1	30	12	6

SEGLE XVII:

NOMS QUE REBEN	ARENYS MAR	CANET	TORDERA	VILASSAR	LLAVANERES	CABRERA
PARES INCÒGNITS	45	28	59	51	23	29
FILL LLEGÍTIM I NATURAL DE PARES INCÒGNITS	1					
FILL DE SECRET				1	1	1
FILL DE VENTURA	3	1	2	1	1	5
FILL DE LA AURORA						1
PARES NO VOLEN SER INSCRITS						1
FILLA STA MARE ESGLESIA				3		
FILL DE VENTURA TROBAT		1				
FILL ILLEGÍTIM		1				
FILL DE LA TERRA						1
FILL TROBAT						2
FILL DE TERRA I VENTURA						1
TOTAL	49	31	61	56	29	37

SEGLE XVIII:

NOMS QUE REBEN	ARENYS MAR	CANET	TORDERA	VILASSAR	LLAVANERES	CABRERA
PARES INCÒGNITS	181	27	13	48	31	87
FILL DE VENTURA	1					
INFANT TROBAT		3				
TOTAL	182	30	13	48	31	87

Al marge del seu origen, interessa quantificar el seu nombre i copsar la seva distribució al llarg dels segles. Per aquest motiu s'ha calculat el valor percentual dels fills il·legítims, així com la seva incidència en el sexe dels infants.

Tradicionalment hom ha considerat, que el predomini de les nenes revelaria la pràctica d'un abandonament, en contrast amb els nens, que denotaria un origen extraconjugual. Així mateix s'ha analitzat en quins períodes cronològics es donava una major profusió d'il·legitimitat.

Així doncs, els infants de pares desconeguts no arribaven a un 1% en relació al total de naixements enregistrats a l'època moderna al Maresme. Per centúries, el percentatge més petit es va donar al segle XVI, ja que se situava en un 0,58%. En canvi, en el transcurs del sis-cents, es va experimentar un lleuger ascens, atès que representava un 0,94% dels naixements. Finalment durant el divuit va minvar molt lleument en situar-se en un 0,84%. D'entrada la preponderància de la il·legitimitat al segle XVII, no sorprèn, si es té present tot el reguitzell de desgràcies socioeconòmiques, que es varen anar succeint: pestes, males collites i allotjaments de tropes. L'anàlisi del seu repartiment secular permetrà escatir en quines etapes es va donar un nombre més elevat d'aquest tipus d'infants.

Des del punt de vista de la seva distribució geogràfica, s'observa una major preponderància a les demarcacions de tipus més agrícola, tot i que en tots els casos els percentatges no arriben a un 3%. Cal destacar, però, l'elevat nombre d'infants il·legítims a Arenys de Mar durant el set-cents. De fet si en el transcurs dels segles XVI i XVII se situava en un 0,3 i en un 0,7% respectivament, en el XVIII va representar un 1,5%. Dues hipòtesis podrien justificar aquest increment, o bé l'arrelament d'una certa relaxació moral, o bé la pervivència d'una crisi econòmica. Respecte al primer supòsit, aquest sembla descartar-se, atès que la majoria de localitats varen experimentar descensos. En canvi resulta més versemblant la segona conjectura, si es té present l'impacte que va tenir sobre la societat arenyenca l'esclat de les guerres internacionals de la segona meitat de segle. Amb tot, l'anàlisi de la distribució decennal dels il·legítims permetrà clarificar aquesta hipòtesi.

Respecte a la distribució d'aquests infants al llarg de les centúries, s'observa una major concentració en períodes conjunturalment crítics: episodis bèl·lics, allotjaments militars, pestes i cicles de males collites i fam. Així en el transcurs del segle XVI, els decennis, que varen aplegar un nombre més elevat de fills il·legítims, varen

PERCENTATGE DE FILLS IL.LEGÍTIMS A L'ÈPOCA MODERNA

%	ARENYS MAR	CANET	TORDERA	VILASSAR	LLAVANERES	CABRERA	TOTAL
S. XVI	0,30%		0,03%	1,50%	0,72%	0,48%	0,58%
S. XVII	0,70%	0,50%	1,20%	1,10%	0,80%	1,80%	0,94%
S. XVIII	1,50%	0,20%	0,10%	0,56%	0,69%	2,80%	0,84%

SEXE DELS FILLS IL.LEGÍTIMS A L'ÈPOCA MODERNA

SEGLE XVI:

%	ARENYS MAR	CANET	TORDERA	VILASSAR	LLAVANERES	CABRERA	TOTAL
HOMES	100%		100%	43,30%	75%	33,30%	54%
DONES				66,60%	25%	66,60%	46%

SEGLE XVII:

%	ARENYS MAR	CANET	TORDERA	VILASSAR	LLAVANERES	CABRERA	TOTAL
HOMES	56%	29%	37,70%	51,70%	68,90%	56,70%	48,60%
DONES	47%	71%	62,20%	48,20%	31%	43,20%	51,30%

SEGLE XVIII:

%	ARENYS MAR	CANET	TORDERA	VILASSAR	LLAVANERES	CABRERA	TOTAL
HOMES	51%	43%	46%	56%	71%	54%	53,10%
DONES	48,90%	56%	54%	44%	29%	45,90%	46,80%

correspondre als anys 80 i 90. Durant el sis-cents, aquestes partides són més sovintejades als anys 30, 40 i 50. Sens dubte, la conjuminació de diversos factors, com l'aquarterament de tropes, les males collites dels anys 30, l'esclat de la guerra dels Segadors i l'impacte de la pandèmia, en aquests decennis va contribuir a disparar el nombre d'abandonaments i de concepcions pre-nupcials al Maresme.

Finalment en el transcurs del set-cents, la major incidència de fills il·legítims va coincidir, novament, en etapes força crítiques: anys del conflicte successori i darrers quaranta anys de segle. Amb tot, l'ascens perpetrat a la segona meitat de segle és fruit fonamentalment de l'elevat percentatge obtingut per Arenys de Mar. L'esclat de les guerres internacionals, primer amb França i posteriorment amb Anglaterra, va desencadenar l'establiment d'un bloqueig naval. Aquest fet va derivar en un empobriment generalitzat de totes les famílies, que vivien directament del comerç, que a Arenys de Mar era molt elevat. A tot això cal afegir l'impacte de les males collites finiseculars. Sens dubte, l'estudi de l'endeutament permetrà comprovar, si les etapes de major contractació de crèdits s'enquaden amb aquests anys esmentats. La coincidència d'ambdues variables acabaria de confirmar per al Maresme, el principi de l'historiador Carlo Corsini,⁶⁰ segons el qual la il·legitimitat augmentava percentualment en períodes conjunturalment adversos.

Respecte al sexe dels infants abandonats a la comarca del Maresme, s'observa un comportament desigual al llarg de l'època moderna. Si en els segles XVI i XVIII predominava, lleugerament, la il·legitimitat masculina, un 54 i 53%, en contrast amb el 46 i 47% de la femenina, durant el set-cents les nenes representaven un 51% davant el 48% dels nens. Malgrat tot, els valors assolits són força equilibrats. L'estudi del comportament de cada població evidencia, que a Canet i Tordera la preponderància de les nenes abandonades era més elevada, que la dels nens durant els segles XVII i XVIII. Contràriament a Llavaneres i Arenys de Mar, es constata un predomini de la il·legitimitat masculina. Tanmateix a Llavaneres s'aconsegueix uns nivells certament aclaparadors a tota l'època moderna, ja que oscil·la entre el 68 i 75%. La resta de poblacions presenta una tendència més fluctuant.

La preponderància de la il·legitimitat femenina esdevindria sinònim d'abandonament. En els medis agraris, la tinença de filles suposava una càrrega. A la dona se l'havia de dotar i no podia participar tan activament en les tasques del

camp. Per tot això, les famílies preferien abans els fills que les filles. En èpoques econòmicament adverses, les famílies, que acabaven de tenir una filla, optaven per abandonar-la. Aquest model explicatiu podria aplicar-se a Tordera durant l'època moderna i a Vilassar i Cabrera en el transcurs del cinc-cents. Tot i que en aquestes dues darreres localitats cal tenir present la possibilitat d'un cert subenregistrament, atès que l'anotació dels natalicis no estava plenament arrelada durant el segle XVI.

Un repàs als resultats obtinguts per la bibliografia ha de permetre emmarcar millor les dades assolides al Maresme durant aquestes centúries. Així, al Baix Llobregat, Gual i Millàs⁶¹ comptabilitzen un 1,3% de naixements il·legítims durant el segle XVII. Semblantment al Maresme, la majoria de casos descoberts es concentrava en períodes crítics: anys de pesta, epidèmies, cicles de males collites, fams, allotjaments o situacions bèl·liques o post-bèl·liques. Tanmateix el Maresme va obtenir un resultat percentual lleugerament inferior respecte a l'aconseguit al Baix Llobregat.

A la Conca del Barberà, Valentí Gual⁶² obté un percentatge del 0,93% d'infants il·legítims i abandonats a les poblacions de Rocafort i Villaverd entre 1641 i 1799. Una dada força pròxima a l'obtinguda al Maresme.

Al Vallès Occidental, Daniel Montañà⁶³ evidencia que un 1,85% dels batejats era fill de pares desconeguts, dels quals un 36% es concentrava en els anys de la Guerra dels Segadors.

Al Penedès, Miquel À. Álvarez⁶⁴ constata, que en el transcurs del disset un 1,5% de fills il·legítims a St Sadurní, un 1,39% a St Pere de Riudebitlles, un 1,11% a Gelida i un 0,61% a Avern. Sens dubte, aquestes dades resulten netament superiors a les obtingudes al Maresme.

A la capital catalana, Jordi Andreu i Antoni Simon⁶⁵ van calcular el percentatge de fills de pares incògnits de la parròquia St Just i Pastor. Els resultats esdevenen molt reveladors. Entre 1551 i 1715, el nombre d'il·legítims superava més d'un 9%. Una xifra extraordinàriament superior a la maresmenca, que no arriba a un 1%. Aquesta

⁶⁰ Corsino, Carlo A., "L'enfant trouvé (...)" *ADH*, 1983, pp. 99-100.

⁶¹ Gual Remírez, Xabier; Millàs Castellví, Carles, *La població del Baix Llobregat*, pp. 61-62.

⁶² Gual Vilà, Valentí, *Vida i mort a la Conca del Barberà*, Tarragona, 1988, p.24.

⁶³ Montañà, Daniel, *Aspectes Sanitaris*, Tesi Doctoral, 1987, pp. 39, 59, 73-74 i 79-80.

⁶⁴ Álvarez, Miquel À., *Aspectes sanitaris*, Sant Sadurní d'Anoia, 1993, pp. 129-139, 145, 167 i 178-179.

⁶⁵ Andreu, Jordi; Simon, Antoni, "Evolució demogràfica..." Sobrequés, Jaume, *Història de Barcelona*, T. IV, 1992, pp. 122-123.

preponderància es justificaria per l'anonimat que oferia la vida urbana, així com per la major mobilitat, a què es trobava sotmesa la seva població.

En aquesta mateixa línia, cal esmentar els valors aconseguits per Carbajo⁶⁶ a la capital espanyola. En concret durant la segona meitat del sis-cents, un 1,7% dels natalicis era de pares desconeguts i un 6,5% d'il·legítims.

En comunitats més agrícoles, destaca les dades obtingudes per Barreiro⁶⁷ a la jurisdicció de Xallas, a Galícia. El còmput de fills il·legítims i expòsits suposa un 1,75% de tots els natalicis de Xallas durant el set-cents. Un percentatge superior a l'obtingut a la comarca del Maresme. Barreiro remarca l'augment progressiu de la il·legitimitat, a mesura que avança la centúria. Aquesta tendència ascendent és més notòria, si hom té present, que a partir de 1780 representa un 24% de les partides de naixement. Resseguint la interpretació francesa, Barreiro considera, que tot plegat s'explicaria per la gradual relaxació dels costums religiosos. Malgrat que al Maresme es dona un comportament similar, l'explicació caldria buscar-la en l'impacte de la crisi econòmica finisecular.

A Extremadura, Blanco Carrasco⁶⁸ constata que la il·legitimitat oscil·lava entre un 3,62% i un 1,59% al llarg dels segles XVI, XVII i XVIII. Novament els valors apreciats al Maresme es caracteritzen per situar-se a la banda baixa.

Finalment en l'àmbit europeu, destaca Lebrun⁶⁹, que assigna, al món rural, una taxa inferior a un 1%, mentre que a Nantes, se situa en un 2,5%. Per la seva banda, R Roberts i R Towner afirmen, que la il·legitimitat a Anglaterra poques vegades va arribar al 3,4% dels naixements després de 1500 i fou concretament del 0,9% el 1650. En canvi, Armstrong ha detectat, que un 6% de les partides de baptisme de Greystoke corresponia a fills de pares desconeguts abans de finalitzar el XVI i quelcom similar es detecta a Alverstoke a principis del XVII.⁷⁰

Així doncs, la confrontació de les dades obtingudes al Maresme amb les ressenyades per la bibliografia ha revelat, que a aquesta comarca, la il·legitimitat se

⁶⁶ Carbajo, Maria F., *La població*, 1987, p. 54.

⁶⁷ Barreiro, Baudilio, *La jurisdicció de Xallas*, p. 176.

⁶⁸ Blanco Carrasco, José Pablo, *Demografia, familia y sociedad en la Extremadura moderna*, Cáceres, 1999, p. 215.

⁶⁹ Per a l'àmbit rural, Lebrun, F., "Naissances il·legitimes et abandons d'enfants en Anjou au XVIIIè" *Annales ESC* 4, 1972, pp. 1183-1289. Per Nantes, Depaw, J., "Amour il·legitime et abandons d'enfants en Anjou au XVIIIè siècle" *Annales ESC* 4-5 1972 p. 1161.

⁷⁰ Citat per Gual Remírez, Xabier; Milla Castellví, Carles, *Olesa de Montserrat en època dels Àustria*, p. 56.

situava a la banda baixa. Amb tot, cal tenir sempre molt present la possibilitat d'ocultacions per part del rector. Així mateix, semblantment al que es detecta arreu, la major presència de fills extramaritals i abandonats estava estretament associada als períodes conjunturalment més adversos. Al Principat, la il·legitimitat es va concentrar, majoritàriament, en els anys de la Guerra de Successió i de l'impacte de la pesta de 1650-54.

4. La mortalitat

L'estudi de la mortalitat en la demografia de l'Antic Règim assumeix una rellevància especial, ja que és sovint la responsable dels canvis de tendència de la població. La seva transcendència ha estat ressenyada per diversos historiadors, com Gerard Delille⁷¹, Vicente Pérez Moreda⁷², Massimo Livi-Bacci⁷³ i Manuel Ardit⁷⁴ entre d'altres. Cal ressaltar les reflexions de Pérez Moreda sobre la relació existent entre l'anàlisi de la mortalitat i l'evolució econòmica:

“El estudio de la mortalidades, por ello, paralelo al de la evolución económica de las sociedades y, sin perder de vista su relación con las estructuras técnicas y culturales, debe explicarse primordialmente a través de la historia económica de la población”.⁷⁵

Tanmateix dins el concepte de mortalitat, cal diferenciar la mortalitat ordinària, respecte la mortalitat de crisi o crisi de mortalitat. Aquest darrer terme fa referència a l'augment sobtat del nombre de defuncions en un període relativament curt de temps, respecte al què era habitual en una etapa ordinària. Ambdues terminologies seran analitzades més endavant.

La mortalitat engloba al seu interior dos grans tipus de defuncions: l'adulta i la infantil. Cadascuna ofereix unes connotacions força diferenciades. La seva evolució i la seva distribució mensual es caracteritza per seguir una pauta força heterogènia. Fins i tot el grau de fiabilitat d'una, respecte a l'altra és també força

⁷¹ Delille, Gerard, “Dalla peste al colera: la mortalità in un villaggio del beneventano, 1600-1840” Ercole, Ercole (dir), *Demografia storica*, 1975, pp. 237-255.

⁷² Pérez Moreda, Vicente, *Las crisis de mortalidad*.

⁷³ Livi-Bacci, Massimo, *Población y alimentación*.

⁷⁴ Ardit Manuel, *Els homes i la terra*.

⁷⁵ Pérez Moreda, Vicente, *Las crisis de mortalidad*, p. 52

contrastat. En el cas del Maresme, l'inici del registre dels cossos se situa al segle XVI. A Vilassar, la primera partida correspon a l'any 1501, en contrast amb Tordera i Arenys de Mar, que data de 1575. Amb tot, el llistat dels adults ofereix una continuïtat solament alterada per alguns episodis puntuals: mort del rector o impacte de la pesta a la parròquia.

Contràriament l'estudi de la mortalitat infantil es caracteritza per la seva discontinuïtat en els llibres de defuncions. De fet el registre dels albat no comença a esdevenir una pràctica més o menys arrelada fins al set-cents. El cas d'Arenys de Mar constitueix el més flagrant, atès que l'anotació dels infants no esdevé una realitat fins al 1760 i a Tordera fins a inicis del divuit. A la resta de localitats, el seu enregistrament es generalitza cap al segle XVII. Amb tot predomina un cert subenregistrament en el seu recompte.

El concepte d'albat ha estat definit molt encertadament per Jaume Codina. Segons aquest historiador "(...)un albat és una criatura menor de 10-12 anys, que ha sobreviscut al naixement i que, per tant ha pogut evitar ser primsenyat per la llevadora, quan l'ha tret, de vegades a trossos, del ventre matern. El nadó, sense la supervisió de cap metge, passa el temps en un bressol penjat al sostre per evitar l'escomesa de les rates i altres bèsties damnosos, i plorant a causa de dietes inadequades i un excés de roba que l'ofega, el cap inclòs".⁷⁶

Tradicionalment s'ha considerat, que la mortalitat infantil representava un 50% de la mortalitat. Per tal de conèixer el percentatge dels albat a les localitats treballades, s'ha procedit a calcular el seu valor respecte el conjunt d'òbits. Els resultats han evidenciat, que en el transcurs de les centúries els cossos tendeixen a disminuir el seu percentatge, en detriment dels albat a causa de la generalització del recompte d'infants morts. Així al divuit més d'un 50% de les defuncions anotades al registre correspon a un infant, tret d'Arenys de Mar.

Altres autors han optat, també, per establir percentatges d'albat respecte dels cossos. En aquest sentit, Antoni Simon⁷⁷ situa el percentatge d'albat entre un 45 i 60% a Barcelona i Girona en el decurs del disset. En la mateixa centúria, Gual i Millàs⁷⁸ registra un 46,6% d'albat al Baix Llobregat. En el transcurs del set-cents, el nombre

⁷⁶ Codina, Jaume, *El temps*, p. 25

⁷⁷ Simon Tarrés, Antoni, "La població catalana a l'època moderna. Síntesi i actualització" *Manuscrits* núm. 10, p.225.

d'albats supera amb escreix al 50% a les comarques de l'Alt Camp, la Selva, Baix Camp, Tarragonès i Conca del Barberà.⁷⁹

Fora de Catalunya, els estudis confirmen una major profusió d'albats en els registres, si es compara amb la centúria anterior. Vicente Pérez Moreda⁸⁰ parla d'un 50% a l'Espanya interior en el sis-cents. Maria F Carbajo⁸¹ situa el nombre d'infants morts en més d'un 52% a Madrid i José A Salas⁸² localitza un 49,9% de pàrvuls a Barbastro. Pierre Goubert⁸³ assenyala, que un 47,1% de les defuncions del Beauvaisis corresponia a infants en el S. XVII. Finalment, en el decurs del divuit, Blanco Carrasco⁸⁴ localitza un 50% de baixes infantils a Extremadura. El contrast amb les dades ressenyades per la bibliografia manifesta, que els decessos d'infants varen estar sotmesos a un acusat subenregistrament al Maresme. De fet, si els albats maresmencs suposaven un 33% del total de defuncions del segle XVII, la bibliografia en comptabilitza més d'un 45%.

El subenregistrament d'albats s'explicaria, o bé perquè els enterraments dels infants no es pagaven, o bé perquè eren més barats, la qual cosa provocaria, que el rector no tingués tanta cura en anotar-los. Altra explicació possible, caldria buscar-la en la pràctica de comptabilitzar els infants morts en un altre llibre o lligall. La pèrdua d'aquesta font comportaria, que no es disposés de cap mena de registre. En el cas d'Arenys de Mar, el rector no va inscriure les baixes adultes i infantils en un mateix document. Aquesta pràctica podria explicar, que no es disposi d'un còmput seriat dels albats fins a les darreries del set-cents.

Les localitats de Tordera i Arenys de Mar apleguen importants buits en l'anotació dels infants. Per aquest motiu s'ha optat per agregar un 50% a les defuncions corresponents al segle XVI i XVII a Tordera i fins a 1760 a Arenys de Mar. D'aquesta manera s'ha pogut analitzar la seqüenciació de la mortalitat d'una manera més acurada. Per visualitzar millor l'evolució d'aquesta variable, s'ha procedit a calcular les mitjanes mòbils de 5 i 13 anys corresponents al conjunt

⁷⁸ Gual Remíez, Xabier; Millàs Castellví, Carles, *Olesa de Montserrat*.

⁷⁹ Simon Tarrés, Antoni, "La població catalana a l'època moderna. Síntesi i actualització" *Manuscripts* núm. 10, p.254.

⁸⁰ Pérez Moreda, Vicente, *Las crisis de mortalidad en la España interior*.

⁸¹ Carbajo Isla, María F., *La población de la villa de Madrid*, p. 81.

⁸² Salas, José A., *La población en Barbastro en el siglo XVI y XVIII*.

⁸³ Goubert, Pierre, *Beauvaisis et le Beauvaisis de 1600 a 1730*.

⁸⁴ Blanco Carrasco, José-Pablo, *Demografía, familia y sociedad*.

d'òbits dels segles moderns de cadascuna de les parròquies analitzades i de la totalitat de la comarca.

La gràfica de la mitjana mòbil de 13 anys, corresponent a les defuncions de la comarca, evidencia una tendència ascendent, especialment a partir de la segona meitat del set-cents a causa de l'enregistrament dels albats. Hom detecta cinc etapes de creixement i quatre de decreixement o davallada. Varen ser fases d'augment de la mortalitat els anys següents: 1507-14, 1551-71 de lleuger ascens, 1572-86 d'augment espectacular, 1618-26 i 1741-1800. Varen ser períodes de davallada i/o estancament a la baixa els anys: 1515-1550, 1587-1617, 1627-41 i 1642-1740.

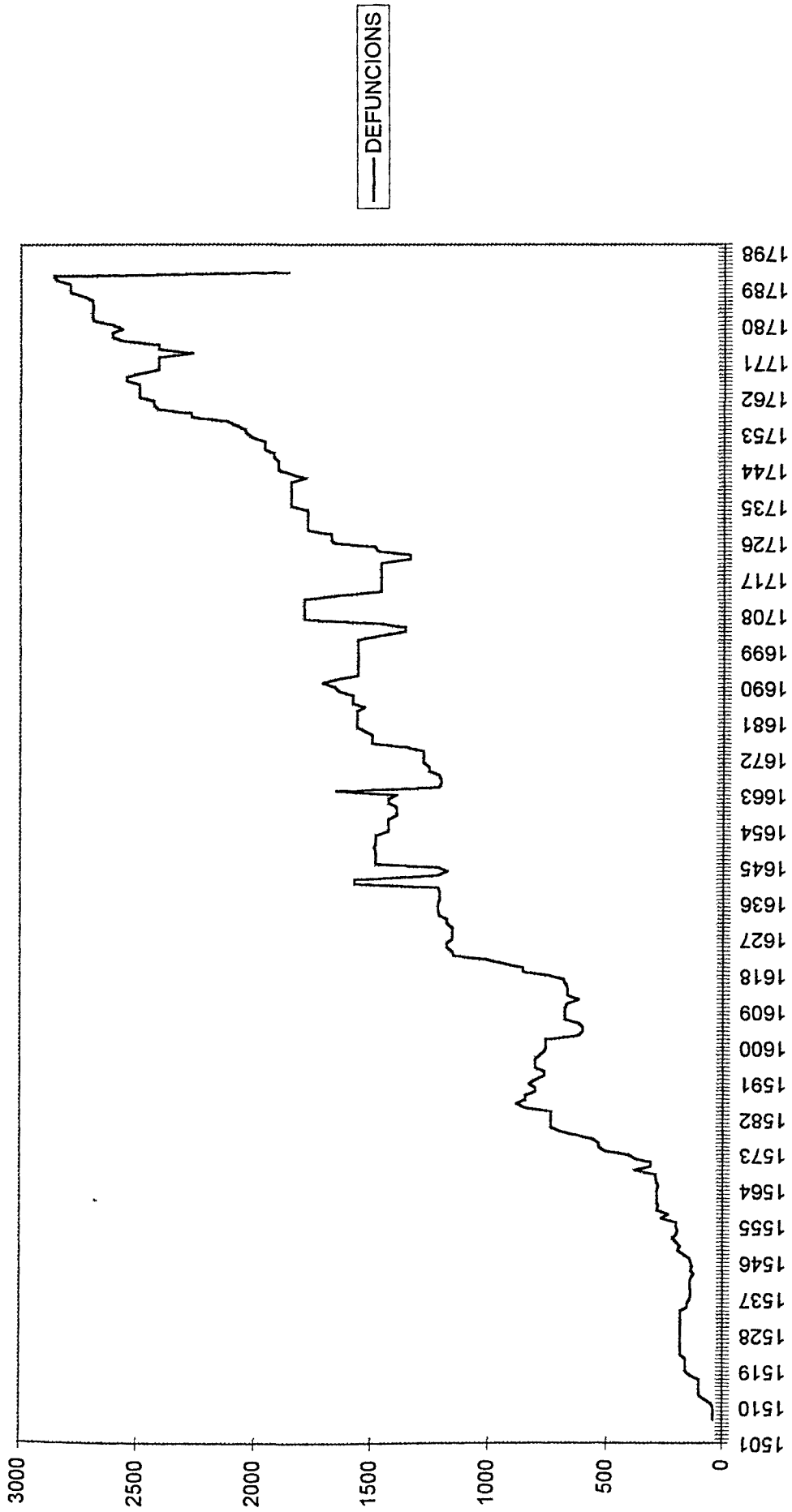
Sens dubte, els decennis més mortífers es varen situar al darrer vicenni del cinc-cents, als anys 50 i 90 del sis-cents i finalment a les acaballes del set-cents. Amb tot, l'increment apreciat a les darreries del cinc-cents es justificaria per la incorporació en el recompte del nombre de baixes de Canet i Tordera. En canvi, el creixement dels anys 50 i 90 del segle disset s'hauria d'atribuir als efectes de la pesta i l'aquarterament de tropes. Respecte al set-cents, els màxims localitzats als anys 90 i 70 s'haurien de relacionar amb els efectes de la verola, les males collites finiseculars i els efectes de la Guerra Gran.

Si es procedeix a analitzar l'evolució dels albats i dels cossos per separat, hom evidencia unes seqüenciacions molt contrastades. Així, durant el cinc-cents, els períodes més letals pels cossos varen situar-se a les dècades dels anys 80 i 90 a Canet, Arenys de Mar, Tordera i Vilassar. En el transcurs del sis-cents, les etapes més mortíferes varen tenir lloc als anys 40, 50 i 80 a la totalitat de la mostra. Finalment en el decurs del set-cents, el període més funest va correspondre als anys 60 i 90 del set-cents.

Contràriament les fases més adverses pels albats es varen situar als anys 70 i 80 del sis-cents i als darrers 25 anys del set-cents. L'impacte de la pesta de 1652 no es manifesta en el registre de mortalitat infantil. Amb tot, si hom considera, que aquest tipus de defuncions va estar sotmesa a un acusat subenregistrament, la pràctica de no anotar els infants morts hauria estat encara més punyent en els períodes més crítics, com la pandèmia dels anys 50. Així doncs, la confrontació d'ambdues variables palesa, que els cossos i els albats estaven condicionades per factors diferents.

Una repassada als resultats assenyalats per la bibliografia ha de permetre contextualitzar millor les tendències observades en les diferents parròquies. Al

EVOLUCIÓ DE LES DEFUNCIONS AL MARESME A L'ÈPOCA MODERNA
M.M. 13 ANYS (Conv núm. índex 1600=100)

Parròquies d'Arenys de Mar (+50% albats), Canet, Tordera (+50% albats), Vilassar, Llavaneres i Cabrera.

Vallès Oriental, Jaume Danti⁸⁵ distingeix una primera fase de descens entre 1570 i 1605; un augment entre 1606 i 1654; un decreixement entre 1655 i 1674, i un retorn a l'alça de 1675 en endavant, amb una inflexió entre 1694 i 1700. La gràfica dels albats evidencia per al mateix període i a partir d'una mitjana mòbil de 9 anys set etapes ben marcades: de 1570 a 1585 de creixement; de 1585 a 1600 d'estagnació o descens; de 1600 a 1638 de recuperació; de 1639 a 1650 de descens, en contrast amb el comportament ascendent del conjunt d'òbits; de 1651 a 1665 de recuperació; de 1666 a 1675 de davallada i finalment de 1676 a finals de segle d'augment progressiu.

Al Baix Llobregat, Gual i Millàs⁸⁶ han diferenciat cinc trams de llarga durada en l'evolució de la mortalitat del sis-cents: de 1569 a 1590 d'augment; de 1590 a 1640 d'estancament amb alts i baixos; de 1640 a 1655 d'alça sobtada a causa de la guerra i la pesta; de 1655 a 1665 de davallada i de 1666 a 1714 de creixement. Respecte als albats, els mateixos autors estableixen cinc trams de llarga durada: de 1570 a 1590 d'increment destacat; de 1591-1605 de retrocés; de 1606 a 1629-31 de profundes oscil·lacions amb tendència ascendent; de 1632 a 1665-69 de decreixement important i de 1670 a 1714 d'ascens destacat. Els decennis més letals varen correspondre als anys 1600-09, 1680-89, 1690-99 i 1700-09. Al Maresme, un dels períodes de major sobremortalitat va tenir lloc, també, als anys 80 i 90 del sis-cents.

A la Conca del Barberà, Valentí Gual⁸⁷ detecta, a partir de la seva anàlisi a 8 parròquies entre 1611 i 1700, dos decennis especialment crítics: 1621-30 i 1641-50. A l'Alt Gaià, per a 6 localitats entre 1601 i 1700, l'autor observa un increment de la mortalitat fins al 1641-50; en aquesta dècada situa la punta de mortalitat, coincidint amb el desenvolupament de la Guerra dels Segadors, més important que el referent de l'epidèmia de pesta; de l'any 1661 a 1680, les defuncions adultes resten atenuades i, a l'últim vicenni, hi hauria una certa represa dels òbits. A partir de les dades extretes a set localitats de la Conca estricta, Gual detecta un destacat increment d'albats als darrers decennis del període, malgrat el retraïment detectat entre 1681 i 1690.

⁸⁵ Danti Riu, Jaume, *Terra i població*, pp. 92 i 97.

⁸⁶ Gual Remírez, Xabier; Millàs Castellví, Carles, *La població al Baix Llobregat*, pp. 73 i 82-86.

⁸⁷ Gual Vilà, Valentí, *Homes i estacions*, pp. 11-12; 19-21 i 27-28.

Respecte a L'Alt Gaià, es documenta un període especialment funest entre 1651 i 1660 i 1661 i 1690.

Jordi Nadal⁸⁸, en el seu estudi de Caça de la Selva i Vilafranca, distingeix cinc períodes per a l'evolució de la mortalitat adulta: des de finals del XVI fins a 1623 de moderació ; de 1624 a 1655 de forta mortalitat amb tres grans crisis, 1629-31, 1640-41 i 1652-53; de 1656 a 1675 de descens i de 1676 a 1696 de creixement.

A Barcelona, Antoni Simon i J Andreu⁸⁹ conclouen, que els decennis més mortífers del sis-cents varen correspondre als anys 40 i 90.

Fora del Principat cal destacar els resultats obtinguts per José A Salas⁹⁰ a Barbastre. L'anàlisi de la corba de les defuncions evidencia tres etapes de llarga durada, segons l'autor: fins a la primera meitat del segle XVII de progressiva acceleració; de 1650 a 1659 de decreixement sobtat i brusc i de 1660 a 1710 d'augment acusat.

A Madrid, María F Carbajo⁹¹ cospa tres etapes a partir del càlcul de les mitjanes quinquennals del període comprès entre 1650 i 1709: de 1650 a 1684 d'augment; de 1685 a 1694 de retrocés i de 1695 a 1709 de retorn a l'alça.

El contrast amb les dades aportades per la bibliografia permet detectar alguns trets comuns. Així, l'augment de les defuncions dels anys centrals del sis-cents sembla generalitzat arreu de la geografia del Principat i de la península. Al Maresme, la totalitat de les parròquies, tret de Llavaneres, experimenta un ascens o un estancament a l'alça durant aquests anys. Altra etapa crítica va correspondre a les acaballes del sis-cents, segons es desprèn de les conclusions d'alguns treballs. Aquesta crisi es constata també al Maresme. Tanmateix resulta més complex establir comparacions amb l'evolució dels albats, a causa de la poca fiabilitat del registre. Una bona mostra del grau de subenregistrament rau, en el fet de què la seva evolució decennal és significativament ascendent al llarg de tot el període i el percentatge d'albats no para d'augmentar en el decurs de les centúries fins a suposar el 50% de les baixes. Malgrat tot, semblantment al què succeïa al Vallès

⁸⁸ Nadal, Jordi, *Bautismos*, p. 42.

⁸⁹ Simon Tarrés, Antoni; Andreu, J., "Evolució demogràfica " Sobrequés, Jaume, (dir.), *Història de Barcelona*, T. IV, pp. 132-135.

⁹⁰ Salas, José A., *La población*, p. 148.

⁹¹ Carbajo, María F., *La población*, pp. 84-100.

Oriental, al Baix Llobregat i a la Conca del Barberà, s'observa un increment significatiu de les baixes infantils a les acaballes de la centúria.

En definitiva la seqüenciació de les defuncions al llarg d'aquests gairebé tres-cents anys ha permès entreveure l'existència d'uns anys crítics arreu de les poblacions analitzades: anys 80 i 90 del cinc-cents, anys 40 i 50 del sis-cents, anys 80 i 90 del disset i finalment segona meitat del set-cents. El càlcul de les crisis de mortalitat permetrà conèixer la seva intensitat i letalitat.

5. Les crisis de mortalitat

Després d'haver aprofundit en l'evolució de la mortalitat en el decurs de l'època moderna, interessa conèixer, quins anys o períodes varen ésser els més mortífers a cadascuna de les parròquies analitzades. Així doncs, el càlcul de les crisis de mortalitat ha de permetre copsar la tipologia, la intensitat, la periodicitat i finalment la distribució geogràfica d'aquests anys. La comparació de les crisis apreciades al Maresme amb les ressenyades per la bibliografia esdevé molt interessant, per comprovar, si les sobremortalitats documentades a Catalunya, Espanya i Europa varen, també, afectar a aquestes terres.

Sens dubte, l'anàlisi de les crisis de mortalitat assumeix una rellevància especial per poder entendre els canvis produïts en la tendència demogràfica. Totes les poblacions pateixen augments sobtats dels òbits provocats, bàsicament, per crisis de mortalitat. Generalment aquests anys més mortífers coincideixen amb etapes històricament adverses: guerres, epidèmies o fams. Per Michael W. Flinn⁹², una crisi de mortalitat comporta, que durant un curt període, el nombre d'òbits sigui superior al normal, entenent per "mortalitat normal" les defuncions, que es produeixen en un espai curt de temps sense crisi.

La rellevància de la mortalitat, com a veritable regulador del desenvolupament demogràfic, ha estat mencionada per nombrosos historiadors, com Flinn, Livi-Bacci, Pérez Moreda, del Panta o Dupâquier. Així, tot i que totes les variables acusen els efectes d'una crisi, la mortalitat mostra una sensibilitat més acusada. Amb tot, una bona part de la historiografia francesa, Pierre Goubert i Jean Meuvret, l'escola britànica, A. B. Appleby i Solvi Sogner, i els peninsulars, Isabel

⁹² Flinn, Michael W., *El sistema demogràfic*, Barcelona, 1989, pp. 74-75.

Moll i R. Torres estimen, que focalitzar l'anàlisi de les crisis en qualitat de l'indicador de la mortalitat no és del tot correcte, atès que les tres variables demogràfiques es caracteritzen per estar íntimament relacionades. En aquest sentit, doncs, Pierre Goubert proposa una terminologia, que aplegui aquestes variables: "crisi demogràfica". Segons paraules d'aquest historiador francès, la crisi demogràfica succeiria:

"à partir du moment où le nombre annuel des décès double et où, en même temps, le nombre des conceptions s'abaisse de manière indiscutable; au moins du tiers".⁹³

Des del punt de vista conceptual, els termes crisi de mortalitat i crisi demogràfica han suscitat una certa controvèrsia dins la historiografia. Jaume Dantí⁹⁴ defineix la crisi de mortalitat, com un canvi sobtat d'una durada relativament curta, que provoca un fort creixement de la mortalitat. Però Dantí adverteix, també, que cal no identificar-la amb el que és una crisi demogràfica, que comporta la coincidència amb altres factors demogràfics. Aquest incís obra un nou debat respecte a la naturalesa d'aquestes sobremortalitats. Segons Vicente Pérez Moreda⁹⁵, l'escola francobelga de demogràfica històrica ha emfatitzat la distinció dels termes, crisi de mortalitat i mortalitat de crisi. En el primer cas, es prioritza l'origen extraeconòmic i en el segon cas, la crisi s'emmarca en un context de crisi econòmica prèvia o simultània.

En aquest sentit, l'impacte de la pestilència se situa sota el concepte de crisi de mortalitat. En canvi, les sobremortalitats produïdes en el context d'una crisi de subsistència o d'un conflicte bèl·lic s'insertarien baix el terme de mortalitat de crisi, ja que la mortalitat no esdevindria la causa en sí, sinó un efecte. Tanmateix sovintegen, també, les crisis de naturalesa mixta. Valentí Gual⁹⁶ les defineix com aquelles, en què la fam i les malalties actuen conjuntament i amb una relació mútua.

⁹³ Goubert, Pierre, *Beauvaisis et le Beauvaisis*, p. 51.

⁹⁴ Dantí Riu, Jaume, "Les crisis de mortalitat" *Actes I Congrés d'Història Moderna de Catalunya, Barcelona*, 1984, Vol. I, pp. 75-84.

⁹⁵ Pérez Moreda, Vicente, *Las crisis de mortalidad*, Barcelona 1980, p. 58.

⁹⁶ Gual Vilà, Valentí, "Les crisis de mortalitat adulta a la Conca del Barberà. Cronologia, intensitat i abast geogràfic" *Miscel·lània de l'Alt Camp. Quaderns de Vilaniu* núm. 24, pp. 55-64.

Al marge del debat sobre aquest concepte i el seu origen, s'ha decidit emprar el terme crisi de mortalitat per a designar aquells anys de sobremortalitat. El còmput de la intensitat dels anys més crítics s'ha fet sobre les baixes dels adults i sobre la dels albat, quan el registre oferia una certa continuïtat. S'ha resseguit, a grans trets, la proposta de Jaume Dantí.⁹⁷ Aquest mètode consisteix a prendre els set anys anteriors i posteriors al de la crisi, menyspreant-ne els dos de major letalitat i els dos de menor incidència, ja que podrien ésser subenregistraments o reaccions puntuals. Finalment s'ha descomptat, també, l'any de crisi per obtenir la mitjana.

La fórmula emprada, per obtenir les diferents intensitats, resultaria de relacionar la diferència existent entre la mortalitat de l'any de crisi i la mitjana del sumatori dels anys considerats amb la desviació típica de la mortalitat anual d'aquest mateix període. A fi i efecte d'evitar la influència d'un any en crisi amb el seu consecutiu, s'ha restat un punt a l'any posterior. Per tal de quantificar la intensitat de la crisi, s'ha emprat l'escala establerta per Jacques Dupâquier.⁹⁸

Intensitat	Crisi
1 a 2	menor
2 a 4	mitjana
4 a 8	forta
8 a 16	important
16 a 32	gran crisi
32 o més	catàstrofe

S'ha obviat aquelles intensitats menors a 1,5 per considerar-les poc representatives, semblantment al que Jaume Dantí⁹⁹ va realitzar en el seu estudi sobre el Vallès Oriental.

⁹⁷ Dantí Riu, Jaume, "Les crisis de mortalitat" *Actes I Congrès d'Història Moderna de Catalunya, Barcelona, 1984, Vol. I, pp. 75-84.*

⁹⁸ Dupâquier, Jacques, "L'analyse statistique des crises de mortalite" *Colloque International de Démographie Historique, Montreal, 1975.*

⁹⁹ Dantí Riu, Jaume, "Les crisis de mortalitat" *Actes I Congrès d'Història Moderna de Catalunya, Barcelona, 1984, Vol. I, pp. 75-84.*

Des del punt de vista quantitatiu, hom consigna un total d'una quarantena de crisis de mortalitat en el transcurs dels segles moderns. Per localitats, es documenta un màxim de 25 crisis a Llavanes i un mínim de 17 a Cabrera i Vilassar a l'època moderna. Tot i que la majoria de les poblacions ofereix una mateixa pauta evolutiva, augment al segle XVII i minva al segle XVIII sense assolir els nivells del segle XVI, cal ressaltar el comportament de Canet i Cabrera. En el cas de Canet, els segles XVII i XVIII varen concentrar el mateix nombre de crisis, és a dir es varen situar a la banda alta. Contràriament a Cabrera de Mar, els màxims s'apleguen al segle XVI i tendeix a decaure a mesura, que s'aproxima al segle XVIII.

El contrast amb les dades assenyalades per la bibliografia evidencia, que el Maresme se situa a la banda baixa. Així, Gual i Millàs¹⁰⁰ documenten 20 crisis a Olesa de Montserrat durant el període 1597-1707. Al Baix Llobregat¹⁰¹, els mateixos autors obtenen una mitjana de 23,5 entre 1569 i 1714. Al Vallès Oriental, Jaume Dantí¹⁰² observa una mitjana comarcal de 30 sobremortalitats entre 1570 i 1710. Al Maresme es comptabilitza una mitjana de 20,5 crisis durant les tres centúries.

La periodicitat de les sobremortalitats revela una mitjana d'una crisi cada 8,5 anys en el conjunt comarcal en el transcurs de l'època moderna. A les localitats d'Arenys de Mar i Tordera, els anys crítics varen ser més sovintejats, 6,5 i 4 anys respectivament. En canvi, a Cabrera, l'espai cronològic entre una crisi i una altra se situava en deu anys. La durada d'aquestes crisis acostumava a ésser anual, tot i que cal destacar les sobremortalitats de 1573-75, 1620-21, 1631-32, 1652-53, 1684-85, 1694-95, 1706-07 i 1777-79, detectades al 50% de les localitats consultades, que o bé es va produir amb un any de diferència o bé la crisi es va perllongar a l'any següent.

Els períodes més funests varen situar-se a la dècada dels 50 del segle XVII a causa de l'impacte de la pesta, on es comptabilitza fins a 6 crisis en el conjunt

¹⁰⁰ Gual Remírez, Xabier; Millàs Castellví, Carles, *Olesa de Montserrat en època dels Àustria. Demografia i societat*, Olesa, 2002, pp. 98-99.

¹⁰¹ Gual Remírez, Xabier; Millàs Castellví, Carles, *La població al Baix Llobregat*, p. 114.

¹⁰² Dantí Riu, Jaume, "Les crisis de mortalitat..." *Actes I Congrés d'Hisòria Moderna de Catalunya*, p. 77.

CRISIS DE MORTALITAT AL MARESME A L'ÈPOCA MODERNA

ANYS	MITJANA INTENSITAT	NÚM. POBLES
1573-1575	4,9	3
1620-1621	4,4	4
1631-1632	4,3	4
1636	4,05	4
1652-1653	7,95	5
1684-1685	7,7	5
1694-1695	5,6	4
1706-1707	5,2	3
1714	3,3	4
1777-1779	10,4	4

NOMBRE DE CRISIS DE MORTALITAT AL MARESME A L'ÈPOCA MODERNA

	ARENYS MAR	CANET	TORDERA	VILASSAR	LLAVANERES	CABRERA
S. XVI	3	2	3	3	4	8
S. XVII	14	10	9	9	14	5
S. XVIII	6	10	7	5	7	4
TOTAL	23	22	19	17	25	17

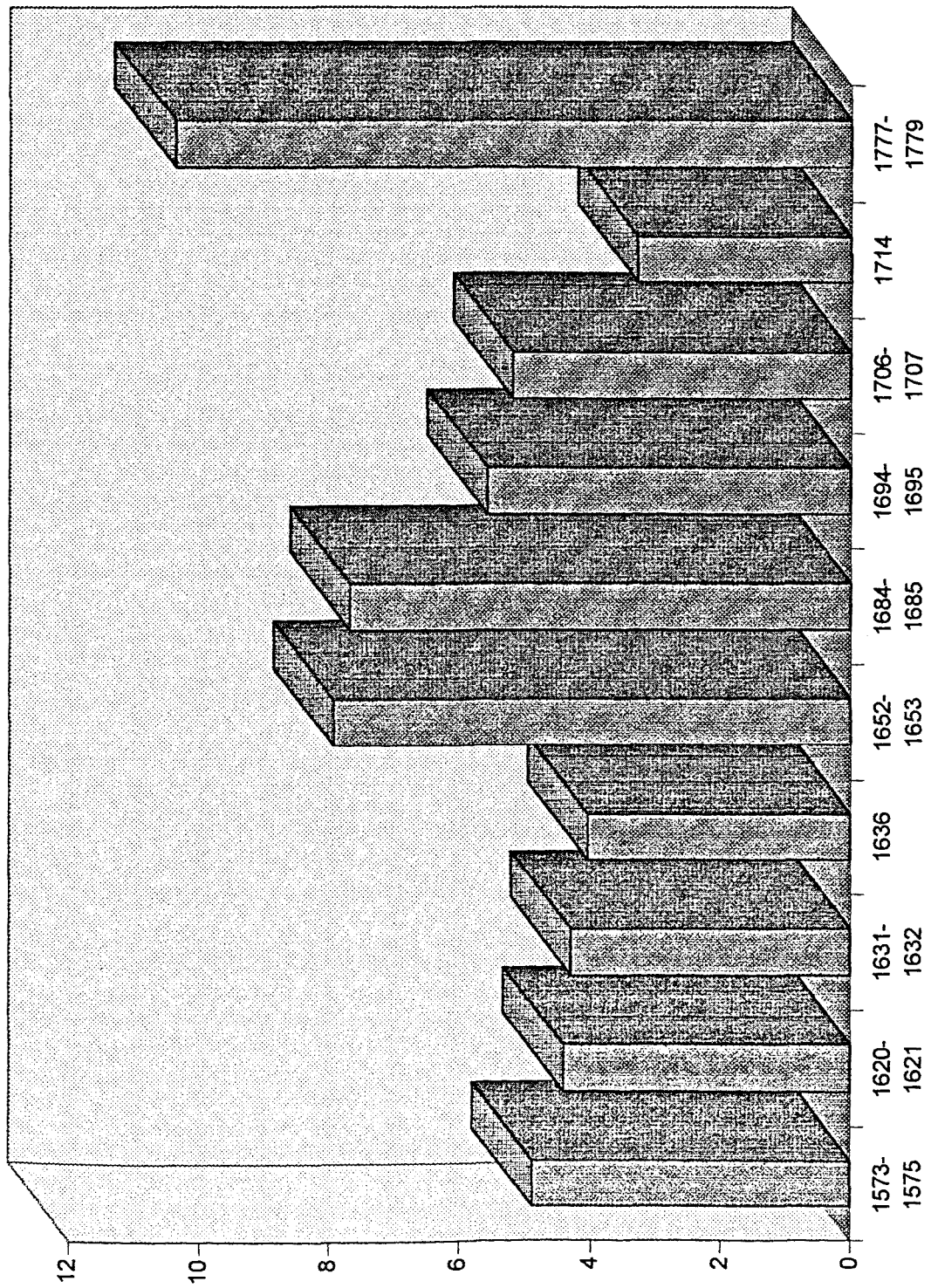
de la comarca, seguit dels anys 20, 30, 80 i 90 del segle XVII. En aquest cas, totes apleguen entre 4 i 5 crisis. Per tant, el sis-cents tot sembla indicar que el sis-cents es va configurar, com la centúria més mortífera arreu de la contrada. Respecte a la naturalesa d'aquestes sobremortalitats, si en els anys 50 seria fruit d'una crisi de mortalitat, en els altres casos caldria parlar de mortalitat de crisi. Durant els anys 30 es varen succeir les males collites i es va haver de recórrer a la compra de blat, la qual cosa va conduir a l'endeutament municipal, com s'observarà en el cas d'Arenys de Mar. En els altres decennis s'entremesclaren tot un conjunt de desgràcies: males collites, plagues de llagosta i allotjaments militars.

Una vegada consignades totes les crisis, s'ha procedit a calcular la intensitat de cadascuna amb l'objectiu de localitzar, quins varen ser els anys més colpidors i devastadors a les diferents parròquies. Si s'apliquen els resultats d'aquestes intensitats a l'escala de Dupâquier, s'obté que en el conjunt comarcal varen predominar les sobremortalitats de naturalesa forta i mitjana. En el conjunt de la mostra s'ha detectat, únicament, dos anys de gran crisi, corresponents a Cabrera a l'any 1530 i a Arenys de Mar a l'any 1777. Per centúries, es constata el predomini de les crisis fortes en cada segle.

Resseguint, una vegada més, la proposta de Jaume Dantí, s'ha establert el concepte de crisi general de mortalitat, quan abasta la major part de la comarca. Tot seguit es repassarà aquelles sobremortalitats, que varen afectar a tres o més parròquies de la mostra. Si es segueix un ordre cronològic, la primera gran sotragada se situa al bienni 1573-75. Segons l'escala de Dupâquier, aquesta crisi va ésser de caràcter mitjà i es va deixar sentir a les localitats de Llavaneres, Cabrera i Canet. En realitat, aquesta va ésser la primera i darrera sotragada demogràfica detectada durant el segle XVI. Tal vegada, el subenregistrament i l'inici més tardà d'alguns registres pugui justificar aquesta absència de crisis generalitzades. Altres anys crítics varen correspondre al 1564, 1570, 1585-86 i 1594, tot i que el seu abast va ser més reduït.

Indiscutiblement el sis-cents no va concentrar només el nombre més elevat de sobremortalitats, sinó que també va aplegar aquelles crisis de major abast geogràfic. Així el bienni més funest va correspondre al 1652-53. Aquesta sobremortalitat ha estat definida per Domínguez Ortiz com *"La mayor catástrofe*

INTENSITAT CRISIS GENERALS AL MARESME DURANT L'ÈPOCA MODERNA
 (Index Dupâquier rectificat)

MITJANA INTENSITAT

que se abatió sobre España en los tiempos modernos".¹ Per la seva banda, Capmany la va qualificar com "*la más cruel y mortífera que se había experimentado desde la Peste Negra de 1348*".²

La crisi va afectar a la totalitat de les poblacions consultades. Segons l'escala de Dupâquier, la seva intensitat va ésser forta, tot i que a Canet i Vilassar va arribar a ser important. Amb tot, els valors obtinguts han de ser analitzats amb prudència a causa del perill de subenregistrament. De fet, al llarg del buidatge dels llibres de defuncions de la població d'Arenys de Mar, s'ha localitzat uns folis en blanc, corresponents a l'any 1653, destinats a anotar els feligresos, que moriren a la morberia. A tot això cal afegir el fet, que la pandèmia es va emportar famílies senceres, que estaven barracades en llocs inhòspits i allunyats. Dificilment les seves morts varen arribar a ser registrades.

Malgrat tot, les partides de defunció, les actes dels consells municipals, els testaments i els inventaris post-mortem reflecteixen el drama, que va suposar el pas de la pesta: desaparició de famílies senceres, la presència d'orfes de pare i mare³, l'abandó de les viles per fer les quarantenes necessàries en llocs inhòspits i allunyats⁴, l'assistència de forasters en la feixuga i perillosa tasca d'enterrar els empestats, ja que ningú ho volia fer davant el risc de contraure la malaltia⁵ o fins i tot la marxa obligada o la mort del rector amb tots els efectes, que desencadenava a l'hora de portar amb cura els llibres parroquials.

¹ Domínguez Ortiz, Antonio, *La sociedad española en el siglo XVII*, Madrid, 1963, p. 93.

² Simon Tarrés, Antoni, "La població catalana a l'època moderna" *Manuscrits* núm. 10, p. 230.

³ En un inventari post-mortem conservat a l'Arxiu Fidel Fita d'Arenys de Mar es fa esment de la mort per contagi al març de 1653 de Gabriel Buscarons, treballador de Canet de Mar, el qual va deixar impúbbers dos fills, Miquell i Lluís Buscarons. El document estableix que, Miquel Rocosa, pagès de la parròquia de St Iscle de Vallalta, oncle matern "qui com a tal a curat dels estants en sa purga y despres de que llur pare esa mort, en totas ocasions donantlos aliments demes coses" sigui el tutor. AHFF, Notaria d'Arenys de Mar, Liber inventariorum et encantum 1651-1655.

⁴ El maig de 1651 a Vilassar va morir Margarida Manech Vidalla, la qual va ésser enterrada en el lloc on estava barracada. APVD, Llibre d'Òbits.

⁵ Els morts per causa de la pesta no eren enterrats al cementiri, com era habitual, ja que hi havia el problema de disposar de poc espai per tantes defuncions i planava la qüestió del trasllat del cadàver. Aquesta feina era difícil, que hom volgués realitzar-la a causa del perill de contagi Tanmateix aquesta tasca va ésser encomenada a l'estrat més baix de la societat sis-centista catalana: els francesos nouvinguts. Així, al 26 de maig de 1651, "Jacinto Valls, germà de Joan Valls pagès, lo qual mori de sospita de mal contagios fonch enterrat alli mateix prop la casa de dit Valls per son germa, Joan Valls, pages. Al 30 de maig, Joan Valls mori encontrat del mal contagios, lo qual alla enterrat a son germa fonch dit Joan Valls, sepultat alli mateix prop sa casa, lo qual lo enterra un foraster, que rebé 15 lliures de enterrarlo. El dia 4 de juny moria la muller de Joan Valls." APVD, Llibre d'Òbits.

Altres estudis realitzats a localitats de la comarca corroboren els resultats obtinguts en aquesta mostra. Així Manuel Camps Surroca i Manuel Camps Clemente⁶ constaten l'impacte de la pestilència a Caldes d'Estrac, Malgrat de Mar i Mataró. En la mateixa línia, Francesc Forn⁷ confirma la presència d'aquest flagell a Arenys de Munt, Malgrat, Mataró, Arenys de Mar i Canet. Finalment Conrad Curtó⁸ ratifica el pas de la pandèmia a Cabrera i Vilassar i Francesc Xavier Vergés i Lluís Albertí⁹ refermen els efectes de la pestilència a St Andreu de Llavaneres. Malgrat el seu abast geogràfic, no va constituir la crisi més mortífera de l'època moderna al conjunt de les localitats estudiades. Fins i tot l'anàlisi individualitzat de cada localitat corrobora aquesta idea. Així Vilassar és l'única població, que enregistra la crisi més aguda de tot el període en aquests anys.

Tanmateix l'anàlisi de les crisis generals de mortalitat permet distingir dos tipus de crisi; la provocada essencialment per una causa epidèmica i la derivada d'altres factors, com la deficiència de les subsistències, agreujada per un moviment social o per la persistència d'un factor exterior, que extreu part de la producció, com són els allotjaments militars. En el primer cas, s'emmarca la crisi de 1652-53, ocasionada per l'impacte de la pesta. En el segon cas, se situa la resta de sobremortalitats localitzades durant els segles moderns. Així, en la crisi de l'any 1631-32 va coincidir en una etapa de males collites. De fet en aquests anys, la universitat d'Arenys de Mar va arribar a destinar un 89% de les seves despeses a la compra de blat.

Altra crisi destacable per la seva intensitat i abast comarcal va correspondre als anys 1684-85. La totalitat de les localitats analitzades, tret de Tordera, va patir els seus efectes. Tanmateix a Canet i Vilassar va sobresortir per ésser especialment virulenta. En ambdós registres, es va arribar a superar l'índex 12, resseguint l'esquema de Dupâquier. Sens dubte, l'impacte de les plagues de llagosta, la incidència de la revolta dels Gorretes i els efectes dels allotjaments

⁶ Camps Camps, Manuel; Camps Surroca, Manuel, *La pesta de mitjans segle XVII a Catalunya*, Lleida, 1985, pp.109 i ss.

⁷ Forn Salvà, Francesc, *„Déu nostre senyor vulla alsar la mà...”,* Mataró, 1992.

⁸ Curtó, Conrad, *Aspectes sanitaris dels arxius parroquials de Sant Feliu de Cabrera, Sant Genís de Vilassar, Sant Joan de Vilassar i de Santa Creu de Cabriels*, Tesi Doctoral, Barcelona, 1990.

⁹ Vergés, Francesc Xavier; Albertí, Lluís, “La pesta de 1652-53 a la parròquia de St Andreu de Llavaneres” *VIII Sessió d'Estudis Mataronins*, Mataró, 1992.

militars contribuirien a perfilar un marc de crisi i endeutament generalitzat des del punt de vista institucional

Altra sotragada remarcable va tenir lloc al bienni a 1694-95 en un context de penúria i misèria. Amb tot els seus efectes varen ser més colpidors a les localitats situades a l'Alt Maresme, Arenys de Mar, Canet i Tordera. Tot i que a Vilassar hom consigna l'impacte d'aquesta sobremortalitat. A Tordera, la letalitat de la crisi va ser molt important, ja que va obtenir uns nivells del 15,5. De fet els coetanis varen deixar testimoni dels efectes, que aquesta carestia va tenir sobre la societat:

“Y dita plaga fou per tota la costa del mar fins passat Barcelona, y per haver-hi tant poch de vi y tenir tanta soldadesca per tota la costa per causa de la guerra entre Espanya i França que tenian fèyan aportar vi de València y altres parts y també hi agué tanta penúria en lo bestiar de pèl y llana que la carn de moltó anava dit any a vuit sous la lliura y en alguna part més. Y també hi agué tantas malalties dit any entre las perçonas que.s moriren moltes perçonas per totes pars y, per respecte de ditas malalties, anàvan las pollas a catorse y quinse reals lo parell si volían fossen un poch bonas y encara no se'n t[r]obàvan assí en Arenys”¹⁰

En el decurs del set-cents, el nombre de crisis d'abast general va minvar considerablement. Si en el segle XVII, hom en comptabilitzava sis, en aquesta centúria se'n recompta la meitat. Les dues primeres estaven estretament vinculades als efectes de la Guerra de Successió. Concretament, les sobremortalitats dels anys 1706-07 i 1714 s'emmarquen en un període històric, que es varen encavalcar amb les caresties de cereals, amb les epidèmies, l'encariment dels productes i els efectes del conflicte successori. De fet les memòries de Francesc Gelat, pagès de Sta Susanna, esdevenen un bon testimoni per il·lustrar, el que va succeir en aquest decenni

“ [maig de 1709] ai agué una gran carestia de blat que arribà a vuit, nou lliures la cortera y després d'aver batut, no obstant la bona aniada, a tall de era anava a

¹⁰ Simon Tarrés, Antoni, *Pagesos, capellans i industrials de la Marina de la Selva*, Barcelona, 1993.

sinquanta rals i a dobla la cortera. I era que de la banda del Camp de Tarragona, entra lo axut i la güera, no avían collit res i lo vanían a comprar per aci”.¹¹

Respecte a la seva intensitat i distribució geogràfica, ambdues crisis varen destacar per afectar a la meitat de les poblacions objecte d'estudi. Així si en l'etapa crítica de 1706-07, Canet, Lllavaneres i Cabrera varen concentrar importants baixes, en la crisi següent, situada al 1714, la resta de localitats va reunir un nombre elevat de defuncions. Respecte a la letalitat, s'aprecia, que la sobremortalitat del bienni 1706-07 va ésser més intensa, que la produïda set anys més tard. Amb tot, els nivells assolits en les diferents parròquies es distingeixen per la seva moderació, si es compara amb les crisis dels anys 1652-5 i 1684-85.

La tercera i darrera crisi general de mortalitat va tenir lloc a l'any 1777. Sens dubte, aquesta sobremortalitat va esdevenir la més mortífera en el conjunt comarcal. Segons l'escala de Dupâquier hauria de ser catalogada d'important. Al llarg de l'època moderna, no s'ha consignat cap crisi d'abast comarcal, que assolís aquest nivell. Des del punt de vista geogràfic, aquesta sotragada va afectar a les localitats d'Arenys de Mar, Canet i Lllavaneres. Però a Arenys de Mar, la seva letalitat va esdevenir devastadora. Segons els paràmetres de Dupâquier, es va produir una “gran crisi” en aquella localitat marinera. Fins i tot el nombre de natalicis va patir un descens en les tres viles. Amb tot aquesta sobremortalitat tindria un component bàsicament infantil. Aquesta circumstància confirma el principi, segons el qual al llarg del segle XVIII les grans mortalitats adultes desapareixen. Així malgrat la seva virulència, el fet de tractar-se d'infants ocasionaria, que fossin unes baixes fàcilment reemplaçables.

A Arenys de Munt, Francesc Forn enregistra una epidèmia de verola a l'any immediatament anterior “*ab que moriren moltas criaturas perquè fou de mala espècie*”¹². A Mataró, les memòries de Pere Martí Coll fan al·lusió als efectes d'aquesta malaltia en la dècada dels 70 “*A esta (Mataró) moren moltas criaturas de verola*”.¹³ Atesa la proximitat geogràfica d'Arenys de Munt i Mataró amb les poblacions afectades per la crisi de 1777, obliga, a què hom es plantegi aquesta possibilitat.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Forn Salvà, Francesc, *Petita història d'Arenys de Munt. Una visió global i propera sobre les fonts de la nostra memòria històrica*, Arenys de Munt, 1999, p. 102.

¹³ Martí Coll, Pere, *Cartes d'un mestre veler (1770-1794)*, Mataró, 1967, p. 102.

Tanmateix al marge de l'existència d'aquest flagell, aquesta crisi coincidiria amb la confluència de diferents factors: inclemències meteorològiques, males collites i crisi econòmica a les poblacions de la Marina a causa de les guerres internacionals. Les memòries de Pere Martí Coll són molt il·lustratives per contextualitzar millor aquesta sotragada demogràfica:

“Est any, 1777, fou un any de muchas desgracias, grans disvarats de ayguas, eboltació de bens y altres infortunas, del que resultà grans desgràcies y grans inundacions en las cercanias dels rius Tordera y Vasós. La aygua de la Tordera, arrivà en la vila de Malgrat, que en las casas n'í avia 6,8 i 10 pams, en tant, que en un puesto cerca Sant Celoni, que passa la Tordera arrehuida, arrivà 40 pams més alta (...).”¹⁴

Amb l'objectiu d'emmarcar les dades obtingudes pel Maresme, es procedirà a fer un breu repàs per les crisis localitzades per la bibliografia del Principat, d'Espanya i Europa.

En l'àmbit comarcal, Llovet¹⁵ fa esment a un notable increment de les defuncions a Mataró i assenyala que “*a causa de les grans malalties y morts calgué ampliar el fossar*” a l'any 1684-85. Així mateix, registra un creixement vegetatiu negatiu el 1695. Durant el set-cents, no localitza cap crisi comparable a la de 1652, per bé que en els anys 1701, 1706, 1714, 1762, 1768, 1771, 1776, 1786 i 1795, el nombre d'òbits va arribar a igualar o ultrapassar el nombre de baptismes. També a Mataró, Josep Ramis obté, a banda de les crisis generals, els següents anys crítics: 1658, 1666 i 1695. Varen afectar, preferentment, al contingent d'albats les crisis dels anys 1671, 1687, 1697 i 1698.

A Catalunya, Jordi Nadal¹⁶ assenyala quatre grans períodes de crisi generalitzada arreu del país durant els segles XI i XVII: 1589-92, 1629-31, 1650-52 i 1684/5-1694/95. La confrontació d'aquestes dades amb les aconseguïdes al Maresme, evidencia una coincidència gairebé absoluta per aquest període. Amb tot la sobremortalitat esmentada a les acaballes del cinc-cents no ha estat localitzada en cap de les poblacions treballades.

¹⁴ Simon Tarrés, Antoni, *Pagesos, capellans i industrials de la Marina de la Selva*, Barcelona, 1993.

¹⁵ Llovet, Joaquim, *Mataró dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*, Mataró, 2000.

Respecte al set-cents, Antoni Simon¹⁷ afirma, que es va produir un descens de la intensitat de les crisis de mortalitat, allunyant-se els índexs de letalitat dels observats en les grans crisis del segle XVI o de 1650-54. Aquest fet s'explicaria a causa d'una menor correspondència entre les crisis epidèmiques i contagioses. Les principals sobremortalitats localitzades a més d'un 50% de les poblacions de l'Alt Empordà varen situar-se als anys: 1706, 1721-27, 1733-38, 1755, 1761-66, 1774, 1781-86 i 1790-95. En canvi al Maresme, les úniques crisis que varen afectar al 50% o més de les parròquies de la mostra, varen ésser els anys 1706-07, 1714 i 1777-79.

A la capital catalana, José Luis Bertrán¹⁸ anuncia, que entre 1500 i 1700 es produïren tretze crisis de mortalitat, en què el nombre d'òbits superà el 50% de la mortalitat ordinària: 1501, 1507, 1515, 1520-21, 1528, 1530, 1558, 1564, 1589, 1614, 1651, 1684 i 1697. A la mateixa ciutat, Antoni Simon i Jordi Andreu¹⁹ destaquen tres crisis puntuals de defuncions, en què les elevacions dels òbits superen el 50% de la mortalitat normal: 1614, 1651 i 1684 durant el segle XVII.

Al Vallès Oriental, Jaume Danti²⁰ localitza sis crisis d'abast general: 1580, 1652, 1656, 1676 i 1684-85. Tot i la proximitat amb la comarca analitzada, les úniques crisis comunes varen correspondre a l'any 1652 i 1684-85.

Al Baix Llobregat, Gual i Millàs²¹ observen tres grans sobremortalitats, que es manifesten, tant des del punt de vista de la seva intensitat, com del seu abast geogràfic. Així doncs, destaquen les crisis de l'any 1652, d'intensitat 13; 1684, d'intensitat 6,91 i 1631, d'intensitat 5,45. Respecte al Maresme, la coincidència és absoluta, tot i que la letalitat de l'any 1652 va ser més mortífera al Baix Llobregat.

A la Conca del Barberà, Valentí Gual²² consigna la presència de setze crisis de mortalitat al llarg dels segles XVI i XVII: una crisi important al 1641; vuit crisis fortes als anys 1585, 1603, 1605, 1642, 1651, 1660, 1684 i 1695; cinc d'intensitat mitjana als anys 1614, 1627, 1629, 1631 i 1692; i, finalment, una d'intensitat menor al 1697.

¹⁶ Nadal, Jordi, *La població espanyola*, pp. 37-48.

¹⁷ Simon Tarrés, Antoni, "La població catalana a l'època moderna" *Manuscrits* núm. 10, pp. 246-247.

¹⁸ Bertrán, José Luis, *La peste en la Barcelona de los Austria*, Barcelona, 1996, pp. 89-99.

¹⁹ Simon, Antoni; Andreu, Jordi, "Evolució demogràfica..." Sobrequés, Jaume, *Història*, Vol. IV, p. 139.

²⁰ Danti Riu, Jaume, *Terra i població*, pp. 104-116.

²¹ Gual Remírez, Xabier; Millàs Castellví, Carles, *La població al Baix Llobregat*, pp. 108-114.

²² Gual Vilà, Valentí, "Les crisis de mortalitat adulta a la Conca del Barberà. Cronologia, intensitat i abast geogràfic" *Miscel·lània de l'Alt Camp. Quaderns de Vilaniu* núm. 24, pp. 55-64.

A les comarques del Penedès i el Garraf, Muñoz Pradas²³ esmenta l'existència de vuit crisis generals al segle XVII: 1606-08, 1612-13, 1623-24, 1627-29, 1641-1651//52, 1666-67 i 1683-85 i el 1706 en el cas del set-cents.

A Vilanova i la Geltrú i Sitges durant el set-cents, Miquel Àngel Martínez²⁴ enregistra tot un reguitzell de crisis a l'any 1710, 1714 i 1724-26, 1737-38, 1748-49, 1752, 1771, 1767 i 1775. La confrontació d'aquests resultats amb els apreciats al Maresme evidencia poques similituds. Així l'única sobremortalitat, que va afectar a ambdós territoris, va ser la corresponent al 1714.

En l'àmbit peninsular, cal ressaltar les aportacions de Vicente Pérez Moreda²⁵. Segons aquest historiador, la freqüència de les crisis demogràfiques va esdevenir pràcticament invariable entre el 1600 i 1800. Tanmateix les crisis de subsistència varen anar perdent lentament el caràcter catastròfic que, en ocasions havia tingut, i només molt ocasionalment havien de traduir-se en crisis de mortalitat d'abast general. En el transcurs del sis-cents, s'esmenta vuit grans crisis: 1605-07, 1615-16, 1630-31, 1647-52, 1659-62, 1676-85, 1694-99 i 1706-10. Si es confronta aquestes dades amb les obtingudes al Maresme, s'evidencia uns resultats força similars. Únicament les sobremortalitats del període 1605-07, 1615-16 i 1659-62 resulten inexistent a les poblacions analitzades.

Respecte al set-cents, hom consigna crisis de mortalitats als anys 1709, 1762-65, 1780-82, 1786-87, 1798-99. Amb tot, Pérez Moreda puntualitza, que a Catalunya, les guerres contra França des del 1793, i contra Anglaterra des de 1799 varen dificultar, en gran mesura, el sistema tradicional de proveïment per via marítima, circumstància a la qual es deu la gravetat de les crisis alimentàries catalanes de 1794-95 i 1700..

Al País Valencià, Joan S Bernat i Miquel A Badenas²⁶ comptabilitzen per al període 1625-1710 deu crisis fortes de mortalitat: 1631, 1648, 1651-52, 1665, 1682, 1691, 1694, 1706, 1707 i 1708. Respecte a l'etapa 1715-1808, aquests mateixos historiadors ressenyen quatre sobremortalitats: 1738, 1754, 1766 i 1770. Una bona part d'aquestes sobremortalitats coincideix amb els resultats aconseguits a les diferents

²³ Muñoz Pradas, Francesc, *Creixement demogràfic. Mortalitat i nupcialitat al Penedès (segles XVII-XIX)*, pp. 145-157.

²⁴ Martínez Rodríguez, Miquel Àngel, *La població de Vilanova i la Geltrú en el segle XVIII*, Vilanova i la Geltrú, 1987.

²⁵ Pérez Moreda, Vicente, *Las crisis de mortalidad*, p. 459 i "Consum deficitari, fam i crisis demogràfiques a l'Espanya dels segles XVI-XIX" *Estudis Història Agrària* núm. 5, pp. 7-24.

parròquies del Maresme, tret de la crisi de l'any 1648, 1682, 1691, 1754 i 1766 i 1770.

A Extremadura durant l'època moderna, Blanco Carrasco²⁷ consigna les següents crisis de mortalitat: 1591, 1597-1601, 1605-1607, 1615-1616, 1622-1623, 1627, 1631-1634 1649-1652, 1659-1662, 1685, 1694-97, 1705, 1709-1712, 1736, 1763, 1780, 1785-86, 1791 i 1799.

A la jurisdicció de Xallas, Barreiro²⁸ afirma, que la darrera gran crisi de l'Antic Règim va tenir lloc al període 1768-69 i enumera les crisis de mortalitat produïdes al llarg del set-cents: 1709-10, 1740 i 1769. Semblantment al que succeïa el Maresme, el divuit es va caracteritzar per l'absència de grans sotragades demogràfiques. Si a aquesta demarcació gallega, la darrera gran crisi es va perpetrar als anys 60 del set-cents, al Maresme la última gran sobremortalitat d'abast comarcal va produir-se als anys 70, tot i que va ésser fonamentalment una mortalitat infantil.

A nivell europeu, cal destacar l'estudi del Beauvaisis de Pierre Goubert.²⁹ Segons aquest historiador francès, les grans crisis demogràfiques, que varen produir-se en aquesta demarcació, es varen concentrar al voltant de 1630. Amb tot destaca l'impacte de les sobremortalitats dels anys 1648 i 1653. Aquesta darrera va afectar a gairebé una tercera part de la població. Finalment ressenya, també, la incidència de les crisis dels períodes 1661-62, 1693-94, 1700-03 i 1710.

Finalment Massimo Livi-Bacci³⁰ va aplegar les grans crisis localitzades en diferents indrets de la geografia europea durant el segle XVI i XVII. A Anglaterra, varen destacar els anys 1557-58, 1597, 1623, 1647-49, i 1710. A França, varen sobresortir els anys 1628-32, 1649-54, 1660-63, 1693-94 i 1709-10. A Alemanya, les puntes de mortalitat varen concentrar-se als anys 1567-71, 1624-31, 1648-51, 1693 i 1709. En darrer lloc, cal mencionar les principals sobremortalitats, que varen afectar a Itàlia i que es varen situar als anys 1529, 1540, 1549, 1555, 1591, 1602, 1637, 1648, 1694 i 1709-10.

²⁶ Bernat, Joan S.; Badenes, Miquel À., "Cronologia, intensitat" *Estudis sobre la població del País Valencià*, Vol. I, pp. 546-553.

²⁷ Blanco Carrasco, José-Pablo, *Demografía, Familia y Sociedad en la Extremadura moderna. 1500-1860*, pp.

²⁸ Barreiro, Baudilio, *La jurisdicción de Xallas*, pp. 230 i 22.

²⁹ Goubert, Pierre, *Beauvaisis et le Beauvaisis*, pp. 75, 607-609.

Així doncs, tot i que el nombre de crisis localitzades a cadascuna de les poblacions consultades va ésser sensiblement inferior a l'enregistrat per la bibliografia, totes les sobremortalitats s'emmarquen amb les crisis assenyalades per Nadal al conjunt del Principat. La investigació realitzada confirma la imatge d'un sis-cents especialment crític, on la familiaritat amb la mort va esdevenir constant. En canvi, el set-cents es va configurar com una centúria més benigna. Les úniques crisis registrades varen tenir lloc a les primeres dècades del segle, ja que la tercera va tenir un component més infantil. Amb tot, malgrat el nombre de puntes de mortalitat consignades, la corba dels natalicis no va patir canvis significatius. En tot cas hom detecta un lleuger descens al decenni 1650 i 1770.

Una bona part de les crisis generals de mortalitat que les terres del Maresme varen patir, s'enquadra amb les apreciades al Principat, al País Valencià, l'interior peninsular o el Beauvaisis. Així doncs, les sobremortalitats enregistrades als anys 1631-32, 1652-53, 1684-85, 1694-95 i 1706-14 varen tenir un abast generalitzat. Respecte a la seva naturalesa, tot i que a cada territori varen confluïr uns trets específics dins el context generalitzat de crisi, al Maresme es considera, que la majoria de les sobremortalitats va tenir un component econòmic. Tot i que en bona mesura aquest factor va ser motivat per la incidència de circumstàncies alienes i externes a la societat: allotjaments militars, bloqueig naval. Aquest seria el cas de les crisis detectades a la segona meitat del disset i primers anys del divuit. L'estudi de les finances de la universitat d'Arenys de Mar permetrà comprovar fins a quin punt l'aquarterament de tropes va conduir a la bancarrota municipal.

Tradicionalment la historiografia ha considerat que el Principat no hauria estat capaç de superar aquestes sotragades demogràfiques, si no hagués estat per l'arribada d'un flux migratori, en aquest cas d'origen francès. Els subapartats següents tindran per objectiu comprovar si l'aportació francesa va ésser tan decisiva en aquesta comarca. No cal perdre de vista que aquesta demarcació es va configurar en una de les demarcacions més densament poblades i capdavanteres en nombre d'habitants en el decurs del set-cents.

³⁰ Livi-Bacci, Massimo, *Población y alimentación. Historia demográfica europea*, Barcelona, 1988, pp. 82-91

6. La nupcialitat

Si l'anàlisi de la natalitat i de la mortalitat esdevé el reflex de la tendència de la població, la de la nupcialitat ha estat considerada, com el factor regulador i d'adequació a les diferents conjuntures econòmiques. Així hom evidencia un augment dels matrimonis després d'una etapa de crisi demogràfica. Amb tot, cal tenir molt present la fiabilitat del registre de matrimonis, per poder realitzar aquesta comparació. De fet les partides d'esposalles no comencen a ésser registrades de manera continuada fins a inicis del set-cents, segons paraules de R Mols.³¹

En el cas de les poblacions consultades, es detecta buits documentals a Tordera i Arenys de Mar a causa de la pèrdua del primer llibre de matrimonis. Aquesta mancança ocasiona, que no es disposi de registre fins a la segona meitat del sis-cents a Arenys de Mar o fins al set-cents a Tordera. En la resta de casos, les partides mostren una certa continuïtat, tot i que el recompte s'inicia en una cronologia més tardana en comparació amb els llibres de baptismes o de defuncions. La majoria de recomptes comença a partir de la segona meitat del segle XVI.

Tanmateix les limitacions de la font emprada, així com la no utilització del mètode de reconstrucció de famílies provoca, que no es disposi d'un coneixement massa precís de la nupcialitat i de la seva interrelació amb la fecunditat. En aquest sentit, doncs, no s'ha aprofundit en l'edat d'accés al matrimoni, ni en la seva durada, ni en els espais intergenèsics, ni finalment en el període fèrtil. Malgrat aquests esculls, s'analitzarà l'evolució de la natalitat i l'estat civil dels nuvis. Aquest darrer factor esdevé, especialment interessant, per copsar la rapidesa, en què els vidus i les vídues reconstruïen de nou la unitat familiar després d'una crisi de mortalitat.

Davant aquestes circumstàncies, s'intentarà aprofundir en les relacions existents entre la nupcialitat i les altres dues variables demogràfiques, no tant per la via de l'avançament o el retardament de l'edat al matrimoni i en relació a la fecunditat, sinó més aviat, com Goubert³² i Dantí³³ observen, amb els paral·lelismes o

³¹ Citat per Dantí Riu, Jaume, *Terra i població*, p. 117.

³² Goubert, Pierre, *Cent mille provinciaux...*, pp. 53-74.

³³ Dantí Riu, Jaume, *Terra i població*, p. 118.

les contraposicions entre les crisis de mortalitat i el descens dels matrimonis i els seus efectes en el decurs del temps sobre els naixements.

Aquesta línia de treball resulta especialment interessant al Maresme, si es té en compte, que l'evolució de la natalitat és ascendent durant tot el període analitzat. Aquesta circumstància permet pensar, que l'impacte de les crisis de mortalitat no hauria estat massa significatiu sobre la nupcialitat. Tot i que tal com Danti³⁴ assenyala, aquest comportament estava condicionat per tot una amalgama d'elements de caire socioeconòmic: estructura de la propietat, forma de transmissió del patrimoni i conjuntura econòmica.

L'evolució secular dels matrimonis de cadascuna de les localitats evidencia una tendència totalment equilibrada, tot i que això no exclou les característiques oscil·lacions anuals. Aquest fenomen ha estat, també, detectat al Vallès Oriental. Les raons esgrimides per Danti³⁵ per argumentar aquesta evolució podrien ser extrapolables al Maresme: absència de dominis senyorials forts, poca incidència de la mortalitat catastròfica i caràcter rural de la majoria de les localitats de la mostra, tret d'Arenys de Mar i Canet.

Sens dubte, la visualització de l'evolució de la nupcialitat del conjunt de les parròquies, tret de Tordera i Arenys de Mar, a causa dels buits documentals, així com la seqüenciació de cada parròquia a partir del càlcul de les mitjanes mòbils de 13 anys ha de permetre aprofundir en el comportament d'aquesta variable i apreciar la possible existència de diferents etapes dins el marc d'aquest estancament.

A partir de la gràfica corresponent a la nupcialitat de les parròquies de Canet, Cabrera, Vilassar i Llanerxes, hom aprecia sis fases d'ascens i sis fases de decreixement o estancament. Les etapes amb un nombre més elevat d'esposalles corresponent als anys: 1571-84, 1627-34, 1648-52, 1719-32, 1745-67 i finalment 1781-87. Respecte als períodes d'estancament i/o de davallada, cal destacar els anys 1585-1626, 1635-47, 1653-1718, 1733-44, 1768-1780 i finalment 1788-1800.

En el marc d'aquesta sinuositat, s'observa unes etapes d'un augment força acusat dels nivells d'esposalles a la dècada dels anys 80 del cinc-cents, anys centrals del sis-cents i anys 20, 30 i 60 del set-cents. Casualment els nivells més elevats d'aquesta variable coincideixen en períodes, en què s'havia produït crisis de mortalitat. Per

³⁴ *Ibidem.*, pp. 117-118.

³⁵ *Ibidem.*, pp. 118-119.

exemple, hom localitza sobremortalitats d'abast comarcal als anys 1573-75, 1620-21, 1631-32, 1652-53, 1706-07 i 1714.

L'anàlisi individualitzada de cada parròquia corrobora aquesta percepció. Així en el transcurs dels anys 80 del cinc-cents, el registre de casaments va experimentar un augment destacat a Cabrera i Vilassar. Aquesta tendència alcista es va perllongar a Llavaneres i Cabrera fins a inicis del sis-cents. Precisament en aquests anys la corba de defuncions va sobresortir pel seu creixement.

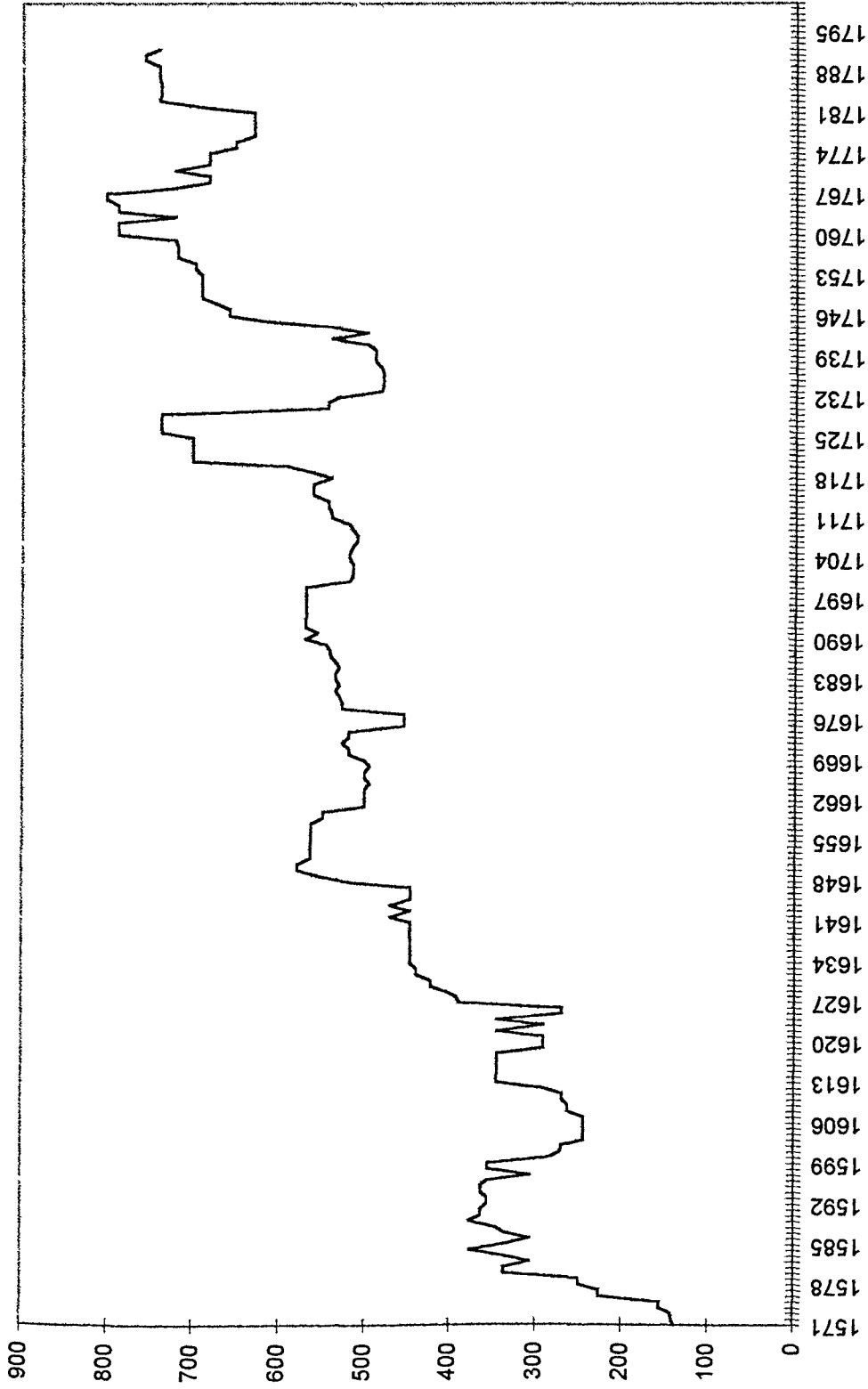
En el segle XVII, els efectes de la pesta varen desencadenar un augment del nombre d'unions al conjunt de les sis parròquies. Tanmateix, algunes localitats, com Canet, Llavaneres i Cabrera, mostren una línia ascendent imparabile durant les dècades dels anys 30, 40 i 50. A Vilassar i Canet, la pesta va ocasionar autèntics estralls entre la població. Així a Vilassar, hom comptabilitza 243 baixes entre 1651-52 i a Canet 353 entre 1652-53. En contrast amb aquestes xifres, es palesa un augment espectacular del nombre de noces a aquestes parròquies. Per exemple, a Vilassar a l'any 1652 es duplica el nombre d'unions i a Canet, gairebé, es triplica a l'any 1653.

Cal fer esment al creixement d'esposalles a les acaballes de la centúria, una vegada superats els efectes de les sobremortalitats. Un dels casos més il·lustratius és, sens dubte, al d'Arenys de Mar. En el decurs dels anys 80 i 90, aquesta població va patir sis crisis de mortalitat. No obstant, en contrast amb aquest ascens de les defuncions, hom percep coetàniament un increment del nombre de casaments.

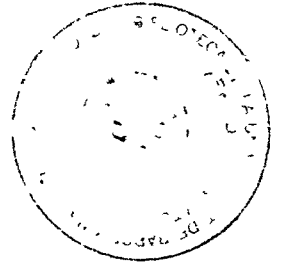
Finalment al llarg del set-cents, hom registra un increment generalitzat del nombre d'enllaços en la immediata postguerra del conflicte successori, tret de Tordera. Durant la dècada dels anys 60 s'observa una proliferació del nombre de casaments, excepció de Vilassar. Coetàniament es localitza un augment del nombre d'òbits. Arenys de Mar conclou la centúria amb una tendència alcista. Precisament aquest ascens coincideix, també, amb una etapa d'augment de la mortalitat.

En definitiva, tot sembla confirmar el paper dels matrimonis com un mitjà autoregulador. Després del pas de la pesta i dels estralls derivats de les guerres, la societat maresmenca es recuperaria amb una rapidesa inusitada. Precisament aquesta

**EVOLUCIÓ DE LA NUPCIALITAT AL MARESME A L'ÈPOCA MODERNA. M.M. 13 ANYS (conv
 núm. índex 1701=100)**

— NUPCIALITAT

Parròquies de Canet, Vilassar, Lliavaneres i Cabrera

capacitat de represa, el nombre relativament baix de crisis de mortalitats i finalment la tendència alcista de la natalitat hauria contribuït, a què aquesta comarca despuntés com un dels territoris del Principat amb més habitants. Amb tot, no s'ha de menystenir tampoc l'atractiu econòmic, que podia suposar aquesta contrada pels immigrants del Principat i d'origen francès. Sens dubte el contrast de les tendències evidenciades a la comarca amb les assenyalades per la bibliografia ha de permetre confirmar, si es dóna aquest comportament a d'altres indrets.

Al Vallès Oriental, Jaume Dantí³⁶ estableix quatre grans períodes: 1570-1599 de descens o estagnació; de 1600-1665 de creixement; de 1666-1680 de lleugera davallada; de 1681-1700 de recuperació. En canvi, al Maresme, la segona meitat del cinc-cents va estar caracteritzada per un ascens i un estancament al darrer decenni de la centúria a diferència del retrocés del Vallès Oriental. L'etapa expansiva detectada per Dantí durant els primers 60 anys, s'ajusta, en línies generals, a l'evolució dels matrimonis al Maresme, tot i que s'aprecia alguns decennis de retrocés, 1601-10 i 1621-30. Finalment la desacceleració dels anys 60 i 70 va ésser més curta al Maresme, ja que a partir de 1671 s'entreveu una línia ascendent.

A la parròquia barcelonina de St Just i Pastor, Antoni Simon i Jordi Andreu³⁷ localitzen una etapa de creixement durant els anys 60 i 70 del cinc-cents, un estancament a les acaballes de la centúria, un ascens fins al 1615, un estancament en el transcurs de la dècada dels anys 20 i 30 del segle XVII, una crisi profunda a partir de la Guerra dels Segadors fins a inicis dels anys 80 i una darrera etapa de tendència alcista fins a inicis del set-cents. Semblantment al que succeeix a la capital catalana, els darrers anys del segle XVI varen estar caracteritzats per un estancament al Maresme. Així mateix la perllongada crisi barcelonina contrasta amb l'apreciada al Maresme. Si a Barcelona, la depressió es va situar entre els anys 40 i 80, a la mostra treballada no va durar més de deu anys.

³⁶ Dantí Riu, Jaume, *Terra i població*, pp. 117-120.

³⁷ Simon, Antoni; Andreu, Jordi, "Evolució demogràfica..." Sobrequés, J. (dir.), *Història*, Vol. IV, p. 127.

Al Baix Llobregat, Gual i Millàs³⁸ identifiquen una primera etapa, entre 1606 i 1659 d'increment, una segona de davallada i a partir de 1670 recuperació. Aquests mateixos historiadors confirmen, també, la capacitat autoreguladora de la nupcialitat a Olesa de Montserrat. En aquesta parròquia del Baix Llobregat, s'evidencia, també, un increment de les esposalles en els anys immediatament posteriors a les crisis de 1644-45, 1652, 1684 i 1706.

A la Conca de Barberà, Valentí Gual³⁹ diferencia tres subàrees a partir del moviment decennal dels matrimonis. A la Conca estricta, remarca, que el total inicial de les esposalles és superat, només, en els decennis 1621-39, 1641-50 i en el darrer. En canvi, a l'Alt Gaià, copsa, que fins a la meitat del segle XVII, la variable manifesta una tendència ascendent. Tanmateix la sotragada dels anys 50 ocasiona, que es toqui fons en el decenni 1661-70. En els darrers trenta anys del segle s'insinua una dèbil recuperació. Finalment a la Plataforma Segarrenca, s'evidencia un increment del nombre de casaments fins al 1630, però a la dècada següent s'observa un retrocés. Els valors màxims s'assoleixen als anys 1641-50 i a partir de 1651 fins a 1680, l'evolució és negativa, malgrat la fràgil recuperació dels darrers anys del segle.

A Barbastre, José A Salas⁴⁰ constata, que l'evolució mitjana decennal dels matrimonis manté una tendència alcista entre 1571-80 i 1641-50, amb una petita inflexió al primer decenni del XVII, i assoleix els nivells màxims en el darrer decenni. Els dos decennis següents mostren una forta davallada, per sota dels nivells inicials, que condueixen a un llarg període d'estancament amb nivells baixíssims al darrer decenni del XVII i primer del XVIII.

Al Marquesat de Llombai entre 1620 i 1705, Manuel Ardit⁴¹ destaca un important augment del nombre de matrimonis en el període 1659-1676. Aquesta tendència contrasta amb el retrocés detectat al conjunt de parròquies analitzades, on s'aprecia una lleugera davallada.

La confrontació de les dades per la bibliografia amb les assolides al conjunt de la comarca, evidencia una ràpida recuperació, malgrat l'impacte de les diferents

³⁸ Gual Remírez, Xabier; Millàs Castellví, Carles, *Olesa de Montserrat en època dels Àustria*, pp. 119-126.

³⁹ Gual Vilà, Valentí, *Homes i estacions*, pp. 14-31.

⁴⁰ Salas, José A., *La població en Barbastre*, pp. 148-152.

⁴¹ Ardit, Manuel, "Creixement demogràfic..." *Estudis...*, p. 333.

crisis de mortalitat. Els decennis amb creixements negatius no són massa sovintejats i rarament es perllonguen dues dècades. La ràpida recuperació perpetrada en aquestes poblacions fa pensar en l'arribada d'un flux migratori, que hauria propiciat un redreçament més ràpid de la societat, una vegada superada la sotragada demogràfica. Els subapartats següents permetran aclarir aquesta suposició.

6.- La tipologia de les noces

A partir de la informació aportada per les partides de matrimoni, es farà una aproximació a l'estat civil dels nuvis en casar-se. Els resultats obtinguts poden ésser de gran ajut per valorar els efectes de les crisis de mortalitat sobre la societat maresmenca. El predomini d'enllaços entre vidus o vidu-soltera o viceversa reflectirà, fins a quin punt, la pròpia societat desenvolupava els seus propis mecanismes autoreguladors per superar la crisi. Des del punt de vista estrictament demogràfic, el predomini de les segones i ulteriors esposalles ha d'ésser interpretat com un factor positiu. Així, tot i que l'impacte d'una pesta o qualsevol malaltia contagiosa podia provocar el trencament d'una família jove, la celebració de segones esposalles permetia redreçar el camí i continuar portant infants al món.

Resseguint els criteris metodològics aplicats per Gual i Millàs⁴², s'ha determinat, que en aquells casos, en què s'omitia l'estat civil d'un dels cònjuges, és considerés solter. De fet, quan es tractava d'unes segones esposalles, el rector ja feia constar, quin era el cònjuge vidu o vídua i fins i tot anotava el nom del primer marit o de la primera esposa. Amb tot, els resultats han de ser interpretats amb certes reserves a causa de les limitacions de la font emprada.

Al Maresme de l'època moderna, va predominar els enllaços entre fadrins, tot i que al llarg de les centúries s'observa algunes lleugeres alteracions. En línies generals, més d'un 75% dels matrimonis celebrats durant l'època moderna estava integrat per solters. Sens dubte, l'impacte de les crisis de mortalitat detectades durant el disset es va deixar sentir ben aviat en les partides de casament. No en va en el transcurs d'aquesta mortífera centúria, el percentatge de segones núpcies va augmentar un 10%. En canvi, durant el set-cents, el percentatge de primeres esposalles es va tornar a estabilitzar, tot i que no es va aconseguir superar els

TIPOLOGIA DE LES NOCES AL MARESME DURANT L'ÈPOCA MODERNA

SEGLE XVI:

XVI	FADRÍ-DONZELLA	FADRÍ-VIDUA	DONZELLA-VIDU	VIDU-VIDUA
ARENYS MAR	90%	7%	2%	
CANET	94%	6%		
TORDERA				
VILASSAR	80%	13%	2%	4%
LLAVANERES	88%	9%	1%	2%
CABRERA	78%	6%	5%	11%
MITJANA	88%	7%	2%	4%

SEGLE XVII:

XVII	FADRÍ-DONZELLA	FADRÍ-VIDUA	DONZELLA-VIDU	VIDU-VIDUA
ARENYS MAR	72%	10%	10%	8%
CANET	79%	9%	7%	4%
TORDERA	58%	9%	20%	13%
VILASSAR	81%	13%	3%	2%
LLAVANERES	75%	12%	7%	6%
CABRERA	76%	13%	6%	4%
MITJANA	76%	11%	7%	5%

SEGLE XVIII

XVIII	FADRÍ-DONZELLA	FADRÍ-VIDUA	DONZELLA-VIDU	VIDU-VIDUA
ARENYS MAR	82%	4%	8%	5%
CANET	83%	4%	7%	6%
TORDERA	74%	8%	11%	7%
VILASSAR	87%	4%	6%	3%
LLAVANERES	83%	2%	10%	4%
CABRERA	83%	4%	10%	3%
MITJANA	83%	4%	9%	5%

⁴² Gual Remírez, Xabier; Millàs Castellví, Carles, *Olesa de Montserrat en època dels Àustria*, p. 133.

valors aconseguits al segle XVI. Així si en el segle XVI i XVIII un 88% i un 83% dels nuvis era fadrí, en el segle XVII les parelles conformades per solters representaven un 76%.

Dins aquest predomini de matrimonis entre solters, cal destacar l'evolució dels altres tipus d'unions, ja que en el transcurs d'aquestes centúries, pateixen algunes alteracions. Així si durant els segles XVI i XVII va sobresortir el casament, integrat per una vídua i un fadrí, en el set-cents es va imposar la unió conformada per vidu i soltera. El percentatge de núpcies entre vidus manté una destacada estabilitat en les tres centúries, entre un 4 i un 5%.

L'evolució de cadascuna de les localitats de la mostra confirma aquesta imatge general: predomini dels nuvis solters, importància de les unions entre vídua i fadrí durant els segles XVI i XVII i rellevància de les parelles conformades entre vidu i soltera al set-cents. Només les parròquies d'Arenys de Mar i Tordera manifesten una tendència dissemblant en el segle XVII, tot i que aquesta diferenciació caldria atribuir-la a la poca fiabilitat del registre a causa de l'existència de buits documentals en el recompte.

Tanmateix aquests percentatges trontollaven després d'una crisi de mortalitat. Anteriorment, s'ha fet esment a l'augment espectacular de matrimonis després d'una crisi a través del cas de Canet i Vilassar als anys 50. Seguint amb aquest cas, s'analitzarà la composició d'aquests enllaços. Malgrat la persistència de les unions entre fadrins, cal ressaltar l'ascens de les segones núpcies, que va representar fins a un 30 o un 40% en aquestes dues parròquies després dels efectes de la pesta, quan en circumstàncies normals no superava el 20%.

La freqüència de les segones esposalles obeïa a una multiplicitat de causes d'origen molt divers, com ara dificultats de tipus econòmic, la recuperació de la capacitat de reproducció, la presència d'un home que es fes càrrec del nucli familiar, el menester d'una dona, que tingués cura de la casa i dels fills, o senzillament la soledat i la necessitat de disposar de companyia. En aquesta mateixa línia, Antoni Simon i Jordi Andreu confirmen aquest elevat percentatge de matrimonis després d'una etapa mortífera en el seu estudi sobre Barcelona. Tanmateix afegixen un altre element de reflexió tant o més important, com és el paper dels immigrants en la recuperació demogràfica després de les sobremortalitats. Així afirmen referint-se a Barcelona:

“L’ elevada proporció de solters entre la població, especialment, dins de les ciutats, que es beneficiaven d’ un flux permanent d’ immigrants joves, afavoria la recuperació després d’ una crisi de mortalitat. Les parelles trencades es reconstituïen amb rapidesa i recobraven la capacitat de recuperació. En aquest context, la proporció de vídues que contrauen matrimoni en un període determinat és un indicador excel·lent de la capacitat de reacció de la població barcelonina en la lluita contra la crisi i les seves conseqüències demogràfiques”.⁴³

El contrast amb les dades obtingudes per la bibliografia permetrà contextualitzar millor els comportaments observats al Maresme. Així doncs, al Baix Llobregat, Gual i Millàs⁴⁴ assenyalen l’ hegemonia de les unions entre nuvis solters tant en el decurs del segle XVII, com en els primers anys del segle XVIII. Des del punt de vista percentual, els matrimonis entre fadrins representen un 88,5%, dels enllaços; les unions entre fadrí i vídua, un 15,7%; el vidu i donzella, un 6,35% i finalment els vidus, un 5,07%. Tot i que s’ observa la mateixa tendència, els percentatges obtinguts son força desiguals. Així, les unions entre fadrins no estan tan arrelades al Maresme, com al Baix Llobregat i el predomini dels matrimonis integrats per vídues no és tan acusat. En canvi, les parelles conformades per vidu i vídua aglutinen el mateix valor percentual.

Al Delta del Llobregat, Jaume Codina⁴⁵ s’ aproxima a l’ estat civil dels nuvis a partir de la informació extreta dels capítols matrimonials dels segles XVI, XVII i XVIII. Sens dubte, els resultats assolits s’ enquadren amb els obtinguts al Maresme: hegemonia de les parelles solteres i predomini de les vídues al segle XVII. Les raons esgrimides, per justificar aquesta alteració, podrien ésser extrapolables al Maresme. Així, segons Codina, el millorament de la qualitat de vida, perceptible des de la segona meitat de la dissetena centúria no hauria fet tan anguniosa la necessitat d’ un nou matrimoni a les vídues.

⁴³ Simon, Antoni; Andreu, Jordi, “Evolució...” Sobrequés, Jaume (dir.), *Història*, Vol. 4, pp. 127-128.

⁴⁴ Gual Remírez, Xabier; Millàs Castellví, Carles, *Olesa de Montserrat en l’època dels Àustria*, p. 136.

⁴⁵ Codina, Jaume, *Contractes de matrimoni al Delta del Llobregat (segles XVI a XIX)*, pp. 51-52.

A Abrera durant el sis-cents, Pilar Garcia⁴⁶ i altres precisen, que eren més freqüents les segones núpcies, protagonitzades pels homes que per les dones. En concret, els vidus suposaven un 9,6% i les vídues un 7,6%. Al Maresme, hom detecta un 16% d'enllaços integrats per vídues i un 12% per vidus. La preponderància dels vidus es justificava, pel fet que els homes, una vegada enviduats, tenien més necessitat de reemplaçar a la muller, mentre que les vídues podien recolzar-se amb l'hereu. Amb tot, l'hegemonia dels vidus es podia explicar, també, per l'elevada mortalitat de les dones durant el part.

Al Penedès durant el segle XVII, Muñoz Pradas⁴⁷ observa un predomini dels solters en un 74% dels enllaços celebrats al Vendrell, Vilafranca i Vilanova, seguit d'un equilibri entre vidu-soltera en un 9,8%, solter-vídua en un 9,54% i finalment dels vidus en un 6,3%. Tot i compartir la preponderància de les esposalles entre fadrins i el caràcter residual de les unions entre vidus, s'observa un comportament força diferent a l'apreciat al Maresme.

A St Pere de Riudebitlles, Àngels Torrents⁴⁸ remarca, que un 68,5% dels matrimonis celebrats entre 1675 i 1799 estava integrat per fadrins, un 11% per vidu i soltera, un 10,5% per vidus i finalment un 10% per vídua i solter.

A les localitats de Rocafort i Vallverd de la comarca de la Conca del Barberà, Valentí Gual⁴⁹ constata, també, un predomini del matrimoni entre solters, en un 81,48%; seguit del vidu-soltera, en un 9,44%; dels vidus, en un 5,93% i finalment vídua-solter, en un 3,15% en el transcurs dels segles moderns. Al Maresme, si es calcula la tipologia dels matrimonis durant tot el període, els resultats obtinguts divergeixen, notablement, dels de la Conca del Barberà. Malgrat que la preponderància dels matrimonis entre solters és comuna a les dues comarques i el percentatge de noces entre vidus és similar, cal destacar la divergència apreciada en les unions integrades per vídues-solters i vidus-solteres. A la Conca del Barberà, predomina, amb escreix, les esposalles de vidus amb solteres i les unions de vídues amb solters esdevenen molt residuals. En canvi, al

⁴⁶ Garcia, Pilar et alii, "Comportamientos demográficos..." *Actes I Congrés d'Història Moderna*, pp. 108-109.

⁴⁷ Muñoz Pradas, Francesc, *Creixement demogràfic. Mortalitat i nupcialitat al Penedès (segles XVII-XIX)*, Bellaterra, Tesi Doctoral.

⁴⁸ Torrents, Àngels, *Transformacions demogràfiques per un municipi industrial català. St Pere de Riudebitlles 1608-1935*, Tesi Doctoral.

⁴⁹ Gual Vilà, Valentí, *Vida i mort*, pp. 59-61.

Maresme, s'observa un equilibri, si s'agrupa les dades recollides en tots els segles moderns.

A Tàrrrega entre 1720 i 1739, Josep Maria Planes⁵⁰ assenyala, que un 69,2% de les parelles estava integrada per fadrins, seguit de fadri-vídua, amb un 13,2%; vidu-donzella, amb un 11% i finalment vidus, amb un 6,6%. A partir d'aquestes dades, Planes argumenta, que el predomini de les unions, conformades per fadri-vídua, es devia a una menor pressió moral durant el set-cents. En aquest cas, al Maresme la preponderància de les vídues es dona als segles XVI i XVII.

A Barbastre, José A Salas⁵¹ comptabilitza, a la segona meitat del disset, un 75% de matrimonis entre solters, un 9,97% de parelles integrades per vidu-donzella, un 5,98% vídua.-fadri i un 9,05% entre vidus.

Al Marquesat de Llombai, Ardit⁵² consigna un 76,75% d'enllaços entre contraents solters, un 11,36% entre vidu i soltera, un 8,19% entre vidus i un escàs 3,7% entre solter i vídua. Segons aquest mateix historiador⁵³, els matrimonis desfets per la mort d'algun dels cònjuges es refeien en una proporció elevada, sobretot, quan la ruptura s'esdevenia en els primers anys i qui enviduava era el marit.

A Manises, José M Iborra⁵⁴ assenyala, que durant el període 1563-1700, un 28,9% de les esposalles estava conformada per un consort vidu. En canvi, aquest percentatge augmentava, visiblement, després dels períodes més mortífers, com va succeir als decennis 1620-1629, 1640-49 i 1660-69. En aquests anys, el nombre de vidus va superar el 40%, semblantment al que va succeir al Maresme.

Finalment a Extremadura, Blanco Carrasco⁵⁵ assenyala la freqüència dels matrimonis entre vidus i solteres, després de les unions entre fadrins. Aquesta preponderància s'explicava, perquè no s'assegurava només la descendència, sinó que, també, perquè la supervivència de la dona es podia veure afectada a causa dels successius parts. No s'ha de menystenir, tampoc, el pes de la immigració masculina en el mercat matrimonial, ni la major seguretat, que aquest binomi proporcionava a la

⁵⁰ Planes Closa, Josep Maria, *Metodologia i demografia històrica. Tàrrrega segles XVI-XVIII*, Tesi Doctoral, Universitat, Barcelona, 1988.

⁵¹ Salas, José A., *La población en Barbastro en los siglos XVI i XVIII*, Saragossa, pp. 197-198.

⁵² Ardit, Manuel, "Creixement demogràfic..." *Estudis sobre la població...*, p.336.

⁵³ Ardit, Manuel, *Els homes i la terra del País Valencià, (segles XVI-XVIII)*, Vol. I, p.59.

⁵⁴ Iborra, José M., "Estudio demográfico..." *Estudis sobre la població...*, pp. 317-318.

⁵⁵ Blanco Carrasco, José-Pablo, *Demografía, Familia y Sociedad en la Extremadura moderna. 1500-1860*, p.223.

dona, ja que es tractava, sovint, d'homes amb una posició consolidada en l'estructura professional.

En definitiva, els resultats, obtinguts per al Maresme s'enquadren amb als assenyalats per la bibliografia, malgrat la pervivència d'algunes especificitats. Semblantment al que succeïa a d'altres indrets del Principat i Espanya, va predominar el matrimoni entre fadrins, tot i que en casos puntuals el percentatge de vidus podia incrementar-se notablement. Aquesta circumstància es donava després de les temudes crisis de mortalitat. Tanmateix en el decurs de les centúries, s'ha observat una alteració significativa en la composició de les parelles. Si en els segles XVI i XVII, predominaven les vídues casades amb fadrins, en el segle XVIII s'imposen els vidus maridats amb donzelles. Aquest fenomen ha estat detectat, també, per Jaume Codina al Delta del Llobregat.

Codina justifica aquest comportament per les millores econòmiques, que es varen donar en el transcurs del sis-cents. Aquesta expansió econòmica hauria motivat, que la vídua no tingués tanta necessitat de contraure un nou matrimoni. Malgrat aquesta possible hipòtesi, no s'ha de menystenir el pes de la immigració d'homes joves i solters. En bona mesura una dona vídua tenia més dificultats per esposar-se de nou, que no pas un vidu, ja que des del punt de vista de la mentalitat social estava més ben considerat unes segones núpcies, protagonitzades per un vidu, que no pas per una vídua. En aquest sentit, els homes de la parròquia preferien maridar abans amb fadrines, que amb vídues. Per aquest motiu, aquestes dones s'haurien de casar, preferentment, amb immigrants. En el transcurs del subapartat següent, s'intentarà donar resposta a aquesta i altres suposicions en relació a la rellevància dels immigrants en el creixement demogràfic de la comarca.

7. Els moviments migratoris

A partir de les dades recollides en les partides de casament, s'aprofundirà en la procedència geogràfica dels nuvis maridats a les distintes parròquies analitzades. Indiscutiblement l'estudi de la mobilitat de la població a partir de la informació extreta d'aquesta documentació és una opció arriscada. En aquest recompte, mancarien tots aquells, que ja s'havien casat en el seu lloc d'origen, els solters i, fins i tot, els treballadors eventuais. Malgrat aquestes objeccions, el fenomen de la immigració resulta rellevant des del punt de vista estrictament

demogràfic, quan aquell nouvingut marida. Aquest fet evidenciaria un cert grau d'arrelament a la comunitat receptora, però comportaria, també, que aquest foraster contribuís al creixement demogràfic de la parròquia.

De bell antuvi, la historiografia ha tendit a considerar les societats de l'Antic Règim, com cossos tancats. En aquests indrets, els nivells d'endogàmia haurien estat molt intensos. Tanmateix l'aportació de la demografia francesa ha esdevingut fonamental per desmitificar aquesta imatge. A l'any 1970 i 1971, la revista "Annales de Démographie Historique"⁵⁶ va publicar dos números monogràfics dedicats als moviments migratoris. En l'àmbit hispànic, la contribució de Pérez Moreda⁵⁷ ha estat molt rellevant. Segons aquest demògraf, la davallada demogràfica de l'interior peninsular s'explicaria més pels desplaçaments de la població, que per les crisis de mortalitat.

Fruit de la influència de la historiografia francesa, s'ha publicat alguns treballs centrats en els moviments migratoris de caràcter urbà. A Catalunya, destaca les comunicacions de Narcís Castells⁵⁸ i Antoni Simon⁵⁹ sobre Girona. En l'àmbit espanyol cal ressaltar les investigacions de Pla Alberola⁶⁰ sobre Alacant, Marcos Martín⁶¹ sobre Medina del Campo i Salas⁶² sobre Barbastre.

En el cas de la historiografia catalana, les recerques han tendit a focalitzar l'anàlisi en la immigració francesa. La majoria d'articles, monografies locals i comunicacions centrades en el fenomen de la immigració a Catalunya són

⁵⁶ Annales de Demographie Historique, Paris, 1970 i 1971. Inicia el primer número Pôussou, J. P., "Les mouvements migratoires en France et a partir de la France de la fin du XVè au début du XIXè siècle. Approches pour une syntèse", pp. 11-78. Extret de Dantí, Riu, Jaume, *Terra i població*, p. 128, nota 134.

⁵⁷ Pérez Moreda, Vicente, *Las crisis de mortalidad en la España interior (siglos XVI-XIX)*, Madrid, 1980.

⁵⁸ Castells, Narcís, "Els moviments migratoris en la Catalunya moderna. El cas de la immigració envers la ciutat de Girona (1473-1576)" *Actes I Congrés d'Història Moderna*, Vol. I, pp 223-232.

⁵⁹ Simon Tarrés, Antoni, "Girona a comienzos del ochocientos. Inmigración y crecimiento demográfico" *Actes I Congrés d'Història Moderna*, Vol. I, pp 133-139

⁶⁰ Pla Alberola, Primitivo J., "El estudio de los movimientos migratorios a través de los registros parroquiales" *Actas de las II Jornadas de Metodología y Didáctica de la Historia*, Cáceres. 1993, pp. 59-73.

⁶¹ Marcos Martin, A., *Auge y declive de un núcleo mercantil y financiero de Castilla la Vieja. Evolución demográfica de Medina del Campo durante los siglos XVI y XVII*, Valladolid, 1978.

⁶² Salas, José A., "Migraciones internas y medium-distance en Aragón (1500-1900) I Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica. Migraciones internas y medium-distance en Europa 1500-1900, Santiago de Compostela, 1993, Vol. II, pp. 189-215.

deutores de l'obra de Nadal i Giralt.⁶³ La influència d'aquests treballs ha propiciat, que es menystingués la rellevància d'altres fluxos migratoris. La demografia catalana ha considerat, que el redreç poblacional del Principat no hauria estat possible sense l'arribada de joves francesos. Tanmateix Jaume Danti⁶⁴ matisa la contribució francesa al redreç del Vallès Oriental i obra una altra línia de treball. Així la revifalla demogràfica del Principat no s'hauria d'atribuir tant a l'arribada de gent de l'altra banda dels Pirineus, com als moviments interns del propi país.

Tenint presents aquestes interpretacions, s'analitzarà el percentatge de nuvis forans i la seva procedència. En aquest darrer cas, es distingirà la immigració procedent de la mateixa comarca, del Principat, d'Espanya, la d'origen estranger i finalment la francesa.

Una primera aproximació al percentatge de nuvis forans revela una tendència a incrementar-se l'endogàmia en el decurs de les centúries. Així, en el conjunt de la comarca, els matrimonis entre nuvis de la mateixa parròquia suposaven un 42% durant el cinc-cents, un 57% al sis-cents i finalment un 67% al set-cents. Predominen els nuvis forasters, tot i que la tendència és recessiva en totes les localitats. Aquesta preeminència s'explicava pel costum de casar-se a la parròquia, d'on provenia la núvia. Amb tot, això no exclouïa, que la parella abandonés la població, una vegada casada. Cal destacar l'augment de núvies foranes durant el sis-cents i la posterior estabilització en la centúria següent. En els casos d'enllaços entre nuvis procedents ambdós d'altres poblacions, s'aprecia un lleuger increment en el segle XVII i un retorn als nivells inicials en el segle XVIII.

L'anàlisi per localitats, evidencia, que aquelles parròquies més petites concentren uns nivells més elevats de nuvis forans. A tall d'exemple, a Cabrera més de la meitat dels matrimonis celebrats no era de la parròquia. Cal tenir present, que aquesta localitat es va distingir per ésser la menys poblada de la mostra. Els fogatges i censos de l'època moderna assenyalen, que el nombre d'habitants es va situar en una mica més de 600 veïns a les acaballes del divuit. Aquest fenomen

⁶³ Nadal, Jordi; Giralt, Emili, *La population catalane de 1553 à 1717. L'emigration française et les autres facteurs de son développement*, Paris, 1960. Recentment editada en català per l'editorial Eumo. També dels mateixos autors *La immigració francesa a Mataró durant el segle XVII*, Mataró, 1966.

⁶⁴ Danti Riu, Jaume, *Terra població*.

PERCENTATGE DE NUVIS FORANS AL MARESME A L'ÈPOCA MODERNA

SEGLE XVI

XVI	NUVIS PARRÒQUIA	NUVI FORA	NUVIA FORANA	NUVIS FORANS
ARENYS MAR	64%	33%	1%	1%
CANET	63%	31%	4%	2%
TORDERA				
VILASSAR	34%	40%	21%	5%
LLAVANERES	39%	52%	6%	3%
CABRERA	42%	52%	4%	1%
MITJANA	42%	40%	4%	2%

SEGLE XVII

XVII	NUVIS PARRÒQUIA	NUVI FORA	NUVIA FORANA	NUVIS FORANS
ARENYS MAR	59%	26%	8%	6%
CANET	72%	19%	7%	2%
TORDERA	58%	13%	25%	4%
VILASSAR	51%	31%	14%	4%
LLAVANERES	55%	25%	16%	3%
CABRERA	37%	37%	19%	6%
MITJANA	57%	26%	15%	4%

SEGLE XVIII

XVIII	NUVIS PARRÒQUIA	NUVI FORA	NUVIA FORANA	NUVIS FORANS
ARENYS MAR	64%	21%	9%	6%
CANET	76%	15%	7%	2%
TORDERA	70%	15%	13%	2%
VILASSAR	73%	14%	12%	1%
LLAVANERES	59%	19%	19%	2%
CABRERA	49%	28%	19%	3%
MITJANA	67%	17%	13%	2%

corroborar el principi, segons el qual el grau d'exogàmia era inversament proporcional a les dimensions demogràfiques de la comunitat.⁶⁵

Des del punt de vista geogràfic, les dades recollides palesen un comportament diferenciat entre les parròquies de l'anomenat Alt Maresme respecte a les situades al Baix Maresme. A les localitats del nord de la comarca, el contingent de nuvis forasters va ésser sempre més petit, ja que difícilment va arribar a un 40%. En canvi, a les poblacions més meridionals del Maresme, el nombre de nouvinguts va ésser netament superior. En aquest cas difícilment baixava d'un 40%.

L'evolució dels matrimonis ha permès localitzar uns decennis de major nupcialitat, especialment, després de les grans crisis de mortalitat. L'estudi de la procedència dels nuvis casats en la dècada dels 50 i 80 del segle XVII revela una tendència similar a l'observada en el conjunt de la centúria. Amb tot, en determinades localitats, el contingent de forasters va arribar a superar els valors seculars, és el cas de Llavaneres durant la dècada dels 50, així com el de Cabrera i Arenys de Mar en els 80. No obstant, els resultats obtinguts han d'ésser interpretats sempre amb prudència a causa de la fiabilitat del registre. És possible, que molts dels nuvis considerats de la parròquia provinguessin d'altres indrets. Però el fet de portar dècades habitant a la parròquia provocava, que hom l'acabés considerant natural de l'indret. Per tant, tot semblaria indicar, que en algunes localitats la recuperació demogràfica hauria estat possible, gràcies a l'arribada de gent forastera.

A la jurisdicció gallega de Xallas, Barreiro⁶⁶ calcula, que un 66,4% dels matrimonis estava integrat per contraents d'altres parròquies en el segle XVIII. Al Maresme en el mateix període, el percentatge de nuvis forasters havia disminuït notablement, ja que no superava el 33%. Una xifra molt inferior a la detectada per Barreiro a Galícia.

En canvi a Extremadura⁶⁷ va preponderar una endogàmia local, ja que entre un 81 i un 88% de les unions va tenir lloc entre nuvis de la mateixa

⁶⁵ Gual Vilà, Valentí, "Corrents migratoris a la Mediterrània" *Actas del Congreso de Felipe II y el Mediterráneo*, Vol. I, pp. 65-76.

⁶⁶ Barreiro, Baudilio, *La jurisdicción de Xallas*, p. 174.

⁶⁷ Blanco Carrasco, José-Pablo, *Demografía, Familia y Sociedad en la Extremadura moderna. 1500-1860*, pp. 207 i ss.

localitat durant els segles XVII i XVIII. Coetàniament, al Maresme hom comptabilitza un 62% d'enllaços entre nuvis de la mateixa parròquia.

Després d'haver aprofundit en l'abast de la immigració al Maresme, resta per conèixer, quines eren les principals àrees de procedència d'aquests forasters. Le Roy Ladurie⁶⁸ va definir, quines varen esdevenir les principals zones de repulsió i d'atracció. Així, els principals àmbits de repulsió varen ésser la muntanya, ja que constituïa un focus de misèria, mendicitat estacional i d'emigració; d'aquí el vell proverbi català de l'àrea pirinenca "Baixar sempre, muntar no". En canvi, les principals zones d'atracció varen ésser les terres vitivinícoles en definitiva els principals centres d'acumulació de rendes i creixement agrícola i comercial. D'aquesta manera la muntanya acomplia el paper de subministradora de potencial humà a les demarcacions més comercials. Seguint els criteris de Le Roy Ladurie, el Maresme es perfilava, com un centre receptor d'immigrants a causa de l'important pes del comerç vitivinícola i de la seva proximitat geogràfica a la capital catalana.

La principal àrea de procedència dels nuvis forasters se situava a l'interior de la mateixa comarca. Es tractava de localitats veïnes, que difícilment distaven més de 20 Km de distància. Amb tot, en el decurs de les centúries, el percentatge va tendir a disminuir, ja que es va passar d'un 34% al segle XVI a un 18% al segle XVIII. Per localitats, les demarcacions situades al Baix Maresme destacaven per obtenir els valors més elevats, tot i la pujada apreciada a Arenys de Mar en el set-cents. Malgrat que en el cinc-cents va esdevenir una immigració essencialment masculina, en les centúries posteriors es va reequilibrar i va predominar tant homes com dones.

Sens dubte, l'anàlisi individualitzada de la procedència dels nuvis en cada parròquia ofereix uns resultats força interessants. Així, si l'anàlisi del marc físic de la comarca ja evidenciava, que aquesta demarcació reunia dos submóns totalment diferents des del punt de vista geològic, hidrogràfic i vegetal, aquesta percepció es confirma en copsar la procedència dels nuvis. Així, les poblacions d'Arenys de Mar, Canet i Tordera mariden amb gent de les localitats de l'Alt Maresme. De la mateixa manera s'observa un fenomen similar en analitzar la procedència dels nuvis de les parròquies de Vilassar, Llaçaneres i Cabrera.

INCIDÈNCIA DE LA IMMIGRACIÓ D'ORIGEN COMARCAL AL MARESME A L'ÈPOCA MODERNA

SEGLE XVI:

XVI	COMARCA	ALT MARESME	BAIX MARESME	HOME	DONA
ARENYS MAR	19%	67%	33%	93%	7%
CANET	14%	86%	14%	71%	28%
TORDERA					
VILASSAR	34%	9%	88%	59%	40%
LLAVANERES	44%	31%	69%	85%	15%
CABRERA	38%	11%	87%	88%	13%
MITJANA	34%	31%	69%	85%	15%

SEGLE XVII:

XVII	COMARCA	ALT MARESME	BAIX MARESME	HOME	DONA
ARENYS MAR	7%	67%	33%	62%	38%
CANET	15%	79%	21%	65%	35%
TORDERA	18%	93%	7%	28%	71%
VILASSAR	26%	7%	93%	57%	43%
LLAVANERES	24%	21%	78%	57%	42%
CABRERA	39%	14%	86%	58%	42%
MITJANA	21%	44%	56%	58%	42%

SEGLE XVIII:

XVIII	COMARCA	ALT MARESME	BAIX MARESME	HOME	DONA
ARENYS MAR	20%	66%	31%	56%	44%
CANET	16%	82%	18%	58%	41%
TORDERA	8%	96%	4%	50%	49%
VILASSAR	16%	8%	92%	44%	56%
LLAVANERES	23%	29%	71%	51%	49%
CABRERA	30%	4%	96%	55%	45%
MITJANA	18%	48%	51%	53%	47%

⁶⁸ Le Roi Ladurie, E., *Les paysans de Languedoc*, Paris, 1966, p. 102.

Els lligams es buscaven amb persones de localitats veïnes, no en va els dies de mercat i de celebració de fires comercials esdevenien el punt de trobada dels joves de les poblacions contigües. A tall d'exemple, els nuvis de Canet provenien de St Iscle de Vallalta, Arenys de Munt, Arenys de Mar i Calella. En canvi, els de Cabrera procedien de Mataró, Argentona i Vilassar. Es referma, doncs, la imatge d'una comarca dividida en dues subzones i el principi de la proximitat geogràfica a l'hora de contraure matrimoni.

Si una bona part dels nuvis forasters procedia de la mateixa comarca, no s'ha de menystenir, tampoc, la contribució dels contraents d'altres comarques catalanes. Aquest flux migratori es va caracteritzar per la seva estabilitat en el decurs de les centúries i va representar entre un 15 i un 18% del conjunt d'esposalles celebrades al Maresme a l'època moderna. A grans trets, es va caracteritzar per ésser una migració masculina, tot i que en determinats casos va prevaldre la femenina. Aquest va ésser el cas de Tordera al segle XVII i Llaneres al segle XVIII. A causa de la situació geogràfica de Tordera, situada a l'extrem de la comarca, la immigració catalana va tenir una major incidència, en contrast amb l'escassa rellevància de la immigració d'origen comarcal. Així, proliferen les esposalles amb nuvis de la comarca de la Selva en el registre d'aquesta població.

Un repàs a la procedència extracomarcal dels nouvinguts confirma, una vegada més, la influència dels lligams veïnals. Els forasters provenen del Vallès Oriental, la Selva, el Barcelonès i Osona. La immigració del Gironès, Baix i Alt Empordà i Vallès Occidental va ésser més residual. Una bona part dels homes naturals d'aquestes demarcacions s'oferiria com a treballadors i bracers, contribuint d'aquesta manera a la rompuda de noves terres i a l'expansió de la vinya en aquesta comarca litoral.

Narcís Castells⁶⁹ va estudiar els corrents migratoris cap a Girona entre 1473 i 1576 a partir de les franqueses concedides a les famílies, que s'instal·laven a la ciutat. En aquests anys, un total de 1.179 famílies va arribar a Girona. Concretament un 78% d'aquestes nissagues procedia de les comarques del Principat, predominant els desplaçaments de curt radi- allò que els especialistes francesos varen anomenar

⁶⁹ Castells, Narcís, "Els moviments migratoris en la Catalunya moderna. El cas de la immigració envers la ciutat de Girona (1473-1576)" *Actes I Congrés d'Història Moderna*, Vol. I, pp 223-232.

INCIDÈNCIA DE LA IMMIGRACIÓ CATALANA AL MARESME A L'ÈPOCA MODERNA

SEGLE XVI:

XVI	CATALANA	HOME	DONA
ARENYS MAR	7%	83%	17%
CANET	10%	100%	
TORDERA			
VILASSAR	27%	56%	43%
LLAVANERES	15%	96%	4%
CABRERA	16%	95%	4%
MITJANA	15%	95%	11%

SEGLE XVII:

XVII	CATALANA	HOME	DONA
ARENYS MAR	17%	69%	31%
CANET	8%	59%	41%
TORDERA	26%	43%	57%
VILASSAR	17%	56%	44%
LLAVANERES	16%	59%	43%
CABRERA	14%	62%	38%
MITJANA	17%	59%	42%

SEGLE XVIII:

XVIII	CATALANA	HOME	DONA
ARENYS MAR	19%	68%	32%
CANET	9%	70%	30%
TORDERA	24%	57%	43%
VILASSAR	12%	58%	42%
LLAVANERES	17%	45%	55%
CABRERA	22%	62%	38%
MITJANA	18%	60%	40%

brassatge cantonal-. Així en un 22,3% dels casos, en què consta la procedència, el cap de família provenia d'una vila o lloc de la mateixa comarca del Gironès.

Al Vallès Oriental durant els segles XVI i XVII, Jaume Dantí⁷⁰ arriba a unes conclusions similars. En aquest cas, els moviments de població més importants en constància i volum varen ésser els intracomarcals i en concret aquells que es varen desfermar entre comarques veïnes, com el Maresme.

A la Conca del Barberà durant l'època moderna, Valentí Gual⁷¹ confirma la importància de la proximitat geogràfica, atès que un 64% de les noces amb marit foraster, aquest, procedia de pobles o viles, que es podien encaçar amb unes quatre o cinc hores de camí des del nucli pradenc.

L'arribada de gent provinent de la península va tenir un caràcter molt marginal en el transcurs de l'època moderna. De fet, no va arribar a un 1% al conjunt del Maresme ni en el sis-cents ni en el set-cents. Aquests desplaçaments de població es varen caracteritzar per ésser, essencialment, masculins a diferència dels altres moviments. En realitat al Maresme, aquest flux migratori va estar conformat o bé per militars, que s'aquarteraren a les poblacions, o bé per comerciants i mariners, que fixaren la seva residència a les poblacions costaneres. Així proliferen les unions de soldats de Castella, Galícia i Andalusia amb donzelles de la localitat en les etapes més adverses: conflictes bèl·lics i allotjaments militars. A tall d'exemple, cal mencionar el matrimoni de Felip Diez, soldat de Granada, amb Eulàlia Benet de Cabrera a l'any 1653.⁷² Tanmateix les localitats marineres d'Arenys de Mar i Canet es varen configurar en un enclavament mercantil molt atractiu. Aquesta circumstància va propiciar els desplaçaments de comerciants de Mallorca, Menorca, Galícia, València i Cartagena.

Semblantment al que va succeir en la immigració peninsular, els desplaçaments de gent estrangera varen tenir un caràcter molt marginal i varen ésser exclusivament masculins. Generalment s'associa l'arribada d'aquests forasters amb l'aquarterament de tropes militars. Es localitza nuvis alemanys, italians i portuguesos en les partides de casament. Tot i que en nombroses ocasions es casaven amb dones foranes, que s'haurien desplaçat amb ells. Aquest va ésser el

⁷⁰ Dantí Riu, Jaume, *Terra i població*, pp. 128-132.

⁷¹ Gual Vilà, Valentí, *Homes i estacions*, 1995, Montblanc

⁷² APC, Llibre de matrimonis.

INCIDÈNCIA DE LA IMMIGRACIÓ ESPANYOLA AL MARESME A L'ÈPOCA MODERNA

SEGLE XVII:

XVII	ESPANYOLA	HOME	DONA
ARENYS MAR	1%	89%	11%
CANET	0,24%	100%	
TORDERA			
VILASSAR	1%	100%	
LLAVANERES			
CABRERA	0,49%	100%	
MITJANA	0,05%	100%	0%

SEGLE XVIII:

XVIII	ESPANYOLA	HOME	DONA
ARENYS MAR	1,60%	90%	9%
CANET	1%	100%	
TORDERA			
VILASSAR	0,37%	100%	
LLAVANERES	1%	100%	
CABRERA	0,16%	100%	
MITJANA	0,83%	100%	0%

INCIDÈNCIA DE LA IMMIGRACIÓ ESTRANGERA AL MARESME A L'ÈPOCA MODERNA

SEGLE XVI:

XVI	ESTRANGERA	HOME	DONA
ARENYS MAR	1,20%	100%	
CANET			
TORDERA			
VILASSAR			
LLAVANERES			
CABRERA			
MITJANA	1,20%	100%	

SEGLE XVII:

XVII	ESTRANGERA	HOME	DONA
ARENYS MAR	0,20%	100%	
CANET	0,24%	100%	
TORDERA			
VILASSAR	0,30%	100%	
LLAVANERES			
CABRERA			
MITJANA	0,24%	100%	

SEGLE XVIII:

XVIII	ESTRANGERA	HOME	DONA
ARENYS MAR	0,31%	100%	
CANET	0,40%	100%	
TORDERA	0,2%	100%	
VILASSAR			
LLAVANERES	1%	100%	
CABRERA	0,3%	100%	
MITJANA	0,31%	100%	

cas de l'enllaç de Velázquez Valdillo, capità de Palerm, que va contraure esposalles amb una donzella de Nàpols al 1699 a Arenys de Mar.⁷³

En determinats casos, una vegada finalitzada la guerra, alguns d'aquests soldats varen romandre al Principat i al cap dels anys varen casar-se amb dones del país. A tall d'exemple sobresurt el cas de Llorenç Vayapech, treballador alemany, que va maridar amb una donzella de Cabrera a l'any 1726. La partida precisa, que feia 6 anys que vivia a Cabrera "*i de molts anys en lo present bisbat*".⁷⁴ En els altres casos, l'arribada d'homes estrangers s'ha de relacionar, novament, amb el tràfic comercial desfermat des dels ports del Maresme. En aquest sentit, s'ha detectat mariners i mitgers d'origen genovès a les darreries del set-cents a Canet i Arenys de Mar.

La publicació dels treballs de Nadal i Giralt sobre la immigració francesa a Catalunya no solament va marcar una fita historiogràfica, sinó que també va obrir una nova línia d'investigació. Arran dels seus estudis, han proliferat els articles i les monografies locals, que centren total o parcialment el seu interès en valorar l'aportació francesa a la localitat o comarca objecte d'anàlisi. Tot i l'abundant bibliografia sobre el tema, manquen àrees geogràfiques per treballar. Bona part de la bibliografia considera, que sense el traspàs de sang francesa "*el Principat no hauria pogut tancar la ferida, tan profunda, oberta per les pestes del segle XIV i la crisi del segle XV*".⁷⁵

En les pàgines següents, s'intentarà valorar l'aportació francesa al Maresme a partir de les dades recollides en els llibres de matrimonis. Resseguint l'esquema, ja clàssic, d'anàlisi de la immigració francesa s'aprofundirà en la cronologia de les arribades, la seva procedència i ofici. Tot plegat es completarà amb la informació, extreta de la Matricula de 1637, els testaments i les partides de defunció.

En una ponència presentada al Congrés sobre Felip II i el Mediterrani, Valentí Gual⁷⁶ afirmava, que a l'interior del país -Conca de Barberà, Vallès Oriental-,

⁷³ APAM, Llibre de matrimonis.

⁷⁴ APC, Llibre de matrimonis.

⁷⁵ Nadal, Jordi; Giralt, Emili, Nadal, Jordi; Giralt, Emili, *La population catalane de 1553 à 1717. L'emigration française et les autres facteurs de son développement*, Paris, 1960. Recentment editada en català per l'editorial Eumo

⁷⁶ Gual Vilà, Valentí, "Corrents migratoris a la Mediterrània" *Actas del Congreso de Felipe II y el Mediterráneo*, Vol. I, pp. 65-76.

els francesos podien ésser presents entre un 5 i un 10 %, mentre que a la costa o en les zones properes a la ciutat de Barcelona (Baix Llobregat) els tants per cents de l'ordre del 25 al 30 no eren gens estranys. Si es té present la situació geogràfica del Maresme, aquesta comarca acomplia tots els requisits necessaris per obtenir uns percentatges elevats. Tanmateix el buidatge dels llibres de matrimonis palesa uns resultats sorprenents. En el conjunt del territori, el percentatge de noces amb marit francès no arribava a un 7%. És a dir s'assimilava a les dades obtingudes per Gual i Dantí a la Conca del Barberà i al Vallès Oriental, respectivament.

L'anàlisi de la cronologia de les arribades s'enquadra amb la tendència recessiva assenyalada per la historiografia. Si entre les darreries del XVI fins a 1620, un 10% dels nuvis maridats al Maresme provenia de l'altra banda dels Pirineus; en l'etapa següent, entre 1620-1660, aquest col·lectiu representava només un 7% i a les acaballes del sis-cents aglutinava un escàs 4%. Per poblacions, totes ofereixen la mateixa pauta recessiva, tret de Vilassar. En aquesta localitat, es detecta un increment de marits francesos en el període 1620-1660. Concretament un 15% dels contraents era d'origen francès.

Des del punt de vista de la seva distribució a l'interior de la comarca, s'evidencia una predilecció dels francesos vers aquelles societats més agràries. Així, Cabrera i Vilassar acaparen els valors més elevats de la mostra. En canvi, Canet i Arenys de Mar se situen a la banda baixa, tot i que en el cas de Canet el nombre de francesos hauria estat important fins al 1620. En el cas d'Arenys de Mar, els resultats obtinguts han de ser interpretats amb una certa cautela a causa del buit documental existent als primers quaranta anys del segle XVII. Precisament aquest subenregistrament coincideix amb els anys de major degoteig d'immigrants francesos, la qual cosa podria justificar la seva poca rellevància.

Amb l'objectiu de mitigar el risc de subenregistrament del llibre de noces, s'ha procedit a calcular el nombre de francesos presents a les partides de defunció. En aquest cas, la documentació destaca per enregistrar els forasters casats, solters i temporers. Els resultats obtinguts evidencien, doncs, des d'un altre punt de vista, la importància de Vilassar i Cabrera com a principals nuclis d'atracció de treballadors francesos.

Cal ressaltar el percentatge de francesos localitzats al registre d'òbits d'Arenys de Mar. La relativa presència d'aquest col·lectiu a aquesta vila marinera

INCIDÈNCIA DE LA IMMIGRACIÓ FRANCESA I CRONOLOGIA DE LES ARRIBADES AL MARESME A L'ÈPOCA MODERNA

-Dades extretes dels llibres de matrimonis:

MATRIMONIS	XVI-1620	1621-1660	1660-1700	TOTAL
ARENYS MAR	6%	5%	4%	4,20%
CANET	13,80%	6,80%	3,40%	6,20%
TORDERA				
VILASSAR	10%	15%	4%	9,20%
LLAVANERES	8%	6%	3%	5,70%
CABRERA	12%	11%	4%	8,70%
MITJANA	10%	7%	4%	6,20%

-Dades extretes dels llibres de defuncions:

DEFUNCIONS	XVI-1620	1621-1660	1660-1700	TOTAL
ARENYS MAR	3%	3%	3%	3,20%
CANET	0,90%	1,90%	1,50%	1,60%
TORDERA	2%	1%	2%	1,60%
VILASSAR	7%	8%	2%	5,70%
LLAVANERES	2%	4%	2%	2,40%
CABRERA	4%	6%	2%	3,90%
MITJANA	3%	4%	2%	2,80%

-Dades extretes de la Matricula de 1637:

MATRÍCULA 1637	%
ARENYS MAR	8%
CANET	6,20%
VILASSAR	7%
CABRERA	5%
MITJANA	7%

planteja dues hipòtesis. Per una banda, aquesta localitat s'hauria pogut erigir en un focus d'atracció de treballadors temporers i per aquest motiu no haurien deixat rastre a les partides de casament. Però per altra banda, l'acusat buit documental hauria pogut ocultar la rellevància d'aquest col·lectiu. Amb tot, malgrat el seu pes a Arenys de Mar, les dades confirmen la predilecció dels francesos pels nuclis agraris i propers a la capital catalana.

Finalment la informació aportada per la Matricula de francesos de 1637 permetrà acabar de confirmar o refutar la preferència d'aquests forasters per les poblacions més agràries. Des de Blanes fins al camp tarragoní, aquest cens va consignar uns 1.592 forasters francesos, dels quals un 67% residia al Maresme. Aquest predomini s'explica, perquè el recompte va ésser confeccionat en els mesos de major feina al camp i per tant era l'època, en què els immigrants temporers acostumaven a baixar per treballar el camp i recollir la collita. Al marge del predomini de Mataró, cal fer esment al pes d'aquests forasters a Arenys de Mar i Vilassar. Amb tot, la totalitat de les poblacions analitzades sobresurten per acaparar uns valors força similars, entre un 5 i un 9%.

Així, doncs, la informació extreta de les partides de matrimonis, actes de defuncions i de la Matricula de 1637 evidencia, que Vilassar, Cabrera i Arenys de Mar es varen configurar en uns pols d'atracció per aquests forasters. L'existència de confraries gestionades exclusivament per francesos a Canet⁷⁷, és el cas de la confraria de St Marçal, i Vilassar⁷⁸, és el cas de la confraria de St Jaume, així com la configuració d'un vas destinat a soterrar els estrangers a Llavaneres i Cabrera, confirma el pes d'aquest col·lectiu a algunes localitats del Maresme. Amb tot, aquesta comarca no sembla haver esdevingut un pol d'atracció d'immigrants francesos massa rellevant, segons es desprèn de les fonts consultades.

Resseguint l'esquema de Nadal i Giralt, s'aprofundirà en les principals zones de procedència d'aquest col·lectiu. Tanmateix la font documental no és sempre generosa a l'hora de subministrar dades. En ocasions, s'assenyala, que és francès o del "Regne de França", la qual cosa impedeix, que es pugui conèixer el bisbat i l'àrea d'origen. Malauradament es disposa, únicament, d'informació

⁷⁷ ADG. Visites Pastorals, T.79.

⁷⁸ APVD, Llibre de la Confraria de Sant Jaume.

completa sobre la diòcesi i zona d'origen en un 55,8% dels casos. Malgrat els buits, els resultats reflecteixen un predomini dels oriünds de l'àrea pirinenca i prepirinenca, seguit d'un equilibri entre per una banda, Terres Altes i Massís Central i per l'altra, Llenguadoc i Conca de la Garona al conjunt de la comarca.

Tot i que en la totalitat de les poblacions, va predominar els immigrants pirinencs, s'observa un comportament diferenciat entre les dues altres demarcacions. Així la zona del Llenguadoc i Conca de la Garona va esdevenir la segona àrea de procedència a Vilassar i Cabrera. En canvi, a Llavanes i Arenys de Mar, va sobresortir la zona de les Terres Altes i el Massís Central. Finalment a Canet, va imperar un equilibri entre aquestes dues zones, semblantment al que va succeir a la comarca.

Al Maresme, les principals diòcesis subministradores d'immigrants varen ésser Comenge, Pàmies i Rius, en el cas dels Pirineus i pre-Pirineus; Llobregat, en el cas del Llenguadoc i Conca de la Garona i finalment Càors a les Terres Altes i Massís Central.

Per la seva banda, la Matricula de 1637 ratifica la preponderància dels immigrants pirinencs i prepirinencs i manifesta un lleuger predomini dels oriünds del Llenguadoc i Conca de la Garona, respecte a les Terres Altes i el Massís Central. Per localitats, Vilassar i Canet sobresurten per concentrar un nombre més important de treballadors del Llenguadoc, en contrast amb Arenys de Mar que predominen els procedents de les Terres Altes i Cabrera, que totalitza un equilibri entre les dues àrees. Els bisbats més repetits corresponen a Comenge, Pàmies, Rius als Pirineus i pre-Pirineus; Llobregat al Llenguadoc i Conca de la Garona i Càors a les Terres Altes i Massís Central.

Així doncs, tot i les alteracions percentuals, l'àrea pirinenca i prepirinenca es va erigir en la principal zona de procedència d'aquests nous. La resta de demarcacions va acaparar uns nivells més baixos, però en les dues fonts emprades s'observa una coincidència respecte als principals bisbats d'origen d'aquests estrangers. L'increment percentual dels oriünds dels Pirineus i pre-Pirineus a la Matricula de 1637 confirma, que aquest territori es va convertir en el principal subministrador de treballadors temporers a la Catalunya del segle XVII.

Així mateix, el seguiment de les localitats de procedència dels matriculats reflecteix la prevalença de determinades poblacions en un mateix poble:

PRINCIPALS ÀREES DE PROCEDÈNCIA DELS IMMIGRANTS FRANCESOS AL MARESME

-Dades extretes dels llibres de matrimonis:

AREES DE PROCEDÈNCIA	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES	CABRERA	TOTAL
PIRINEUS PRE-PIRINEUS	78%	50%	68%	72%	57%	65%
LLENGUADOC CONCA DE LA GARONA	3%	25%	17%	6%	26%	16%
TERRES ALTES MASSÍS CENTRAL	14%	25%	14%	22%	17%	18%

-Dades extretes de la Matricula de 1637:

AREES DE PROCEDÈNCIA	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	CABRERA	TOTAL
PIRINEUS PRE-PIRINEUS	68%	76%	81%	74%	74%
LLENGUADOC CONCA DE LA GARONA	14%	16%	17%	13%	15%
TERRES ALTES MASSÍS CENTRAL	17%	6%	3%	13%	10%

OFICI DELS IMMIGRANTS FRANCESOS AL MARESME

-Dades extretes del llibre de matrimonis:

OFICI	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES	CABRERA	TOTAL
AGRICULTURA	20	21	49	19	24	133
PESCA I NAVEGACIÓ	1	3	2			6
FUSTA CONSTRUC.	6	8	15	4	7	40
PELL I CALÇAT			1		1	2
TEIXIT I CONFECCIÓ	1	5	11		2	19
METALLS		2	1	1		4
ALIMENTACIÓ	2	1	3		1	7
COMERÇ	1		1			2
TRANSPORT	1		3			4
PROF. DIVERSES	1	2	1			4
NO CONSTA	11	37	27	26	18	119
TOTAL	44	79	114	50	53	340

-Dades extretes de la Matricula de 1637:

OFICI	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	CABRERA	TOTAL
AGRICULTURA	64	54	67	52	237
RAMADERIA		1	2	3	6
PESCA I NAVEGACIÓ	2	3	1	1	7
FUSTA CONSTRUC.	5	4			9
PELL I CALÇAT	2	1	2		5
TEIXIT I CONFECCIÓ	2				2
METALLS	6				6
ALIMENTACIÓ	1				1
COMERÇ	1				1
TRANSPORT	2				2
PROF. DIVERSES		1			1
NO CONSTA		3			3

Arnauguillem a Llvanes i Mataró⁷⁹, Aurinyach a Vilassar i Cabrera, Boxalet a Arenys de Mar i Arenys de Munt⁸⁰ i Rochafressada a Canet. Aquesta constatació confirma, que aquests corrents migratoris no havien estat de caire individualitzat. De fet la lectura dels francesos inscrits a la Matricula permet detectar la presència de familiars i veïns en zones properes a la residència del declarant. En concret, un 48% dels matriculats a les localitats analitzades declarava tenir un germà, un cosí, un nebot o un oncle al Principat.

En relació a les principals àrees de procedència, Nadal i Giralt⁸¹ varen distingir uns factors d'atracció i uns factors de repulsió, que haurien esperonat als joves francesos a l'aventura catalana. Respecte als elements de repulsió, es considera, que la superpoblació, els efectes del bandolerisme i les rivalitats religioses entre catòlics i hugonots haurien estimulat la immigració a molts joves dels Pirineus i Prepirineus.

En el cas del Massís Central, la pobresa endèmica, l'alta fecunditat femenina i l'esperit de lucre propi dels camperols d'aquella regió justificaria la seva presència en les partides de casament. A tot això caldria afegir la tradició migratòria de l'Alvèrnia cap al Midi, que es remuntaria a temps immemorials. En aquest sentit, els bisbats de Càors, Agen i Carcassona s'erigien en una mena de trampolí. Tal com assenyalen Nadal i Giralt⁸², cal fer esment, també, a la peregrinació del comte Borrell a Orhac per visitar la tomba de St Grau i els vincles dinàstics existents entre aquesta regió i Catalunya. Finalment els efectes de la guerra, la pesta i la fam sobre la regió del Baix Quecy explicarien la proliferació d'immigrants oriünds de Càors.

En el cas del Llenguadoc i la Conca de la Garona, els desplaçaments de població no poden ser atribuïts a la pobresa, ja que es tractava d'una àrea extraordinàriament fèrtil. De fet, des de Bordeus fins a Narbona s'estén una plana immensa formada per terrenys d'alluvions de bona qualitat. Per tal de justificar les onades migratòries procedents d'aquesta demarcació, Nadal i Giralt recorren al triangle clàssic de fam, pesta i guerra.

⁷⁹ Nadal, Jordi; Giralt, Emili, *La immigració francesa a Mataró durant el S. XVII*. Caixa

⁸⁰ Forn Salvà, Francesc, "La llavor nord-pirinenca" *Arennios* núm. 33, pp.12-14.

⁸¹ Nadal, Jordi; Giralt, Emili, Nadal, Jordi; Giralt, Emili, *La population catalane de 1553 à 1717. L'emigration française et les autres facteurs de son développement*, Paris, 1960. Recentment editada en català per l'editorial Eumo.

Entre els elements d'atracció cap al Principat, aquests historiadors destaquen el buit demogràfic existent arran des estralls provocats per la pesta Negra. Sens dubte, els bons sous que s'oferien a Catalunya i la possibilitat d'exercir un ofici determinat, que potser no podien o no volien desenvolupar als seus llocs d'origen varen incentivar a molts joves a travessar els Pirineus.

Finalment l'estudi de l'ofici dels nuvis casats a la comarca mostra, que el conreu de la terra va esdevenir la principal ocupació d'aquests nouvinguts. Alguns varen exercir, també, en el sector de la fusta i de la construcció, així com en els teixits. Tot i la diversitat econòmica de les poblacions analitzades, unes més agrícoles, altres més comercials, no s'observa canvis significatius en l'ofici d'aquests forasters. Les dades subministrades per la Matricula de 1637 confirmen, que els francesos varen destacar com a bracers, mossos i treballadors del camp.

Al Maresme, els resultats assenyalats en d'altres localitats de la comarca corroboren, que els francesos varen arrelar a les zones més agràries. Així a Mataró⁸³ un 8,15% dels nuvis provenia de l'altra cantó dels Pirineus; a Arenys de Munt⁸⁴ un 8,4%; a Malgrat de Mar⁸⁵ un 7,78% i a Argentona⁸⁶ un 9%. Respecte a l'origen d'aquests forasters, predomina la diòcesi de Comenge, seguit de Mirapeis i Claramunt. Malgrat la proliferació generalitzada dels originaris de Comenge i Pàmies al conjunt de localitats del Maresme, s'observa diferències respecte als bisbats de procedència, ja que a les localitats d'Arenys de Munt, Argentona i Malgrat va preponderar la diòcesi de Mirapeis, Llemotges i Claramunt. En canvi, a les localitats analitzades, els oriünds provinents d'aquestes demarcacions varen ésser molt migrats.

En una comunicació presentada al IV congrés d'Història Moderna, Valentí Gual, Carles Millàs, Xavier Gual⁸⁷ varen reunir tots els estudis fets sobre la immigració francesa a Catalunya. El contrast dels diferents treballs evidencia, que els percentatges més elevats de francesos es varen situar a Barcelona, Igualada,

⁸² Ibidem.

⁸³ Nadal, Jordi. "La població catalana" *Història de Catalunya*, Vol. IV, pp. 53-56.

⁸⁴ Torrents, Pilar, "La immigració occitana a Arenys de Munt (1566-1700) *Arennios* núm. 25, pp. 22-23.

⁸⁵ Gual Remírez, F. Xabier; Gual Vilà, Valentí; Millàs Castellví, Carles, "La immigració francesa a Catalunya. El cas del Baix Llobregat (segles XVI i XVII)" *Actes IV Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Vol. I, p. 143.

⁸⁶ Ibidem.

⁸⁷ Gual Remírez, F. Xabier; Gual Vilà, Valentí; Millàs Castellví, Carles, "La immigració francesa a Catalunya. El cas del Baix Llobregat (segles XVI i XVII)" *Actes IV Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Vol. I, p. 143.

Lleida, St Sadurní d'Anoia, Valls i el Delta del Llobregat. Si la bibliografia assenyala que els francesos s'establiren, preferentment, a les localitats més poblades, els resultats obtinguts en aquesta anàlisi manifesten un resultat invers. Així, les parròquies de Cabrera i Vilassar es varen erigir en un pol d'atracció, en contrast amb la migradesa d'Arenys de Mar i Canet, quan aquestes dues viles marineres varen sobresortir per disposar de molts més habitants que les citades anteriorment.

A partir de l'anàlisi de les parròquies de St Just i Pastor de Barcelona, el Creixell, Palamós, Cassà de la Selva i Vilafranca del Penedès, Nadal i Giralt⁸⁸ varen concloure, que la proporció de francesos establerts al Principat entre 1570 i 1620 oscil.lava entre un 10 i un 20% del total de nuvis masculins. Al Maresme va representar únicament un 10%, tot i que les localitats de Canet i Cabrera varen ultrapassar aquest percentatge.

Al Vallès Oriental, Jaume Danti⁸⁹ obté un percentatge del 8,8% de mitjana entre el 1575 i el 1629, per a set poblacions del Vallès Oriental (Cànoves, St Celoni, Sta Agnès, Bigues, l'Ametlla, Vilamajor i Lliçà d'Amunt) i un 4,8 des del 1630 al 1700 a les localitats de Cànoves, Campins, Vallgorguina, Sta Agnès, Bigues, L'Ametlla i Vilamajor. Coetàniament al Maresme, entre finals del XVI i 1620 els francesos varen representar un 10% dels casaments i entre 1620 i 1700 un 5,5%. Tot sembla indicar, que en ambdues comarques l'aportació francesa no hauria estat massa rellevant.

Al Baix Llobregat, Gual i Millàs⁹⁰ localitzen un 11% de francesos entre 1565 i 1699. Les dècades de major degoteig francès varen correspondre al 1580-1589 (22%) i 1610-1619 (20%). En canvi, en els darrers decennis, s'aprecia una minva considerable entre 1690-1699 (2%) . Tot plegat s'enquadra amb l'evolució apreciada al Maresme: màxims a finals del XVI i primers 20 anys del XVII i retrocés a les acaballes de la centúria. Respecte als bisbats de procedència, destaquen Comenge, Rius i Couserans. Finalment des del punt de vista professional, les partides de casament confirmen, que tres quartes parts dels immigrants es varen dedicar a les tasques del camp. Malgrat les similituds amb al Maresme, el Baix Llobregat es va distingir per haver rebut un nombre més elevat de francesos.

⁸⁸ Nadal, Jordi, "La població catalana al S. XVI i XVII" *Història de Catalunya*, Vol. IV, pp. 54.

⁸⁹ Danti Riu, Jaume, *Terra i població*, pp. 137-141.

A la Conca del Barberà, Valentí Gual⁹¹ afirma, que a la Conca estricta només Vimbodí (1671-1680) i Vilaverd (1591-1600) varen assolir la proporció assenyalada per Nadal i Giralt, és a dir un de cada sis homes casats, i la resta no va arribar a ésser un de cada deu. A l'Alt Gaià, va destacar el cas de Sta Coloma de Queralt, on entre 1565 i 1640 es va aconseguir un valor del 9,8%. Finalment a la Plataforma Segarrenca, va obtenir un percentatge global entorn al 5%.

A Barbastre entre 1571-1700, José A Salas⁹² va comptabilitzar un 7,5% de nuvis francesos. A Quinto de Ebro durant el període 1581-1700, els nuvis francesos varen representar un 4,44% d'enllaços. Les etapes de major profussió de francesos es varen concentrar als anys 1611-40 a Barbastre i a 1581-90 a Quinto de Ebro.

A partir dels llibres d'aveïnament, Rafael Benítez⁹³ obté una presència de l'ordre d'un 4,8% de francesos a la capital valenciana entre 1515-1524; un 11,9% de 1555 a 1569; un 16,78% des del 1570 al 1584; i un 23,47% al període 1585-1599. Així mateix, les dades recollides a través dels registres de contractes o d'afermaments mostren un 4,96% de francesos entre 1601-1611 i un 0,93% del 1645 al 1654.

Finalment, en un estudi a setze parròquies de Granada durant el sis-cents, Sánchez Montes⁹⁴ comptabilitza només 67 immigrants procedents del regne de França- un escàs 0,3% del total. En canvi, per a la mateixa ciutat entre 1665-1700 i amb dades subministrades per quatre parròquies, José M Rabasco⁹⁵ localitza un total de 96 cònjuges masculins francesos, però sense presentar cap percentatge respecte al total de noces del període. Aquestes dades posen de manifest, que la immigració ultrapirinenca a Granada va ésser més intensa a la segona meitat del XVII, a diferència del que va succeir al Principat.

Així doncs, a la llum de les dades aportades per les partides de casament, tot sembla indicar, que s'hauria de matisar la contribució francesa al creixement demogràfic del Maresme. Així, si la immigració intercomarcal i extracomarcal suposava entre un 21 i un 17%, la d'origen francès va representar un escàs 6%.

⁹⁰Gual Remínez, F. Xabier; Gual Vilà, Valentí; Millàs Castellví, Carles *Olesa de Montserrat en època dels Àustria*, pp. 162-186.

⁹¹ Gual Vilà, Valentí, "Gavatxos", *gascons i francesos. La immigració occitana a la Catalunya Moderna (El cas de la Conca del Barberà)*, Barcelona, 1991, pp. 15-23, 47-51, 61-63.

⁹² Salas, José A., "La inmigración francesa en Aragón..." *Estudios (1985-86)*, pp. 55-59.

⁹³ Benítez, Rafael, "Las migraciones internas..." *I Conferencia Europea*, Vol. II, 1993, pp. 227-246.

⁹⁴ Sánchez Montes, Francisco, *La población granadina*, pp. 128-134.

⁹⁵ Rabasco, José M., "La inmigración a Granada, 1665-1700. Fuentes para su estudio" *Actas de las I Jornadas de Metodología Aplicada de las Ciencias Históricas*, Vol. III, pp. 347-360.

Els resultats, doncs, son força il·lustratius. Els immigrants francesos provenien majoritàriament de l'àrea pirinenca i prepirinenca i es varen distingir com a treballadors del camp.

En línies generals, els resultats apreciats al Maresme s'enquadren amb els assenyalats al conjunt de Catalunya, des del punt de vista de la cronologia de les arribades, la procedència i ofici exercit. En canvi, el nombre de francesos localitzats a les partides de casament s'inscriu en la línia baixa, si es compara amb els resultats detectats per la bibliografia. Tot i que hom es podria plantejar la possibilitat d'una ocultació perpetrada per part de rector i el risc de buits documentals, el contrast amb les dades aportades per la bibliografia de la comarca revelen, que les poblacions més agràries varen ésser les principals receptores d'aquest flux migratori. Sens dubte, un estudi més ampli de la comarca permetria valorar l'aportació d'aquests forasters a l'evolució demogràfica.

Tot i les reserves, els percentatges obtinguts en la mostra consultada corroborarien la hipòtesi formulada per Dantí. En aquest cas, l'expansió demogràfica maresmenca s'explicaria per altres factors. Tal vegada, l'elevada natalitat, l'escassa intensitat i continuïtat de les crisis de mortalitat, la facilitat en contraure esposalles després d'una sobremortalitat, així com l'arribada d'immigrants provinents del Vallès Oriental i de la Selva justificaria l'expansió demogràfica d'aquesta comarca durant l'època moderna.

4. L'ESTRUCTURA FAMILIAR

Si en el capítol precedent hom ha centrat l'anàlisi en el comportament dels individus maresmenecs des del punt de vista demogràfic, en aquest epígraf s'aprofundirà en la família, entesa com un agregat de persones amb relacions i vincles de tota mena. Malauradament es disposa únicament de documentació relativa a la població de St Andreu de Llavaneres. Malgrat aquest important escull, s'ha considerat escaient dedicar un apartat d'aquesta investigació a l'evolució i composició del nucli familiar d'aquesta localitat al llarg del set-cents, atès el caràcter seriat de la font consultada.

La importància de pertànyer a una nissaga ha estat esmentada per la bibliografia en nombroses ocasions. Així, la família exercia tres funcions bàsiques dins la societat europea tradicional. Reemplaçava l'Estat, ja que protegia als seus membres. Facilitava el traspàs ordenat del patrimoni d'una generació a una altra i preparava als més joves per a la vida.¹ Així doncs, el fet de posseir uns lligams de sang esdevenia un element molt important, especialment, a les demarcacions més agràries.

En l'àmbit espanyol, l'interès per la història de la família va esdevenir una realitat a les primeres de la dècada dels 80. En aquests anys, varen confluïr dues grans corrents historiogràfics. Per una banda, cal destacar la demografia històrica d'influència francesa, que fou divulgada per Antonio Eiras Roel i els seus deixebles. Per l'altra, cal esmentar els plantejaments del Grup de Cambridge, que foren assumits ben aviat pels antropòlegs, com J. Bestard² o Robert Rowland, i gairebé coetàniament pels historiadors, com Francisco Chacón³ des de Múrcia, Camilo Fernández Cortizo⁴ des de Galícia i David-Sven Reher⁵ des de Madrid.

¹ Casey, James, "La familia en la Andalucía del Antiguo Régimen" *Historia* 16 núm. 57, p. 68

² Bestard, J., "La estrechez del lugar. Reflexiones en torno a las estrategias matrimoniales cercanas" Chacón Jiménez, F.; Hernández Franco, J.; *Poder, familia y consanguinidad en la España del Antiguo Régimen*, pp. 107-156.

³ Chacón Jiménez, Francisco, "La familia en España: una historia por hacer" Casey, J et alii, *La familia en la España Mediterránea (Siglos XV-XIX)*, Barcelona, 1987, pp. 13-35; "Nuevas tendencias de la demografía histórica en España. Las investigaciones sobre Historia de la Familia" *Boletín de la Asociación de demografía Histórica* núm. IX 2, pp. 79-98; *Historia social de la familia en España*, Alacant, 1990; *Poder, familia y consanguinidad en la España del Antiguo Régimen; Familia, Casa y Trabajo. Actas del congreso Historia de la Familia. Una nueva perspectiva sobre la sociedad europea*, Vol. III, Murcia, 1997.

⁴ Fernández Cortizo, C., "En casa y en compañía, grupo doméstico y estrategias familiares en la Galicia Occidental a mitad del siglo XVIII" Bermejo Barrera, J. C. de, *Parentesco, familia y matrimonio en la Historia de Galicia*, Santiago de Compostela, 1989, pp. 145-165.

⁵ Reher, David-Sven, *Familia, población y sociedad en la provincia de Cuenca, 1700-1970*, Madrid, 1998.

Amb tot l'arrencada definitiva dels estudis sobre la família no va tenir lloc fins a l'any 1987, en publicar-se l'obra col·lectiva *La familia en la España Mediterránea (siglos XV-XIX)*. Posteriorment el panorama historiogràfic s'ha anat enriquint amb la celebració de col·loquis, seminaris i congressos. En aquest sentit cal esmentar el col·loqui Hispano-Luso-Italià de Demografia Històrica de l'any 1987 i l'edició del llibre *Familia y Sociedad en el Mediterráneo Occidental Siglos XV-XIX*, que aplegava algunes de les ponències presentades en els anys anteriors al seminari *Familia y élite de poder*. Aquesta publicació ha estat considerada com la posada de llarg d'un seminari, que des del curs 1982-83 es va anar organitzant a la Universitat de Múrcia sota la direcció de Francisco Chacón i Hernández Franco.⁶ Actualment les darreres tendències historiogràfiques han reforçat els vincles entre els historiadors, sociòlegs i antropòlegs en relació a aquesta temàtica.⁷

En un article publicat a la revista *Studia Histórica* l'any 1998, Francisco García González⁸ reflexionava sobre els estudis sobre la família i la pagesia en l'Espanya moderna. Així aquest historiador afirmava, que la informació sobre aquesta temàtica és immensa. S'ha publicat articles, monografies, llibres col·lectius, ponències i comunicacions a seminaris, congressos i reunions científiques. Tanmateix moltes d'aquestes edicions no han estat suficientment difoses.

Al Principat, els estudis sobre la família no han assolit el nivell de desenvolupament d'altres regions espanyoles, com Galícia i Múrcia, on ha arrelat amb força l'esquema proposat per Laslett. Dins la historiografia catalana, ha predominat l'anàlisi familiar des del punt de vista demogràfic, i molt especialment des del mètode de la reconstrucció de famílies.⁹ Tot amb tot en la vessant social més àmplia, s'ha focalitzat sobretot en la formació i la composició dels grups de poder; ja fossin els Ciutadans Honrats, és el cas de James Amelang o entorn de les institucions, és el cas de Maria Adela Fargas. Un primer bon estat de la qüestió sobre la família a Catalunya fou el

⁶ García González, Francisco, "Historia de la familia y campesinado en la España Moderna" *Studia Histórica* núm. 18, pp. 148-149.

⁷ García Cárcel, Ricardo; Vincent, Bernard; Casey, James, "La familia en España siglos XVI-XVIII" *Historia 16* núm. 57, pp. 47-73.

⁸ García González, Francisco, "Historia de la familia y campesinado en la España Moderna. Una reflexión desde la Historia social" *Studia Histórica* núm. 18, pp. 135-178,

⁹ El sistema de la reconstrucció de famílies ha estat tractat per Mª Teresa Ferrer, al Delta del Llobregat; Àngels Torrents a St Pere de Riudebitlles, per Josep Maria Planes Closa a Tàrraga, per Pilar García, Carmen Laures, Lluís Martínez i Catalina Manuel a Arbrera, per Miquel Angel a Vilanova i la Geltrú i Valentí Gual a la Conca de Barberà.

d'Antoni Simon Tarrés¹⁰. Un dels aspectes, que ha contribuït a la incorporació de nous enfocaments a la història de la família, ha estat la interrelació amb els estudis antropològics. En aquest sentit són especialment importants els dedicats a la societat rural. Una bona mostra d'aquesta nova perspectiva es va evidenciar en el dossier de la Revista d'Etnologia de Catalunya a l'any 1996 sota el títol "I... què fa la família?".¹¹

Des del punt de vista documental, hom ha recorregut als censos de població, cadastres i llibretes de compliment pasqual per tal d'analitzar l'organització del nucli familiar. En aquest capítol, hom s'ha fonamentat en el buidatge d'aquesta última font. La seva existència no és massa abundant. Per aquest motiu sorprèn localitzar llibretes, que tinguin una continuïtat més o menys seriada en el decurs del temps, com de fet succeeix a Llavaneres. En concret es disposa de llibretes de compliment pasqual des de l'any 1724 fins més enllà del 1800. Amb tot l'anàlisi s'ha restringit al set-cents. Malauradament la resta de poblacions estudiades en aquesta Tesi Doctoral no en conserva, la qual cosa obliga a fer un exercici de comparació bibliogràfica més important. Ara bé la informació, que s'obtingui de l'estructura familiar de Llavaneres, ha d'ésser interpretada com un exemple d'organització familiar pagesa, ja que més del 75% dels nuvis casats a la parròquia durant el segle XVIII era pagès o bracer.

Per aprofundir en l'estructura familiar, s'ha recorregut a l'esquema traçat per Peter Laslett.¹² A inicis dels anys 70, aquest sociòleg anglès del Grup de Cambridge va establir una tipologia familiar, que permetia una classificació de totes les situacions possibles. Gràcies a aquest Grup, la demografia va esdevenir més sociològica, si bé això no exclou, que el model proposat reculli més l'experiència històrica del nord d'Europa, que no pas la mediterrània. Però la proposta de Laslett planteja, també, algunes limitacions importants. Així, per exemple, hom ha assenyalat, que aquest esquema oblida les relacions familiars establertes a partir de la copropietat i la coexploració. També ha estat escrit, que el sistema de Laslett fa del matrimoni el nucli vertebrador del grup domèstic sense valorar la "intensitat" de les relacions, que els diversos membres mantenien.¹³

¹⁰ Simon Tarrés Antoni, "La familia catalana en el Antiguo Régimen" Casey, James, *La familia en la España Mediterránea*, Barcelona, 1997.

¹¹ Dossier I. Què fa la família? Societat, cultura i família. Revista d'Etnologia de Catalunya núm. 8.

¹² Laslett, P.; Wall, R., *Household and Family in Past Time*, Cambridge, 1972.

¹³ Gual Vilà, Valentí, *La familia moderna a la Conca del Barberà*, Tarragona, 1993, pp. 331-338.

Malgrat els esculls, la classificació de Laslett és clara, simple i fàcil d'aplicar a fonts molt heterogènies. Aquesta circumstància permet un estudi comparat del tema de forma més o menys acurada. No manca, però, qui acusa la tipologia de recollir, només, una part superficial de la complexitat familiar i denuncia, que les llistes nominals aïllades donen una visió estàtica d'una realitat molt canviant. Per aquest motiu, s'ha optat per analitzar la tipologia familiar de Llaveneres des del 1724 fins al 1800. Aquest ampli ventall cronològic ha de permetre copsar l'evolució de l'organització familiar en el decurs del temps i obtenir unes dades més fiables. Així doncs, s'aprofundirà en la tipologia familiar, en les dimensions i composició de les diferents cases, en la direcció de la llar, el servei domèstic i finalment s'analitzarà l'evolució d'algunes nissagues llavanerenques al llarg de la centúria.

1. La tipologia familiar

A partir de l'esquema dissenyat per Peter Laslett, es farà una aproximació a l'estructura familiar de St Andreu de Llaveneres al llarg del set-cents. S'ha resseguit l'esquema d'aquest sociòleg anglès, tot i que amb algunes lleugeres modificacions. S'ha establert cinc categories familiars. En primer lloc, les persones que vivien soles; és a dir vidus, solters o d'estat desconegut. En segon, les famílies sense matrimoni, on es distingeix tres subgrups: germans, corresidentes emparentats i individus sense lligams aparents. En tercer, les famílies nuclears o simples; és a dir un matrimoni o una vídua o vidu amb fills, subdividides en quatre categories: matrimoni solitari, matrimoni amb fills, vidu amb fills i vídua amb fills. El quart lloc és constituït per les nissagues extenses; és a dir les anteriorment esmentades més algun parent resident, ja fos aquest ascendent (matrimoni més pare), descendent, descendent tipus A (vidu/a més un fill casat), col.lateral o ascendent i col.lateral. En cinquè i darrer terme, les famílies múltiples; és a dir l'existència de diversos matrimonis convivint sota un mateix sostre amb cinc possibles subcategories: nucli secundari ascendent, descendent i col.lateral.

Amb tot, el nucli familiar no era ni molt menys estàtic, ja que estava sotmès a una constant evolució. L'adopció d'una determinada tipologia estava, estretament, relacionada a una multiplicitat de variables, com ara el sistema d'herència predominant, la capacitat econòmica de la nova parella o l'edat dels pares entre d'altres factors. D'aquesta manera, l'arrelament de la figura de l'hereu únic propiciava la configuració

de famílies troncales, on el primogènit cohabitava amb llurs pares. En canvi, els fadrísters o cabalers o bé restaven cèlibes col·laborant amb el cap de casa en les tasques domèstiques, o bé abandonaven ben aviat la llar familiar per treballar com a mosso en les masies de la contrada. L'adopció d'una o altra via estava supeditada als recursos econòmics, que podia oferir la casa pairal.

Semblantment al que succeeix a la resta de localitats catalanes, a Llavanes preponderava el sistema de la primogenitura. El fill gran esdevenia l'hereu únic i estava obligat a mantenir intacte el patrimoni, forjat amb l'esforç de generacions, a conservar l'orgull, el prestigi de la família i el nom de la casa, així com a lliurar el dot a les seves germanes i la legítima als seus germans.¹⁴ En aquest últim cas, l'hereu havia de procurar, que els fadrísters emparentessin amb famílies del seu mateix rang. Tanmateix el primogènit havia d'acollir als cabalers a la llar pairal en aquells casos, en què romanguessin solters. Fins a cert punt, el celibat dels seus germans mascles l'afavoria, ja que s'estalviava el dispendi de la legítima i els fadrísters restaven a la casa paterna col·laborant en les feines agràries. Sens dubte, constituïa un mitjà, a través del qual no s'havia de recórrer a la contractació de mà d'obra aliena a la família. Amb tot, aquesta estratègia només era factible en aquells nuclis més benestants. En la resta de casos, els fadrísters eren expulsats, prematurament, de la casa, perquè el patrimoni no generava prou recursos per a tots. Aquest col·lectiu serà, el que s'oferirà com a mosso, treballador o criada en les llars més benestants.

En línies generals, la família simple va predominar a Llavanes durant el set-cents. Un 57% de les cases estava integrat per una parella amb o sense descendència. En ordre decreixent, es localitza les nissagues extenses, amb un 22%, i les múltiples, amb un 14%. Sens dubte, l'existència d'agrupacions de tipus solitari o de coresidents era molt residual, ja que se situava en un 3,4% i un 1,9% respectivament.

Si el càlcul dels resultats obtinguts durant tota la centúria mostra la instantània d'un moment puntual, l'anàlisi de l'evolució de cada tipologia familiar per decennis permet obtenir una visió més dinàmica. La seqüenciació secular revela, que les tipologies nuclears i extenses són inversament proporcionals. Així doncs, els agregats simples guanyen terreny, quan les agrupacions de tipus extens perden valor percentual, i viceversa. Aquest fenomen és perfectament apreciable a la dècada dels 60, quan les famílies nuclears pateixen un retrocés, en contrast amb l'ascens de les extenses. Per la

TIPOLOGIA FAMILIAR A ST ANDREU DE LLAVANERES (1724-1800)

	SOLITARIS	CORRESIDENTS	NUCLEAR	EXTENSA	MÚLTIPLE
1724-1730	3,40%	1,58%	57,66%	24,33%	13,10%
1731-1738	2,67%	2,00%	58,94%	21,91%	14,44%
1757-1760	2,84%	2,84%	56,73%	23,35%	14,22%
1764-1769	3,84%	3,52%	54,16%	25,10%	13,35%
1771-1779	4,72%	1,28%	58,79%	22,03%	13,16%
1782-1790	3,86%	1,68%	59,67%	22,32%	12,45%
1791-1800	2,89%	1,59%	56,77%	21,73%	16,99%
TOTAL	3,40%	1,97%	57,67%	22,71%	14,23%

	TOTAL
SOLITARIS	3,40%
VIUDOS/VIUDES	66,60%
SOLTERS/SOLTERES	33,30%
CORRESIDENTS	1,97%
GERMANS	43,20%
ALTRES VINCLES	33,30%
SENSE VINCLES	23,40%
NUCLEAR	57,67%
VIUDO AMB FILLS	2,30%
VIUDA AMB FILLS	9,20%
MATRIMONI AMB FILLS	53,50%
MATRIMONI SENSE FILLS	34,70%
EXTENSA	22,71%
ASCENDENT	4,30%
DESCENDENT TIPUS A	61,40%
DESCENDENT	0,70%
COL.LATERAL	29,30%
DESCENDENT COL.LATERAL	3,14%
ASCENDENT COL.LATERAL	0,46%
MÚLTIPLE	14,23%
ASCENDENT	
DESCENDENT	98,20%
COL.LATERAL	1,50%

¹⁴ Contreras Hernández, Jesús, "Dossier. La invenció de la família catalana" *Avenç* núm. 132, p. 15.

seva banda, els grups múltiples es distingeixen, en general, per la seva estabilitat, entre un 13 i un 14%, malgrat el petit augment dels anys 90. Respecte a les tipologies solitàries i corresidentes s'aprecia, com en determinats períodes cronològics aquestes dues variables són també inversament proporcionals. Per tant els solitaris augmenten, quan les estructures corresidentials disminueixen.

Una vegada estudiat l'evolució de les diferents tipologies familiars al llarg de la centúria, cal aprofundir en cada estructura per separat. Respecte als solitaris, s'evidencia, que sis de cada deu nuclis estava configurat per vidus i vídues, en contrast amb tres de cada deu que estava integrat per solters. La prevalença dels vidus és molt reveladora. L'origen dels nuclis solitaris, conformat per vidus, cal cercar-lo en les tipologies nuclears. O bé es tractaria de parelles eixorques, en què un d'ells hauria restat sol en morir l'altre. O bé de matrimonis amb fills, que haurien hagut d'expulsar els descendents de la casa a causa de la impossibilitat de poder-los mantenir. Tanmateix el percentatge global obtingut per aquesta agrupació és molt petit, la qual cosa reflectiria l'arrelament d'una certa solidaritat familiar.

Dins els nuclis corresidentes, els lligams més freqüents eren els constituïts per germans, seguits per altres vincles familiars, com avi/a-nét/a, oncle/tia-nebot/da o sogre-jove, i finalment aquells sense cap nexa en comú. Es pot definir la corresidentència, com un estadi merament circumstancial, ja que ben aviat podia derivar cap a una estructura de tipus solitària, extensa o senzillament desaparèixer. La tipologia més freqüent és la convivència fraternal. En aquest cas, es tractaria de germans cèlibes, que després de la mort dels pares continuarien a la mateixa unitat d'habitatge. La relació oncle/tia-nebot/neboda obeeiria a factors de caire assistencial. L'oncle o la tia proporcionava una llar al més jove, i el nebot o neboda cuidava al seu parent durant la vellesa.

Respecte a la tipologia simple, cal distingir diferents subcategories: matrimonis amb fills, matrimonis sense fills, vídua amb fills i vidu amb fills. Dins aquesta amalgama, el nucli conformat per una parella amb descendència constituïa més del 50% de les cases de tipologia nuclear. En ordre decreixent, seguia el matrimoni eixorc amb un 35% i amb un percentatge més marginal la vídua o el vidu amb fills. El fet, que tres de cada deu famílies no tingués successió, podia obeeir a dues raons, o bé perquè els fills havien abandonat la casa per cercar feina a d'altres indrets, o bé perquè era una parella tot just acabada de casar.

En línies generals, sis de cada deu famílies extenses estava conformada per la cohabitació del pare o la mare vidus amb l'hereu i la seva esposa. En aquest cas, però, la direcció de la llar continua a mans del pare o la mare. L'hereu no esdevindrà el cap de casa fins a la mort dels seus progenitors. Només en un 4% de la mostra, els pares ja no dirigeixen la llar, que recau a mans del fill. Després de la convivència amb els pares, la tipologia més freqüent és la conformada per un germà o germana. Gairebé tres de cada deu nuclis extensos comptava amb la presència d'un fadrístern. Més residual és el contuberni amb oncles, nebots o néts.

Finalment l'estructura múltiple evidencia el predomini absolut del nucli secundari descendent, és a dir l'arrelament de la família troncal. El primogènit en casar-se continuava vivint amb els seus pares. Es podia donar el cas, que en aquests nuclis, poguessin arribar a conviure fins a tres generacions: avis, fills i néts. Amb tot, aquesta cohabitació durava poc a causa de l'elevada mortalitat. Generalment l'avi moria abans, la qual cosa comportava la transformació de la tipologia familiar; de múltiple es passava a extensa. L'àvia vídua assumia la direcció de la llar fins al seu traspàs. En aquells moments, l'hereu esdevenia el cap de casa. Si els cabalers havien abandonat la llar, es configurava una tipologia nuclear. D'aquesta manera s'iniciava de nou el procés: de nuclear a múltiple, de múltiple a extens i d'extens a nuclear. Amb tot, aquest esquema evolutiu es podia veure alterat per qualsevol esdeveniment familiar: la manca de descendència, la marxa de tots els fills de la casa o el celibat dels fills. En el darrer epígraf d'aquest capítol, s'estudiarà l'evolució d'algunes famílies llavanarenques.

La impossibilitat de poder contrastar els resultats obtinguts a Llavaneres amb les altres localitats, que són objecte d'estudi en aquesta Tesi Doctoral, obliga a fer un exercici de comparació bibliogràfica més important. Aquesta tasca pot plantejar dificultats a causa de la gran quantitat de monografies i articles sobre la família a la resta d'Espanya. En canvi a Catalunya les aportacions són molt minses.

El Principat va resseguir la pauta de comportament típic de la família preindustrial europea i espanyola. La família catalana¹⁵ fou essencialment nuclear. Els fills s'allunyen habitualment de la llar del "pater familias", quan es casen. Solament, en la segona meitat del segle XVIII, hom detecta la dualitat de famílies en una mateixa casa.

¹⁵ García Cárcel, Ricardo, "La recerca sobre la família catalana de l'Antic Règim" *Avenç* núm.66, pp 48-55.

Al Bages, Llorenç Ferrer¹⁶ analitza la tipologia familiar de Navarcles a partir de la informació extreta del cens i enquesta de l'any 1716. Tot i que en línies generals s'observa el predomini de la tipologia nuclear, seguit de l'extensa i la múltiple, essent més residuals les de tipus solitari i corresidencial, el percentatge de cada estructura nuclear és força diferent a l'obtingut a Llavaneres. Així les tipologies més complexes són més significatives a Llavaneres, que al Bages.

A partir de la llibreta de compliment pasqual de l'any 1779 de la localitat de Vallclara, Valentí Gual¹⁷ detecta, també, una prevalença de la tipologia nuclear, seguit de l'extensa i múltiple. Semblantment al que succeïa al Bages, a la Conca del Barberà les agrupacions complexes no assoleixen una representació massa destacada, de fet en aquest cas no supera el 19%.

Així doncs, malgrat la poca bibliografia sobre la tipologia familiar a Catalunya, s'evidencia, que l'agrupació de tipus nuclear estava més o menys disseminada al llarg de tota la geografia del país, des de les terres de ponent¹⁸, passant pel sud¹⁹ del país, el centre²⁰ i la zona litoral.²¹ Amb tot, els agregats més complexos semblen estar més arrelats a la localitat de Llavaneres.

A la Galícia interior durant els segles moderns, Isidro Dubert²² detecta, que un 57,3% dels agregats domèstics era nuclear, un 18,5% extens, un 13,6% múltiple, un 6,7% solitari i finalment un 2,9% corresidencial. Aquests percentatges s'assimilen força als obtinguts a Llavaneres al llarg del set-cents.

A Extremadura al llarg de l'època moderna, Blanco Carrasco²³ constata el predomini de la tipologia simple, amb un 71,4%, seguit de la solitària, amb un 17,3%, l'extensa i múltiple. En aquest cas, cal remarcar el poc pes de les tipologies més complexes i la importància dels nuclis solitaris en comparació amb Llavaneres.

¹⁶ Ferrer Alòs, Llorenç, *Pagesos, rabassaires, industrials a la Catalunya Central. segles XVIII-XIX*, Barcelona, 1987, pp.660 i ss.

¹⁷ Gual Vilà, Valentí, *La família Moderna a la Conca del Barberà*, pp.331-338.

¹⁸ Huguet, Ramona, *Els artesans de Lleida. 1680-1808*, Lleida, 1990, p. 47.

¹⁹ Gual Vilà, Valentí, *La Família Moderna a la Conca del Barberà*.

²⁰ Ferrer Alòs, Llorenç, *Pagesos, rabassaires i industrials*.

²¹ Sánchez González, Miquel, "La família rural al Vallès (segle XVII)" *Avenç* núm. 66, p. 69.

²² Dubert, Isidro, *Los comportamientos de la familia urbana en la Galicia del Antiguo Régimen. El ejemplo de Santiago de Compostela*, pp. 13-41.

²³ Blanco Carrasco, José-Pablo, *Demografía, familia y sociedad en la Extremadura moderna. 1500-1860*, p. 293 i ss.

A los Anclares Leoneses, María José Pérez Álvarez²⁴ obté unes dades molt similars a les obtingudes per Carrasco a Extremadura. Es manté el predomini de la tipologia nuclear, seguit de les agrupacions solitàries, les extenses, coresidencials i múltiples.

A partir de les dades extretes de la llibreta de compliment pasqual de Plasencia del Monte de l'any 1616, Antonio Moreno²⁵ detecta, també, l'hegemonia de l'estructura nuclear, seguit de l'extensa, la solitària, la coresidencial i finalment la múltiple. Tot i que el percentatge de nuclis simples es força similar a l'obtingut a Llavaneres, cal remarcar el destacat nombre de tipologies solitàries i el poc pes de les múltiples, en contrast amb la població analitzada.

La zona murciana disposa de nombrosos estudis, gràcies a l'activitat investigadora desfermada per Francisco Chacón. Així, per exemple, a la localitat de Fuente de Álamo, Montojo²⁶ detecta la rellevància de la tipologia conjugal, essent molt residual el pes de les agrupacions de tipus solitari, coresident i complex. En un altre article sobre l'estructura familiar a les localitats murcianes de Cieza, Fortuna i Cartagena²⁷ a mitjans del set-cents, s'obté un predomini absolut dels agregats simples, al voltant d'un 85-88%, seguit de les solitàries, les extenses, les coresidents i finalment les de tipus múltiple.

A Benimaçlet, localitat de l'Horta valenciana, durant el segle XVIII, J Manuel Pérez García²⁸ cospa el predomini de la família simple, que representa un 70% de la totalitat de casos analitzats. Les tipologies més complexes concentren un 26% de la mostra. Si es confronta aquests valors amb els obtinguts a Llavaneres, s'aprecia el poc pes de la tipologia simple i la importància dels agregats més complexes a aquesta població maresmenca.

²⁴Pérez Álvarez, María José, "Estructura de la familia en los Anclares leoneses. a Chacón Jiménez, Francisco; Ferrer Alós, Llorenç, *Familia, casa y trabajo. Seminario Familia y Élite de poder en el Reino de Murcia. Siglos XV-XIX*, Murcia, 1997, pp. 255-260.

²⁵ Moreno Almarcegui, Antonio, "Una fuente útil para el conocimiento de las estructuras familiares. Las listas de cumplimiento pasqual" Sánchez Marcos, Fernando, *Prácticas de Historia Moderna*, Barcelona, 1990, pp. 115-131.

²⁶Montojo Montojo, Vicente, "Rasgos de la estructura familiar en Fuente Álamo (Murcia) a mediados XVIII" a Chacón Jiménez, Francisco; Ferrer Alós, Llorenç, *Familia, casa y trabajo. Seminario Familia y Élite de poder en el Reino de Murcia. Siglos XV-XIX*, Murcia, 1997, pp.289-296.

²⁷Chacón, Francisco; Hurtado, J.; Rodríguez, M., "Una contribución a la historia de la familia en el Mediterráneo Occidental. 1750-1850" Chacón Jiménez, Francisco, *Historia social de la familia en España. Aproximación a los problemas de familia, tierra y sociedad en Castilla (ss. XV-XIX)*, pp. 61-86.

Fora de l'àmbit espanyol, cal esmentar les dades obtingudes a Anglaterra, on predomina de manera absoluta la família conjugal, essent les extenses molt minoritàries. A França, s'observa un comportament desigual. En línies generals, preval la tipologia simple arreu de l'Hexàgon, tot i que l'àrea del centre i el Midi s'imposa una tipologia familiar més allargada.²⁹

A l'interior de Portugal³⁰, s'aprecia, com els agregats complexos se situen a les demarcacions més septentrionals del riu Miño. En canvi, a les zones més properes als nuclis urbans i a on sovintegen les ofertes de treball agrícola, es detecta una tendència cap a tipologies més simples.

Finalment a Itàlia³¹ la família simple és predominant, malgrat que a l'àrea més septentrional s'imposaria una agrupació familiar més allargada.

En definitiva el model familiar detectat a Llavanes encaixa amb la tipologia familiar consignada per la bibliografia, és a dir un predomini de la tipologia nuclear. Aquesta hegemonia fa trontollar en certa manera els postulats de Peter Laslett sobre el Mediterrani, ja que aquest sociòleg va definir aquesta àrea, com una regió de predomini familiar complexa. Així i tot, cal ressenyar el pes de les agrupacions de tipus complex i l'escàs paper exercit per les tipologies de tipus solitari a Llavanes. Únicament els resultats obtinguts a la Galícia interior s'assimilen als de Llavanes.

L'arrelament dels agregats més complexos a Llavanes obeiria a nombroses variables, des del predomini de la primogenitura, que facilitaria que el fill gran romangués a casa amb els pares, fins a la pervivència d'una solidaritat familiar. Aquesta assistència interfamiliar s'evidenciaria en el poc pes dels agregats solitaris i amb la convivència de germans solters dins el nucli familiar. Tot i que es planteja la hipòtesi, de què les nissagues més afavorides econòmicament desenvoluparien tipologies familiars més complexes, aquest plantejament no s'ha pogut comprovar, ateses les limitacions de la font consultada. De ser així, els fills d'aquells nuclis més modestos serien ben aviat expulsats de la llar familiar i s'oferirien com a servei domèstic a les llars més benestants de la contrada. L'anàlisi de la resta de subpartats permetrà clarificar alguns d'aquests punts.

²⁸ Pérez García, J Manuel, "La familia campesina en la huerta de Valencia durante el XVIII" *Boletín de la Asociación de Demografía Histórica* núm. VI-2, pp. 5-28.

²⁹ Collomp, A., "Menage et famille. Une histoire comparative" *Annales*, 1974.

³⁰ Arriscado Nunes, J., "Nupcialidad e familia en Portugal (seculos XVI-XX). Balanço critico e perspectivas" *I congrés Hispano-luso-italià de Demografia Històrica*, Barcelona, 1987, pp. 501-510.

2. Les dimensions i la composició del nucli familiar

Una vegada analitzada la tipologia familiar dels agregats domèstics, cal aprofundir en la composició i les dimensions d'aquests nuclis. Així es calcularà la mitjana de membres per llar i s'estudiarà, quina era la funció de cada corresident a l'interior de l'agrupació familiar. La informació aportada pels testaments serà de gran ajut per escatir aquest darrer aspecte.

Tal com Blanco Carrasco esmenta, el nombre de components de la casa estava condicionat per l'edat d'accés de la dona al matrimoni. Com més jove fos l'esposa, el seu període reproductiu seria més dilatat. Per tant, hi hauria més possibilitats de tenir fills. Amb tot, per aproximar-se a aquest punt, caldria haver resseguit el sistema de reconstrucció de famílies. Però s'escapava dels objectius d'aquesta investigació. Per tant, tot i que amb reserves, s'ha calculat el nombre de persones per llar a partir de les dades extretes de les llibretes de compliment pasqual.

Sens dubte, la informació aportada per aquesta font s'ha d'analitzar amb certa cautela. En bona mesura cal recordar les limitacions d'aquesta documentació. En concret, les llibretes de compliment pasqual ressenyen, exclusivament, aquelles persones, que van combregar el dia de Pasqua. Per tant resten exclosos els infants menors de set anys, les persones absents de la localitat en aquella data, així com els membres de més edat o malalts, que no s'havien pogut desplaçar a la parròquia.

Tenint presents aquestes disquisicions, els càlculs realitzats evidencien, que la mitjana de membres per família se situaria al voltant de quatre. La bibliografia considera, que caldria agregar un 25% per tal de pal·liar l'absència dels infants. L'addició d'aquest percentatge dona com a resultat cinc persones per habitatge. A grans trets, doncs, la família de Llavaneres estaria conformada per un matrimoni amb un o dos fills i un corresident, que podia ser un treballador domèstic o un familiar. La relació de fills per llar se situa en un 1,4. Respecte als néts, la xifra resulta irrisòria en tant que no arriba a un nét per casa. Tal com s'ha apuntat anteriorment, era difícil que tres generacions arribessin a conviure sota un mateix sostre. Amb tot, la família Pons va aconseguir aplegar avis, pares i fills dins una mateixa unitat d'habitatge.

³¹ Mutto, Giovanni, "Famiglia e storia sociale" *Studia histórica* núm. 18, pp. 29-54

S'ha considerat, que perviuria una marcada correlació entre la grandària de la família i l'estatus socioeconòmic d'aquesta. D'aquesta manera, les nissagues més nombroses sobresortirien per gaudir d'una posició econòmica acomodada, en contrast amb les més reduïdes.³² Així, una petita aproximació als agregats familiars més extensos de Llanereres evidencia, que es tracta de nissagues procedents de la pagesia més benestant. A tall d'exemple, cal destacar la família Berenguer, integrada per dotze membres, dels quals cinc eren fills; la Cabot Vila, també de dotze, dels quals sis eren néts, i finalment la Catà de la Torra. Aquesta última nissaga es va caracteritzar per aplegar deu membres. Sens dubte, el seu extens patrimoni afavoria, que pogués congregar un nombre tan elevat de coresidents. L'inventari de Catà de la Torra assenyalava posseir vint-i-una peces de terra, dues cases i finalment un molí.

La família no constituïa, exclusivament, la garantia de la reproducció biològica dels seus membres, sinó que esdevenia, també, la institució, per mitjà de la qual es transmetia als diferents individus el rol, que els corresponia i els valors que s'havien anat mantenint de generació en generació i que, com que eren tinguts per bons, calia continuar inculcant als descendents. Era unitat de producció i de transmissió de la situació social i econòmica. L'hereu o la pubilla no es desenteniaven mai dels seus germans i els acollien a la casa pairal sempre que els convenia.³³ Tot aquest comportament és perfectament apreciable en les deixes testamentàries, com es comprovarà tot seguit.

L'hereu era el que havia d'assumir tot el patrimoni i, en conseqüència, la responsabilitat de col·locar tots els seus germans en una posició social equivalent com a mínim a la que tenia la família d'origen. El primogènit havia de casar-se amb una dona el dot, de la qual fos equivalent al capital-terra, que representava. En canvi, els dots dels cabalers constituïen els interessos del capital terra i, per tant, emparentaven amb una família de valor inferior en el mercat matrimonial. La mort del pare provocava, que la direcció de la llar i l'herència romangués a mans de la vídua. No era fins després de la desaparició de la mare, que el fill gran assumia les regnes de la família. Per aquest motiu, s'observa que d'un nucli múltiple es passa a un extens i posteriorment a un de simple. A tall d'exemple, es detecta el cas dels Sala. Al 1764, la mort del pare deriva, que la vídua esdevingui la cap de la casa. Aquest càrrec l'exercirà fins a la seva mort, tot i que el fill gran es casi i continuï habitant a la mateixa llar.

³² Castells, Narcís, "La família a la Girona dels segles XVI i XVII" *L'Avenç* núm. 66, p. 59.

³³ Sanmartí Roset, Carme, *La pagesia benestant al Bages. El mas Sanmartí*, Manresa, 1991.

Les darreres voluntats eren uns documents molt precisos i es caracteritzaven per no deixar res a l'atzar. Totes les possibilitats hi són contemplades: desavinences entre hereu i vídua, dot i legítima pels descendents o noves núpcies per part de la vídua. En aquest darrer cas, la dona perdia tots els seus drets i se li lliurava solament, el dot, que havia aportat en casar-se. Quan la convivència entre mare i fill era complicada, el testament determinava, que la vídua pogués abandonar la llar familiar. Però l'hereu estava obligat a garantir-li la manutenció. Així, per exemple, es fixava en el testament del pagès Isidre Cabot de munt:

“Si a cas no voldra muller mia viure ma casa junt ab mon ereu baix escrit deix y llego 5 quart de forment 2 c de vi, calsar y vestit tots los anys durant sa vida natural estiga malalta (...).”³⁴

El primogènit assumia l'administració del patrimoni. Estava obligat a lliurar a cada germà, la seva legítima i a les seves germanes, el dot. El fet, que els germans restessin solters, beneficiava al primogènit, ja que molts continuaven residint a la casa familiar i per tant s'estalviava mà d'obra forana. La casa pairal havia d'acollir sempre als fadrísters. El testament de Fèlix Plantí és molt significatiu. L'hereu havia d'ajudar i hostatjar als germans i a canvi, aquests havien de col·laborar en les tasques de la casa. S'establia, doncs, una mena de pacte més o menys implícit. Vídues, fadrísters, cabaleres, hereus, pubilles i esposes cooperaven per tirar endavant el patrimoni familiar:

“Deix llego Carles, Anton, Felix e Ignasi per rao de llur llegalítima paternal i maternal colocacio 400 lliuras, en cas de mori abans sols podran disposar de 150 lliuras. Vull antes de dita llur collocacio mon hereu los haje de alimentar calçar y vestir sans y malalts, treballant ells empero per lo profit y utilitat de dita ma casa.. Y en cas haje algun que vulgue estudiar que dit mon hereu lo haje de alimentar, calçar y vestir y tot lo temps que sera menester per a passar sos estudis fins sie sacerdot o entran religio y en tal cas no vull que dit mon hereu li haje de donar altra cosa”.³⁵

³⁴APLL, Caixa 23. Testament d'Isidre Cabot de munt, pagès de Llavaneres, datat l'any 1674.

³⁵APLL, Caixa 24. Testament de Fèlix Plantí, pagès de Llavaneres, datat l'any 1682.

La tasca de dotar els germans no era gens fàcil, especialment, en aquelles conjuntures econòmicament adverses. Una mala collita o qualsevol inclemència meteorològica podia conduir al patrimoni familiar a una situació força complicada. Però aquesta s'agreujava encara més, quan s'havia de col·locar una filla o una germana. Per aquest motiu, en els capítols matrimonials, es fixava, que s'abonaria el dot en diferents etapes. Les demores en la satisfacció del dot eren recurrents, fins a l'extrem que el pare o el germà s'endeutava per poder satisfer finalment la quantitat acordada. Tot plegat s'analitzarà més detingudament en estudiar els mecanismes de l'endeutament. Davant aquestes dificultats, hom podia plantejar-se, si no resultava més factible tenir únicament fills mascles, ja que si no es casaven, suplien la contractació de treballadors.

Seguint en aquest supòsit Llorenç Ferrer afirma, que possiblement la solució ideal hauria estat tenir un únic fill per reduir el cost de la col·locació. Però l'estudi d'algunes genealogies llavanarenques revela que se'n tenien tres, quatre i fins i tot cinc de fills. Aquest comportament s'explicava per l'existència d'una mortalitat infantil molt elevada. Si es deixava de tenir fills, es corria el risc de no tenir descendència. A tot això calia afegir, que els masos no eren unitats aïllades i necessitaven intercanviar informació i/o solidaritat davant determinades dificultats, la qual cosa feia necessari utilitzar les filles per construir una xarxa de relacions socials, que donés seguretat al mas. D'aquí que la reducció de natalitat no fos utilitzada com estratègia.³⁶

En ocasions, el cap de casa moria prematurament, la qual cosa ocasionava, que la vídua necessités l'ajut d'algun fadríster per treballar la terra, ja que els infants eren massa petits. En aquest cas, es fixa l'atenció en la família Dalmau. Antoni Dalmau, pagès de Llavaneres, va finir deixant una pubilla encara massa petita. Per aquest motiu, en les seves darreres voluntats, expressa el desig, de què el seu germà es faci càrrec de l'explotació de les peces de terra, fins que l'hereva es casi:

“(…) ordeno que seguit mon obit tinga de estar lo dit germa en la casa de mos pares juntament ab Tecla muller mia mantenint mon nom y ab la dita filla mia y que tots treballen en augment de dita casa. Que dit Francesc tingue de

³⁶ Ferrer Alós, Llorenç, “L'ús de la família a la Catalunya moderna” *Revista d'Etnologia de Catalunya* núm. 8.

mantenir las a las dos, ço es mare y filla, ab los manteniments de menjar calsar y vestir en cas de desgana los tingue de mantener ab tota asistencia necessaria. - en cas de discordia entre mon germa i muller mia- que lo dit germa se tinga de anar de casa deixant a la dita Tecla en ella junt ab minyona y que ella hage de cuidar en fer cultivar las terras segons us y costum y dites se tingan fins que la dita filla mia sie en edat de collocacio. -en cas de que Tecla es colloques en matrimoni es ma voluntat que dit germa meu torne en casa y estar ab la dita filla mia de manera munt dita fen cultivar las terras de dita casa (...)"³⁷

La presència de familiars en els agregats domèstics és molt reveladora. Així, en el cas de la convivència amb parents de tipus ascendent (pares, sogres), evidencia, que s'està iniciant un procés més o menys llarg de relleu generacional. A diferència d'altres escenaris, a Llavaneres els pares encapçalen la direcció de la llar fins a la seva mort, com s'observarà en l'epígraf següent. Són inversemblants aquelles situacions, en què els pares vidus es desplacin a viure amb un dels fills. En aquesta localitat o bé succeeix el contrari o bé resten sols. En el cas dels familiars col·laterals, la seva presència o absència és fruit del funcionament d'estratègies matrimonials o hereditàries, que determinen la seva sortida o permanència de l'agregat familiar original. Finalment en el cas dels descendents (nebots, afillats), s'evidencia un cert caràcter assistencial. Davant l'arribada de la senectut, s'allotja un familiar més jove, perquè el cuidi, evitant d'aquesta manera la contractació de servei domèstic. A tall d'exemple, sobresurt el cas de Josep Font, que conviu amb la seva neboda a l'any 1764. També es podia donar el cas, que un infant quedés orfe i fossin els oncles eixorcs o amb fills que l'acollissin.³⁸

Ja s'ha assenyalat en línies anteriors, que tots els residents col·laboraven d'una manera o altre en benefici de la casa. Tot i que la dona del pagès quedava relegada a un paper més marginal, generalment participava activament en les tasques del camp. De fet Xavier Torras recull en el seu llibre sobre memòries de pagès, quin era el paper de la muller del pagès:

“La dona del masover o pagès cria el bestiar, els conills, les abelles i els cucs de seda; pasta el pa; i quan no hi ha feina, fila que filaràs perquè “la filosa és lo repòs de les paigeses”. Altrament “A de ser la primera en llevàs y l'última en

³⁷APLL, Caixa 25. Testament d' Antoni Dalmau, pagès de Llavaneres, datat l'any 1704.

anar.se'n al llit, que les dones tenen una feyna que may s'acaba". "Li. toca" a més, "lo ser obedienta al marit".³⁹

La influència de la muller del cap de casa es transformava, quan quedava vídua. A Catalunya, el vincle matrimonial no es trencava fins a les segones núpcies de la part sobrevivent. La fórmula utilitzada per tots els grups socials era deixar la vídua "*senyora, majora, poderosa i usufructuària*" amb capacitat per pagar deutes i alimentar de l'heretat als fills del matrimoni. Però l'usdefruit tenia una limitació: l'obligació de mantenir-se vídua i conservar el nom de l'hereu. Per aquest motiu, la majoria restava vídua, ja que aconseguia una certa autonomia i independència amb aquest estatus. A tall d'exemple, es reproduïx el testament d'Antoni Llull, pagès de les darreries del disset:

"Theresa muller deixo señora majora i usufructuaria de tots mos bens estan viuda ab lo obligacio de sostentar tots los meus fills y fillas en todas las cosas a la vida humana necesarias tant en salud com en malaltia y ab obligacio de pagat los mals de ma casa y treballant dits fills en utilitat de aquella".⁴⁰

Finalment, per mitjà del testament, el moribund reconeixia, sovint, el que havia rebut de la seva esposa en concepte de dot. En aquest cas, les últimes voluntats assumien la funció d'àpoca. Així Bernat Alzina, pescador de Llavaneres, reconeix "*aver rebut per compte de dot 35 lliuras*".⁴¹

Si es confronta les dades de Llavaneres amb les assenyalades per la bibliografia a la resta del Principat, s'observa que a Girona, els agregats domèstics aplegaven una mitjana de 3,73 membres a l'any 1630. A Barcelona, Nadal i Giralt constaten, que les llars estaven integrades per quatre o cinc membres. Una dada força similar a l'obtinguda a Llavaneres, tot i que ambdues poblacions es caracteritzaven per les seves acusades diferències: una marcadament urbana i l'altra, bàsicament, agrària.⁴²

³⁸ Dubert, Isidro, *Historia de la familia en Galicia durante la época moderna. 1550-1830*, cap. II.

³⁹ Torres Sans, Xavier, *Els llibres de familia de pagès (segles XVI-XVIII). Memòries de pagès, memòries de mas*, p. 60.

⁴⁰ APLL, Caixa 23, sobre 145. Testament d'Antoni Llull, pagès de Llavaneres, datat l'any 1678.

⁴¹ APLL, Caixa 25. Testament de Bernat Alzina, pescador de Llavaneres, datat l'any 1631.

⁴² García Cárcel, Ricardo, "La recerca sobre la familia catalana de l'Antic Règim" *Avenç* núm.66, p. 48

A la capital del Segrià, Huguet⁴³ calcula la mitjana de corresidentes en famílies artesanes i obté, que els habitatges d'aquesta població acollien uns quatre membres. Jaume Codina s'aproxima a les dimensions dels nuclis familiars del Delta del Llobregat a partir del recompte del nombre de llits parats detectats en els inventaris post-mortem. En el decurs de la primera meitat del segle XVI, es detecta 4,7 llits parats i a la segona meitat de la mateixa centúria 7,5. Finalment a la Conca del Barberà, Valentí Gual evidencia, que la unitat familiar estava constituïda per cinc membres, segons es desprèn de la informació extreta de la llibreta de comunió pasqual de Vallclara de l'any 1779.

Així doncs, independentment del seu caràcter urbà o rural, els resultats assenyalats per la bibliografia mostren, que la família catalana estava conformada per quatre o cinc corresidentes, la qual cosa s'adequa a les dimensions obtingudes a Llavaneres.

En línies generals, les nissagues espanyoles varen sobresortir per aplegar pocs corresidentes. Les famílies acostumaven a estar integrades per quatre membres.⁴⁴ A Extremadura, Blanco Carrasco obté, també, una mitjana de quatre habitants per unitat d'habitatge a mitjans del set-cents. A Múrcia, es detecta un comportament diferenciat entre les localitats més urbanes, les situades al camp i les ubicades a l'horta. Així, a les demarcacions més rurals, les nissagues estaven conformades per uns quatre membres, a diferència de les ciutats, que se situava en tres residents. En contrast amb aquestes àrees geogràfiques, cal destacar l'Horta Valenciana⁴⁵, que aglutinava un nombre més elevat de corresidentes per nucli d'habitatge. En aquest cas, a Benimaclet es comptabilitza més de cinc persones per casa.

Finalment a l'àrea del nord d'Espanya, la bibliografia parla d'un model específic, caracteritzat per unes famílies més llargues. Aquest prototipus conegut com "model cantàbric o del blat de moro" estava caracteritzat per aplegar de 4,5 a 6 residents per habitatge. La seva extensió s'explicava per l'escassa incidència de la mortalitat, per l'arrelament del matrimoni tardà i la institució de l'hereu únic. Tot plegat afavoria la cohabitació de diferents generacions sota un mateix sostre, i consegüentment el

⁴³ Huguet, Ramona, *Els artesans de Lleida. 1680-1808*, Lleida, 1990, p. 47.

⁴⁴ *Historia* 16 núm. 57.

⁴⁵ Pérez García, J. Manuel, "La familia campesina en la huerta de Valencia durante el siglo XVIII" *Boletín de la Asociación de Demografía Histórica* núm. VI-2, pp. 5-28.

desenvolupament de les tipologies familiars més complexes.⁴⁶ A Galícia, Dubert⁴⁷ obté una mitjana de 4,4 residents per nucli d'habitatge.

A nivell europeu, les estadístiques semblen confirmar, que les dimensions dels agregats domèstics no eren massa extenses. Laslett va situar la composició de les famílies en 4,7 residents. Precisament aquesta xifra s'ajusta, al què la historiografia ha assenyalat per a França i al centre i nord d'Europa. Finalment a Itàlia, un estudi sobre el cadastre de la Toscana⁴⁸ ressaltava, que les cases estaven integrades per una mitjana de 4,7 individus a inicis del cinc-cents. Però aquest article resulta, particularment, interessant, ja que constata una estreta relació entre les dimensions familiars i nivell econòmic. Per tant coincideix amb el que s'havia constatat a Llavanes.

En definitiva, el nombre de coresidents oscil·lava entre tres i cinc membres, tot i que majoritàriament les recerques realitzades a Catalunya, Espanya i Europa destaquen per aplegar uns quatre membres. Així doncs, els resultats obtinguts a Llavanes s'emmotllen als assenyalats per la bibliografia catalana, espanyola i estrangera.

3. La direcció de la llar

En descriure les llibretes de compliment pasqual ja s'ha assenyalat, que l'ordre, en què els membres de l'agregat domèstic eren enumerats, era molt revelador, ja que reflectia la jerarquia familiar respectiva. Així el cap de casa encapçalava la relació dels coresidents. Sens dubte, és una informació molt valuosa. Tanmateix resulta, encara, més significatiu poder arribar a escatir, quines eren les línies de successió en la direcció de la casa. El fet de disposar d'un llistat més o menys extens de llibretes de compliment pasqual al llarg del set-cents obra nous ventalls d'estudi. Així interessa poder fer el seguiment d'aquelles nissagues, que varen tenir una continuïtat al llarg del temps, per tal de copsar a mans de qui requeia la direcció de la casa.⁴⁹

⁴⁶ Ortega Berruguete, Arturo Rafael, "Familia y nupcialidad en el País Vasco húmedo a fines de la Edad Media" *I Congrés Hispano-Luso-Italià de demografia Històrica*, pp. 528-535.

⁴⁷ Dubert, Isidro, *Los comportamientos de la familia urbana en la Galicia del Antiguo Régimen*, pp. 83 i ss.

⁴⁸ Klapisch, C.; Demonet, M., "A uno pane e uno vino. La famille rurale Toscane au début du XV siècle" *Annales* núm. 4-5, pp. 873-901.

⁴⁹ S'ha realitzat el seguiment d'aquelles famílies registrades des de 1724 fins al 1800 a les llibretes de compliment pasqual. Quan en un determinat any l'agregat no és esmentat, s'ha considerat la tipologia familiar de l'any immediatament anterior. La mostra aplega 115 nuclis.

**ESTAT CIVIL DEL CAP DE CASA A ST ANDREU DE
LLAVANERES (1724-1800)**

	HOME CASAT	DONA CASADA	VIDU	VÍDUA	SOLTER	SOLTERA
1724-1730	74%	0,12%	7,17%	16,54%	0,60%	0,12%
1731-1738	74,92%		8,13%	13,11%	2,20%	0,19%
1757-1760	69%		10,62%	16,91%	2,54%	0,74%
1764-1769	67,20%	0,42%	11,85%	16,88%	1%	1%
1771-1779	73,67%	0,14%	9,87%	13,73%	0,57%	0,57%
1782-1790	67,86%		8,41%	19,96%	0,50%	1%
1791-1800	71,33%	0,14%	7,72%	18,69%	0,74%	0,40%
TOTAL	70,71%	0,11%	8,79%	17,22%	1,04%	0,62%

L'anàlisi del conjunt de les llibretes evidencia, que un 70% dels nuclis familiars era dirigit per un home casat. En ordre decreixent, es localitza les vídues amb un 17%, els vidus amb un, gairebé 9% i finalment els fadrins amb un percentatge irrisori. La presència d'una dona casada dirigint la llar familiar és molt estranya i només es produïa en aquells casos, en què el marit es trobava absent de la població. El predomini de les vídues per sobre els vidus és força rellevant i suggeridor. Per una banda, evidencia la incidència de la mortalitat masculina. I per altra, demostra la importància, que adquiria la dona una vegada havia envíduat. En aquest estat, la dona passava d'exercir un paper merament secundari a l'interior de la família a assumir les regnes de la llar. Totes aquestes prerrogatives desapareixien en contraure noves núpcies. Per aquest motiu la dona es mostrava més reticent a desposar-se de nou. En canvi, el vidu refeia amb més facilitat la seva vida.

Altre aspecte interessant a remarcar és el poc pes dels caps de casa solters. Probablement els fadrins o bé convivia amb el germà gran, en el cas de les cases més acomodades, o bé es col·locaven com a mossos en les masies de la contrada, en el cas d'aquelles famílies més modestes. Cal destacar el lleuger predomini dels solters per sobre de les solteres. Per tant, aquest contrast confirma, que la dona assolía un cert poder en quedar-se vídua. En els altres casos, estava sotmesa al control patern, fraternal i marital.

S'ha procedit a fer el seguiment de 115 famílies llavanarenques, que varen tenir una continuïtat al llarg del set-cents, des de 1724 fins a 1800. Aquesta continuïtat ha permès conèixer, sobre qui requeia la direcció de la llar, quan el cap de casa moria. Els resultats palesen un cert predomini de l'hereu per sobre de la vídua. Així si en tres de cada deu nissagues, la vídua encapçalava la gestió de l'habitatge, el primogènit succeïa al cap de casa en gairebé cinc de cada deu casos. Més marginal era la successió a mans de germans⁵⁰, mares⁵¹ o gendres.⁵²

Així doncs, el relleu generacional es trobava força disputat entre la vídua i el fill. La presència de la dona en la gestió del patrimoni contradiu l'opinió d'aquells, que assenyalen la debilitat del paper de la dona en el món preindustrial, parafrasejant a

⁵⁰APLL, Llibretes de Compliment Pasqual. Família Morera dels Tarongers als anys 1731-1738.

⁵¹APLL, Llibretes de Compliment Pasqual. Família Genis als anys 1764-1769.

⁵²APLL, Llibretes de Compliment Pasqual. Família Verdager als anys 1724-1730.

Jaume Codina.⁵³ De fet quan era el pare el que moria, la direcció era assumida preferentment per l'esposa i en segon lloc pel fill, que havia d'esperar a la defunció de la mare per assumir les regnes de la casa. Per exemple, la direcció de l'agregat domèstic va restar a mans de la dona en les famílies Mas, Bigas, Cabot Quinot, Soler o Morera dels Tarongers entre molts d'altres.

Les aportacions bibliogràfiques confirmen els resultats assenyalats en aquesta població del Maresme. A Extremadura, el 60% de les famílies era encapçalada per homes casats. Semblantment al que succeïa a Llavaneres, els vidus ocupaven la direcció dels agregats domèstics en un percentatge inferior, en contrast amb les viudes. Segons Blanco Carrasco, el predomini de viudes obeïa a les dificultats, en què es trobava la dona per casar-se de nou a partir d'una determinada edat. Finalment a Los Anclares Leoneses, es confirma de nou, tant al que Blanco Carrasco copsava a Extremadura, com al que s'ha apreciat a Llavaneres: predomini de l'home casat, seguit de les vídues.

4. El Servei domèstic

Una lectura a les llibretes de compliment pasqual evidencia que entre els coresidents no existia, exclusivament, vincles de sang. En nombroses cases, era usual que els mossos, vailets i criades conviessin amb la família de l'amo. Per tant, qualsevol anàlisi de la tipologia i composició dels agregats domèstics ha de fer esment, forçosament, als treballadors domèstics. Sens dubte, aquest col·lectiu havia d'exercir un paper destacat en una societat tan agrícola, com era la de Llavaneres. Així doncs, es considera, que la majoria del servei domèstic consignat a les llibretes provindria de famílies humils de la contrada, que s'oferiria com a mà d'obra en els masos o cases més benestants de la població.⁵⁴ Al llarg d'aquest subapartat, s'intentarà comprovar, si es corrobora o no aquesta conjectura.

Al llarg del buidatge de les diferents llibretes, s'observa, com alguns fills abandonaven ben aviat la llar paterna per oferir-se com a treballador, mosso, aprenent o bover en d'altres explotacions agrícoles. A tall d'exemple, es documenta el cas de la família Cabot, en què s'assenyalava que el fill era fora per haver entrat a treballar a la

⁵³Codina, Jaume, *Les famílies santboianes (segles XIV-XIX)*, St Boi del Llobregat, 2000, p. 114

⁵⁴ Hipòtesi plantejada per Ferrer Alós, Llorenç, *Pagesos, rabassaires, industrials a la Catalunya Central. Segles XVIII-XIX*, pp. 669-670.

casa Berenguer a l'any 1764 o també el dels Pacia, en què un dels fills havia entrat com a mosso a la llar dels Plantí a l'any 1732. Tanmateix aquest comportament es donava tant en els fills com en les filles, tot i que cadascú exercia unes funcions força diferents a l'interior de l'agregat domèstic. Generalment els pares de famílies més humils col·locaven, ben aviat, als fadrísters o cabaleres en els masos de la zona. Així en la família Canal s'aprecia, com el cabaler abandona la casa pairal per anar a servir a la masia Ferrer Sastre. En canvi, l'hereu resta a la llar. Probablement aquest fenomen succeiria en aquells masos més pobres. Generalment a l'edat de nou o deu anys, molts fadrísters ja treballaven fora del nucli familiar. Així cal esmentar un dels fills de la família Vidal, que des de l'edat d'onze anys actuava de mosso en un altre nucli familiar.

Com Llorenç Ferrer afirma molt encertadament, l'etapa de mosso era necessària per als cabalers per estalviar una petita quantitat, que els permetés convertir-se en petits pagesos, quan es casessin. El sistema "de fer vida" afavoria l'estalvi de diners per poder-se establir algun dia. Aquest sistema contribuïa a la reproducció de la petita explotació especialment en el graó més baix de l'escala social, on el sistema de l'hereu estava condemnat a proletaritzar els cabalers. De fet, en el marc de l'Europa occidental, hom estima que un adult sobre dos havia experimentat l'estatus de domèstic en un moment de la seva joventut i que aquests "lif-cycle servants" representava més del 10% de la població.⁵⁵

A Llavaneres, el col·lectiu dels treballadors domèstics era present en gairebé un 9% de les llars documentades. L'evolució secular evidencia una certa tendència recessiva, ja que el nivell més elevat de criats i criades es dona als primers anys de la centúria i al més baix a les darreries de segle. Progressivament el percentatge d'aquest col·lectiu decau. De fet s'observa un cert paral·lelisme entre l'evolució de la contractació de personal aliè a la família i els nuclis extensos. Així als anys trenta, minva la presència del servei domèstic i el pes de les tipologies extenses. En canvi, als anys cinquanta les dues variables augmenten la seva representació. En realitat no cal perdre de vista, que més de la meitat dels agregats extensos estava integrat per un familiar ascendent. Per tant semblaria força versemblant la necessitat de recórrer

⁵⁵ Burguière, A., "Pour une typologie des formes d'organisation domestique de l'Europe Moderne (XVI-XIX siècles)" *Annales ESC* 3.

**EVOLUCIÓ DEL PERCENTATGE DE TREBALLADORS
DOMÈSTICS A ST ANDREU DE LLAVANERES (1724-1800)**

%	SERVEI DOMÈSTIC	MASCULÍ	FEMENÍ
1724-1730	16,40%	52,43%	47,56%
1731-1738	11%	49,80%	50,18%
1757-1760	12,50%	59,52%	40,47%
1764-1769	9,18%	63,12%	36,87%
1771-1779	9,58%	67,52%	32,40%
1782-1790	7,17%	60,15%	40,44%
1791-1800	5%	54,89%	45,10%
TOTAL	8,90%	57,13%	42,87%

**VALOR PERCENTUAL DEL SERVEI DOMÈSTIC EN
RELACIÓ A LA TIPOLOGIA FAMILIAR A ST ANDREU DE
LLAVANERES (1724-1800)**

	SERVEI DOMÈSTIC	MASCULÍ	FEMENÍ
SOLITARI	9,22%	10,63%	89,36%
CORRESIDENTS	12,10%	41,66%	58,30%
NUCLEAR	7,14%	43,00%	56,96%
EXTENS	15,37%	62,29%	37,70%
MÚLTIPLE	9,35%	56,53%	43,46%

personal aliè a la família, quan els fills eren massa petits per ajudar el pare i l'àvia massa gran per col.laborar en les tasques domèstiques.

Aquesta darrera afirmació obra un nou interrogant. Quines eren les tipologies familiars més propenses a tenir servei domèstic? El càlcul de la distribució dels treballadors domèstics evidencia, que les famílies extenses i les coresidencials acaparaven el percentatge més elevat, un 15 i un 12% respectivament. La família simple assolía els valors més reduïts, un 7%. Tot plegat obeiria a una explicació, que s'hauria de posar en relació al propi cicle biològic familiar. Hom incorporava mossos, quan li mancava braços. Aquesta situació es donava o bé quan els pares eren massa grans per col.laborar al camp, bé quan els infants eren encara massa petits o no havien nascut o bé finalment quan mancava l'ajuda dels cabalers. Tot i que seria massa complicat d'apreciar i requeriria un estudi més profund, es considera, que hi hauria una relació molt estreta entre la presència de familiars col.laterals i l'absència de treballadors forans.

Cal reflexionar sobre el paper, que el servei domèstic hauria exercit en aquelles tipologies solitàries i coresidencials. En aquests casos, es considera que perviuria una funció clarament assistencial. Per aquest motiu, seria un servei domèstic significativament femení. En el cas dels nuclis solitaris, es detecta vídues, que conviuen amb criades. Respecte a les tipologies múltiples, la representació d'aquests coresidents no és massa significativa a causa possiblement de la presència de suficients braços. El cap de casa, el fill i algun cabaler podien explotar el patrimoni sense necessitat de recórrer a l'ajuda externa.

Tanmateix cal diferenciar el servei domèstic femení del masculí, ja que exercia unes funcions molt diverses. A causa de la seva constitució física, l'home era incorporat al nucli familiar per col.laborar en el treball de la terra. En canvi, la dona quedava reclosa a les feines domèstiques. En línies generals, el càlcul del percentatge de domèstics evidencia un predomini dels homes per sobre de les dones. Ells representaven un 57,13% d'aquest col·lectiu, en contrast amb el 42,87% d'elles. Només als anys 30 s'observa una lleugera prevalença de les dones.

Amb tot l'anàlisi de cada estructura familiar resulta força il·lustrativa. Així predomina la contractació de treballadors del sexe masculí en les estructures més complexes, la qual cosa confirmaria la hipòtesi de què es tractaria de famílies amb més recursos. En bona mesura, la presència de mossos, treballadors o assalariats en una

unitat d'habitatge esdevé sinònim de peces de terra en una població tan agrària, com Llavaneres. En canvi, les tipologies més senzilles recorren a les criades o minyones, perquè ajudin en les tasques de la llar. La dona acostuma a exercir una funció més assistencial. D'aquí la seva hegemonia absoluta en les famílies solitàries. En aquest cas, un 89,36% del servei contractat és femení.

Respecte a la denominació, s'observa una certa heterogeneïtat. El seguiment d'algunes famílies ha evidenciat, que els mateixos treballadors se'ls denomina sota el qualificatiu de mossos, fadrins, bover, "criados"⁵⁶ o valets. A tall d'exemple, cal ressaltar el treballador de la família Cabot de vall que se'l defineix com a mosso, criat i fadrí en successius anys. Aquesta constatació palesa dos aspectes. Per una banda, la manca de criteri a l'hora de definir aquest col·lectiu. Per altra banda, manifesta, que en molts casos, aquest servei domèstic treballava molts anys a l'interior d'un mateix agregat. Aquesta convivència contribuïa a enfortir els lligams, fins al punt que se l'acabava considerant de la família. Una bona mostra d'aquest sentiment són les deixes testamentàries a criades, mossos i treballadors en gratitud pel seu servei. En d'altres casos, el treballador acabava maridant amb la filla de l'amo; és el cas de la família Soler a l'any 1734.

Els resultats bibliogràfics palesen una certa heterogeneïtat. Així, a la Conca del Barberà, el servei domèstic representava un 12,2%; una xifra lleugerament superior a la localitzada a Llavaneres. Respecte al sexe dels assalariats, predomina els homes de manera contundent a Vallclara. Semblantment a Llavaneres, Valentí Gual⁵⁷ considera, que els mossos trobaven ocupació en aquelles llars, on la població adulta era dominant. Calien braços per al conreu de la terra i, cas de convenir, per a ajudar en les tasques de la llar. Tanmateix a diferència de Llavaneres, la majoria dels treballadors domèstics provenia de fora de la població en aquesta localitat de la Conca del Barberà.

⁵⁶ En les primeres llibretes, s'ha localitzat nombrosos treballadors, que se'ls denomina "criados". La consulta del rectorologi de la parròquia ha mostrat, que en aquells anys va haver un rector d'origen castellà. La seva procedència forana explicaria, que s'hagués castellanitzat el concepte de criat. El rectorologi ha estat elaborat per Solà Moreta, Fortià, *St Andreu de Llavaneres*, Mataró, 1968, p. 112.

⁵⁷ Gual Vilà, Valentí, *La família moderna a la Conca del Barberà*, p. 336.

A la resta de la geografia espanyola, cal destacar els estudis de Moreno⁵⁸ a Plasencia del Monte, localitat de la diòcesi d'Osca. En aquesta població, es comptabilitza la presència de mossos i minyones en tretze de les trenta-dues cases, la qual cosa dona un valor percentual de l'ordre del 40,6%. Per tipologies familiars, les simples, les extenses i solitàries són les que aglutinen un major nombre de domèstics. A la comarca de Celanova⁵⁹, situada a la província d'Orense, Rodríguez Fernández calcula que un 14% de les cases disposava de servei domèstic. Respecte al gènere, primava les dones per sobre dels homes. De fet l'hegemonia femenina en el servei domèstic galleg és una constant.⁶⁰ Per la seva banda, a la demarcació de Sayago⁶¹, ubicada al sud-oest de Zamora, sobresurt per l'escassa presència de treballadors domèstics. La seva poca representativitat s'explicava per la manca de superfícies de cultiu i l'hegemonia de la muntanya.

Finalment a la població valenciana de Benimaclet, Pérez García⁶² assenyala, que un 22,44% de les cases disposava d'algun domèstic. Però resulta especialment interessant la seva anàlisi en relació a la tipologia familiar. Les seves conclusions s'enquadren amb les obtingudes a Llanerres: arrelament del servei domèstic en les estructures més complexes i la seva migradesa en els agregats simples.

Malgrat la similitud de comportaments de Llanerres respecte a la resta de poblacions, tot sembla indicar, que en aquesta localitat del Maresme, el paper del servei domèstic se situava a la banda baixa respecte als estudis fets fins ara. Tal vegada la minva, que progressivament es va observant en el servei domèstic, a mesura que avança la centúria, s'expliqui per la crisi econòmica finisecular. L'estudi de l'endeutament i de la cultura material permetrà mesurar l'impacte de la recessió econòmica de les acaballes del set-cents en aquesta població.

⁵⁸ Moreno Almárcegui, Antonio, "Una fuente útil para el conocimiento de las estructuras familiares. Las listas de cumplimiento pascual "Sánchez Marcos, Fernando, *Prácticas de Historia Moderna*, pp. 115-131.

⁵⁹ Rodríguez Fernández, Delfina, "Estructura familiar y estrategias hereditarias en una pequeña comunidad campesina de la Galicia interior. Celanova (s. XVIII)" Chacón Jiménez, Francisco; Ferrer Alós, Llorenç, *Familia, Casa y Trabajo*, Murcia, 1997, pp. 275-288.

⁶⁰ Dubert, Isidro, *Historia de la familia en Galicia durante la época moderna. 1550-1830*, cap. II.

⁶¹ Velasco Merino, Eduardo, "La familia en una comarca de colectivismo agrario hacia el final del Antiguo Régimen" Chacón Jiménez, Francisco; Ferrer Alós, Llorenç, *Familia, Casa y Trabajo*, Murcia, 1997, pp. 313-344.

⁶² Pérez García, Manuel, "La familia campesina en la huerta de Valencia durante el siglo XVIII" *Boletín de la Asociación de Demografía Histórica* núm. VI-2, p. 12.

6. L'evolució del cicle familiar

Una de les crítiques, que ha rebut l'esquema laslettià, ha estat el de recórrer a una anàlisi estàtica.⁶³ L'estudi de la tipologia familiar en un any mostra una instantània de la situació en aquell moment puntual. Però sens dubte, la unitat familiar és una organització molt més dinàmica. Malgrat que s'ha aprofundit en l'evolució de la tipologia familiar al llarg del segle XVIII, calia fer el seguiment d'algunes nissagues a partir d'uns exemples concrets. D'aquesta manera es podrà corroborar aquesta visió de l'agregat domèstic en constant evolució.⁶⁴ Tanmateix si resultava interessant conèixer, com les cases més arrelades de la contrada es transformaven en el decurs del temps, podia esdevenir, encara, més suggeridor aproximar-se aquells nuclis, que no oferien una continuïtat secular. En aquest sentit, calia esbrinar les causes, per les quals una família podia desaparèixer.

Amb tot qualsevol seguiment de les tipologies familiars al llarg d'un període més o menys extens està forçosament sotmès a tot un reguitzell d'imponderables, que s'han de tenir molt present: errors en l'anotació per part del rector, buits cronològics o el risc de moviments migratoris. Tots aquests factors poden contribuir a estroncar l'estudi. Per aquest motiu, en aquest epígraf es pretén, per una banda, aprofundir en l'evolució de tres nissagues de tipus continuat, i per altra, centrar l'atenció en altres tres de discontinües. Així mateix, s'intentarà conèixer, en quin estadi desapareixen del registre les nissagues menys arrelades (solitaris, corresidentes, simples...) i finalment en quin estadi començaven a ésser anotades.

Respecte als agregats de tipus continuat, cal ressaltar l'evolució de la família Morera dels Tarongers. Quan s'inicia el registre, a l'any 1724, aquesta nissaga aplega

⁶³ "Tot i que el concepte de cicle aplicat als estudis sobre la família no és un descobriment nou, el seu ús com instrument analític és una pràctica metodològica relativament recent. De fet aquesta perspectiva no es consolidaria fins que Luz Berkner i Tamara Hareven varen cridar l'atenció sobre aquesta necessitat com a reacció a les propostes classificatòries fonamentalment estàtiques de Peter Laslett." Extret de García González, Francisco, "Historia de la familia y campesinado en la España Moderna" *Studia Histórica* núm. 18, p. 168.

⁶⁴ Els estudis de J Manuel Pérez García a l'Horta valenciana, els de David-Sven Reher a Conca i finalment els de Llorenç Ferrer Alós al Bages confirmen aquesta idea, segons la qual el nucli familiar canviava constantment d'organització tipològica. Pérez García J Manuel "La familia campesina en la huerta de Valencia durante el XVIII" *Boletín de la Asociación de Demografía Histórica* núm. VI-2, pp. 5-28. Reher, David-Sven, "La importancia del análisis dinámico. El análisis estático del hogar y de la familia. Algunos ejemplos de la ciudad de Cuenca en el siglo XIX" *Revista Española de investigaciones sociológicas* núm. 127, pp. 109 i ss. Ferrer Alós, Llorenç, *Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya central*, p. 581.

únicament tres germans. Ben aviat, un d'ells contrau esposalles, la qual cosa propicia, que es transformi en un agregat de tipus extens a l'any 1726-28. La mort del germà gran cèlibe afavoreix, que el fadrister casat assumeixi les regnes de la casa a l'any 1736. Poc després el matrimoni té descendència, en concret a l'any 1738. Des d'aquesta data fins al 1757 la família Morera dels Tarongers es caracteritza per oferir una tipologia familiar extensa. A partir de 1757, s'observa un canvi significatiu, ja que el parent col.lateral deixa d'ésser registrat, ja sigui per mort, ja sigui per abandó del nucli familiar. Curiosament s'observa, com un criat reemplaça el lloc del familiar. Aquest fenomen confirmaria el principi, segons el qual els fadristerns substituïen el servei domèstic.

Al 1774 la defunció del cap de casa, Joan Morera, provoca, que la muller assumeixi la direcció de la casa, malgrat la presència de l'hereu. Al cap de tres anys, la vídua mor i el nucli familiar es transforma en un agregat solitari. L'hereu conviu amb una criada. Amb tot, aquest estadi dura poc temps, ja que a l'any següent contrau núpcies. No és fins al 1779, que la parella ja disposa de descendència. La documentació n'esmenta dos: Andreu i Antoni. La presència de dos fills mascles posa de relleu, quin és el futur dels dos dins el nucli familiar. Així mentre que el cabaler abandona ben aviat la llar paterna, l'hereu roman a la casa, fins i tot després d'haver-se casat. Aquest fet propicia la convivència dels pares amb l'hereu i la seva esposa i afavoreix la configuració d'una estructura múltiple. A les acaballes de la centúria, el registre esmenta la presència de néts. Així doncs tres generacions cohabitaven a l'interior de l'habitatge. Sens dubte, el seguiment d'aquesta nissaga durant gairebé 75 anys manifesta la variabilitat del nucli familiar. En gairebé una centúria ha passat per tots els estadis establerts per Laslett: corresident, extens, simple, solitari i múltiple.

Si l'exemple anterior mostrava l'evolució d'una casa genuïnament pagesa, en aquest cas hom s'aproxima a una nissaga de reconeguts apotecaris. Al 1724, la família Vieta presenta una estructura organitzativa nuclear. Els pares conviuen amb els seus tres fills i el servei domèstic. Posteriorment es localitza un nou resident, Agnès Vieta, germana del cap de casa, que tan bon punt s'esmenta com a criada o com a donzella. Aquest fet afavoreix la configuració d'una estructura extensa per vincles col.laterals. Al 1757, la direcció de la casa és encapçalada per la vídua, malgrat que l'hereu continuï habitant a la llar familiar amb la seva esposa i fills. La mort de la vídua desencadena, que l'hereu assumeixi la direcció de la casa a l'any 1760 i la família es transformi en un nucli simple.

Al cap d'un decenni, té lloc un nou canvi en la direcció de la casa. La vídua es fa càrrec de les regnes de l'habitatge. Coetàniament l'hereu contrau esposalles. En nombroses ocasions, es documenta, que el fill gran marida justament després de la defunció del pare. Aquesta estratègia familiar, ha estat apreciada, també, per Llorenç Ferrer al Bages. A partir de 1771, els Vieta conformen un agregat extens amb la presència de parents ascendents i col.laterals. Progressivament, els fadrísters abandonen la llar familiar davant la constatació, de què la casa no oferia recursos suficients per poder mantenir a tots els germans. Amb tot, es manté la tipologia externa de tipus ascendent fins a la desaparició de la cap de família a l'any 1793. A partir d'aquest moment, l' hereu assumeix la direcció de la llar, donant lloc de nou a una família nuclear. Al cap d'un bienni, el fill gran contrau esposalles. En definitiva, es reproduïx de nou el vell esquema evolutiu; nucli múltiple i finalment extens a causa de la mort del pare.

Un altre exemple, força il.lustratiu, és el de la família Berenguer. En aquest agregat domèstic, els germans solters no són expulsats de l'habitatge. A l'any 1724, Josep Berenguer i la seva muller conviuen amb els fills i l'esposa de l'hereu. Aquesta estructura múltiple es manté fins al 1757, en què la mort dels pares provoca, que l'hereu i la seva parella assumeixin la direcció de la casa. Malgrat aquest canvi generacional, la germana del cap de família continua habitant a l'habitatge fins a la seva mort. La presència de parents col.laterals es dona de nou, quan es produeix un nou canvi generacional a l'any 1788.

Sens dubte, el seguiment d' aquestes famílies palesa la rellevància de tenir fills i poder garantir la seva habitació dins el nucli familiar, ja que esdevenia transcendental per garantir la continuïtat de la nissaga. Des d'una altra vessant s'aproximarà, tot seguit, a aquells col.lectius que no varen poder assegurar la continuïtat de l'agregat domèstic. Al llarg del buidatge s'evidencia la configuració de noves nissagues i la desaparició d'altres. En general l'explicació semblaria, a priori, força òbvia. La configuració de noves llars tindria el seu origen en els germans cabalers. Una vegada superada la fase de treballador en altres masos de la contrada, aquest col.lectiu es casaria i crearia un nou nucli familiar. Aquest és el cas de la família Ros, Cucurull i Costa a l'any 1767. La desaparició de determinades cases obeeiria a la lògica evolució biològica. Quan el patrimoni familiar no podia assegurar la supervivència dels fills, els descendents es veïen abocats a abandonar la llar paterna, fins i tot l'hereu. La seva marxa provocaria,

que la mort dels pares propiciés la fi de l'unitat familiar. Un fenomen similar succeïa, quan la parella era eixorca o bé quan els germans restaven solters.

A fi de comprovar, si es dona aquesta pauta evolutiva, s'ha analitzat, en quina tipologia, apareixen i desapareixen del registre aquelles famílies més discontinues. L'estudi revela, que un 50% de les llars de nova configuració és formada per parelles sense fills. En la resta de casos, l'explicació s'hauria de buscar en els buits documentals de la font consultada, en els corrents immigratoris o també en el fet de què inicialment la nova família convisqués amb els pares i posteriorment configurés la seva pròpia casa. Respecte a la seva dissolució, un 78% dels casos es produïa en les famílies nuclears. En canvi, únicament un 7,8% i un 1,8% de les estructures més discontinues desapareixia en una tipologia solitària o coresidencial respectivament, quan de fet aquest desenllaç hauria estat el més versemblant. Novament davant l'arrelament de les famílies nuclears, caldria plantejar-se la possibilitat de l'emigració. Tanmateix en el cas de la vídua amb descendents podria justificar-se per la mort de la mare, que hauria desencadenat la dissolució de la família. Els fills s'haurien col·locat com a treballadors domèstics en les explotacions agrícoles de Llavaneres.

En el cas de la família Beladia, la seva disgregació s'hauria de cercar en la manca de descendència. A l'any 1775, l'òbit del marit comporta la configuració d'una tipologia solitària. A l'any següent, les llibretes no fan més esment d'aquest agregat domèstic. La casa Alzina planteja una evolució força diferenciada. Malgrat la presència de fills, aquests marxen. La casa aplega la vídua amb el seu gendre, també, vidu. La convivència no es perllonga massa temps, ja que ben aviat la cap de casa resta sola fins a la seva mort. Finalment cal ressaltar la família Ferrer Cabot. A causa de la manca de descendència, s'acull a la casa a un nebot i la seva esposa. L'agregat és esmentat per darrera vegada a l'any 1775, presentant una tipologia familiar extensa de tipus descendent col.lateral.

En definitiva, la família de Llavaneres s'enquadra amb als resultats obtinguts per la bibliografia. Es tracta d'un agregat domèstic simple, integrat per cinc coresidents. La direcció de la casa recau, preferentment, a mans de l'home casat. Tanmateix quan aquest mor, transmet la direcció del nucli familiar a la vídua, que esdevé "*senyora majora usufructuària*". En realitat el reemplaçament generacional no es dona fins després de la desaparició dels pares.

**ESTADI INICIAL D'AQUELLES FAMÍLIES DISCONTÍNUES
A ST ANDREU DE LLAVANERES (1724-1800)**

	SOLITARIS	CORRESIDENTS	NUCLEAR	EXTENSA	MÚLTIPLE
%	13,10%	5,30%	66,50%	11,10%	3,80%

**ESTADI FINAL D'AQUELLES FAMÍLIES DISCONTÍNUES
A ST ANDREU DE LLAVANERES (1724-1800)**

	SOLITARIS	CORRESIDENTS	NUCLEAR	EXTENSA	MÚLTIPLE
%	7,80%	1,80%	78,80%	5,00%	6,40%

Semblantment al que succeïa a la resta del Principat, a Llavaneres predomina la primogenitura. Aquest sistema afavoria, que l'hereu restés a la casa amb els pares. Els cabalers abandonaven la llar pairal, bé quan es casaven, bé quan el patrimoni no oferia recursos suficients per mantenir-los. La coresidència d'un germà suposava un gran ajut per tirar endavant l'explotació agrícola. La contractació del servei domèstic tenia lloc en determinades etapes de la vida, quan mancaven braços. Els germans substituïen els treballadors domèstics. Finalment la presència de mossos i minyones és poc representativa en relació amb els resultats de la bibliografia. A Llavaneres, el registre de treballadors ofereix una tendència recessiva en el decurs de la centúria. Es tracta d'un servei domèstic masculí, tot i que el predomini de mossos o criades està en estreta relació amb la tipologia familiar. Els complexos acaparen homes i les més simples contracten dones.

El seguiment d'algunes nissagues ha evidenciat la rellevància de tenir fills, ja que l'hereu roman a la llar paterna i per tant es produïa una continuïtat generacional. Generalment aquest fenomen era característic d'aquella pagesia amb més recursos. Així doncs, l'estudi del sistema familiar llavanerenc revela una notable similitud respecte a les dades aportades per la bibliografia.

5. L' ESTRUCTURA SOCIOPROFESSIONAL

Si el segle XVII havia estat considerat, tradicionalment, un període fosc i de davallada econòmica, les aportacions d'Eva Serra¹, Montserrat Duran², Pere Molas³, Jaume Dantí⁴ i més recentment Joan Giménez Blasco⁵ i Albert García Espuche⁶ han modificat substancialment alguns dels tòpics historiogràfics més arrelats. Segons aquest últim historiador, entre el 1550 i 1650 es va anar perfilant una economia cada vegada més interrelacionada i autàrquica. Tanmateix aquest fenomen hauria tingut, especial, incidència a les poblacions catalanes més petites. Es a dir aquelles localitats dels segles XV i XVII, que des del punt de vista demogràfic no entraven dins la categoria de ciutat, com les analitzades en aquest estudi.

Aquestes transformacions haurien tingut especial incidència a les localitats situades al litoral i més properes a la capital del Principat. La descentralització de Barcelona hauria afavorit, que les viles del Maresme s'especialitzessin en el cultiu de la vinya, el treball de les bótes i el vidre juntament amb la construcció naval i l'activitat marinera. D'aquesta manera, la Barcelona dels segles XVI i XVII seria més que mai el "cap i casal" de Catalunya. La capital catalana comercialitzaria i distribuiria les diferents manufactures elaborades per la resta del Principat.

A partir de les dades aportades per les partides de casament, el Cens de Floridablanca de 1787 i les referències dels viatgers estrangers, s'ha pogut aprofundir en l'estructura socioprofessional de la comarca. Tot i que es podia haver recorregut a la informació continguda en les partides de defunció, s'ha considerat més encertat focalitzar l'estudi en les actes d'esposalles de les diferents parròquies de la mostra.

¹ Serra Puig, Eva, "Per una cronologia i interpretació de la crisi del S. XVII" *Terra, treball i propietat. Classes agràries i règim senyorial als Països catalans*, Barcelona, 1986, pp. 214-246. *Pagesos, senyors a la Catalunya del segle XVII. Baronia de Sentmenat 1570-1729*, Barcelona, 1988.

² Duran Pujol, Montserrat, *Renda i producció agrària (S. XVI-XVIII) a Catalunya: L'Alt Urgell, el Tarragonès, la Conca de Barberà, el Baix Penedès*, Tesi Doctoral, Universitat Autònoma, 1984, 3 vol.

³ Molas Ribalta, Pere, *Los gremios barceloneses del siglo XVIII. La estructura corporativa del trabajo ante el comienzo de la revolución industrial*, Madrid, 1970. "La companyia Feu-Feliu de la Penya (1676-1708). Comerç de teixits i estructura social vers 1700", *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña* núm. XII, 1974, p. 77-126. *Comerç i estructura social a Catalunya i València als segles XVII i XVIII*, Barcelona, 1977.

⁴ Dantí Riu, Jaume, *Granollers i comarca als segles XVI i XVII: Evolució demogràfica i econòmica*, Granollers, 1981. *Terra i població al Vallès Oriental*, Santa Eulàlia de Ronçana, 1988. *Aixecaments populars als Països Catalans (1687-1693)*, Barcelona, 1990.

⁵ Giménez Blasco, Joan, *Continuïtat i canvi*, Tesi Doctoral, Barcelona, 1998

⁶ García Espuche, Albert, *Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña 1550-1640*, Madrid, 1998.

D'aquesta manera, la investigació ha centrat la seva atenció en aquell col·lectiu professional, que hauria tingut un comportament demogràfic més actiu.

L'ús d'aquest conglomerat de fonts ha de permetre copsar, si efectivament al llarg dels segles XVI i XVII es produeix una especialització econòmica. A tot això cal afegir un altre aspecte prou atractiu, com és la situació geogràfica de les poblacions seleccionades; unes situades arran de costa i altres a l'interior. Caldrà comprovar fins a quin punt l'enclavament geogràfic pot arribar a ser determinant per l'arrelament d'una estructura socioprofessional concreta.

1. L'estructura socioprofessional dels segles XVI i XVII

Malauradament, hom no disposa de partides de casament fins a les acaballes del cinc-cents. Aquest important buit documental ha provocat, que s'hagi considerat més encertat estudiar l'estructura socioprofessional d'ambdues centúries, segles XVI i XVII, de manera conjunta. Així mateix cal advertir, que la mostra referencia només els nuvis, l'ofici del qual és conegut. Seguint amb les precisions de caire metodològic, cal concretar, que determinats oficis, com el d'adroguer, apotecari i cirurgià, han estat situats dins l'anomenat sector serveis⁷. Contràriament Ramona Huguet⁸ els engloba dins la categoria dels menestrals.

Una primera lectura evidencia una diversitat entre els pobles mariners i els rurals. Així des del punt de vista quantitatiu, els oficis més importants varen correspondre als mariners, mestres d'aixa i bracers a Arenys de Mar i Canet. En canvi, a Vilassar, Llavanes, Cabrera i Tordera, una bona part dels seus habitants es va guanyar la vida treballant de pagesos, treballadors i bracers.

Per sectors professionals, el primari va aplegar un 21-23% dels nuvis d'Arenys de Mar i Canet. En canvi, el percentatge es dispara, com per altra banda ja era de preveure, als pobles agraris, que concentren entre el 72 i 85% de la població. Malgrat

⁷ Es coincideix amb Belén Moreno Claverías. Segons aquesta historiadora l'estil de vida d'un apotecari o d'un adroguer tenia més trets en comú amb el d'un botiguer i fins i tot amb el d'un notari i un doctor en medicina, que amb el d'un fuster, ferrer o sastre. Tesi plantejada a Moreno Claverías, Bèlen, "La Burguesia local de las letras y los negocios a través de los inventarios post-mortem. El Penedés del siglo XVIII" *Consumo, condiciones de vida y comercialización. Cataluña y Castilla, siglos XVII-XIX*, Valladolid, 1999. Josep Maria Pons Guri agrupa els cirurgians dins el sector de les professions liberals. Pons Guri, Josep Maria, *Quan nasqué, s'emancipà i s'organitzà una vila. Arenys de Mar, 1574-1720*, p. 69.

⁸ Segons Ramona Huguet els cirurgians, apotecaris i adroguers eren bàsicament menestrals, ja que el seu ofici era bàsicament manual. Plantejament extret del seu llibre *Els artesans de Lleida. 1680-1808*.

que el món dels oficis és el segon sector en ordre d'importància en ambdues demarcacions -la marinera i l'agrària-, la seva representació percentual és força heterogènia. Aquesta diferència estaria condicionada pel tarannà socioeconòmic de cada vila. Així, les poblacions marineres varen despuntar amb un 27-29%. En canvi, les localitats més agràries varen aglutinar uns nivells més modestos, ja que no varen ultrapassar el 23%. Finalment l'anomenat sector serveis o terciari va concentrar gairebé la meitat de la societat d'Arenys de Mar i Canet. Contràriament, als pobles pagesos els valors varen ser irrisoris, ja que no varen arribar al 5%. El grup dels privilegiats va ser poc significatiu en tots els casos, doncs no va superar el 2%.

Si es procedeix a analitzar cada sector individualitzadament, hom evidencia la poca rellevància de la pesca en el conjunt de la demarcació. Els pescadors varen suposar entre un 2 i un 6% de la societat maresmenca. Les feines agràries varen ocupar més del 50% dels nuvis de Vilassar, Llavanes, Cabrera i Tordera. En canvi, a Arenys de Mar i Canet, el conreu de la terra va donar feina aproximadament a un 20% dels contraents. Ara bé, l'espectre socioeconòmic dels treballadors del camp va ésser marcadament diferents i les fonts així ho evidencien, atès que la condició social d'un pagès no podia ésser comparable amb la d'un treballador.

Tal com assenyala Jaume Dantí⁹, es planteja un seriós problema, quan hom intenta definir, què era un treballador. O bé podria ésser considerat, com un mena de bracer, que en contrast amb el pagès, no era propietari i per tant anava a jornal. O bé podria ésser definit, com una mena d'assalariat sense especialització, que es guanyaria la vida d'allò, que bonament se li oferís. A les poblacions mercantívoles, el percentatge de bracers i treballadors es va situar en un 13-14%. En canvi, a les viles rurals, va oscil·lar entre el 16% de Vilassar i el gairebé 34% de Llavanes. Si es confronta aquests resultats amb el valor percentual assolit pels pagesos, s'observa dues tendències força marcades. Per una banda, a Canet i Arenys de Mar, els treballadors varen superar amb escreix als pagesos. Per altra banda, a la resta de pobles, tret de Llavanes, els pagesos varen predominar per sobre dels bracers. Ara bé, cal precisar, que probablement una part important d'aquests treballadors fos d'origen francès. Tanmateix a Llavanes, s'evidencia un cert equilibri entre pagesos i treballadors.

El món dels gremis va estar representat, majoritàriament, pels sastres, mestres d'aixa i boters. Per subsectors, cal destacar la indústria dels teixits, amb un 6-9%. Amb

ESTRUCTURA SOCIOPROFSSIONAL DEL MARESME

ALS SEGLES XVI I XVII

SEGLES XVI-XVII	ARENYS MAR	CANET	TORDERA	VILASSAR	LLAVANERES	CABRERA
SECT. PRIMARI	21%	23%	85%	75%	77%	72%
PAGESOS	19,1%	20,8%	85%	68%	70,3%	70%
PESCA	1,8%	2,5%		6,6%	6,5%	2%
SECT. SECUNDARI	27%	29%	13%	20%	18%	23%
TEIXITS I CONFECCIÓ	6,1%	6,6%	7,5%	6,6%	7%	9,8%
CUIR	2,6%	2,5%	1,8%	2,3%	1,6%	2%
CONSTRUCCIÓ	2,2%	2,5%	1,8%	3,7%	2,3%	2,8%
FUSTA	4,2%	6,7%		4,7%	3,5%	5,4%
METALL	2,3%			1,7%	3%	2,3%
CONST NAVAL	3,7%	9,9%				0,2%
CÀNEM	5,8%	1%	1,8%	0,8%	0,5%	0,5%
CERA				0,2%		
SECT. TERCIARI	49%	47%	2%	3%	4%	4%
PROF LIBERALS	1,4%	0,6%		0,7%	0,6%	1%
TRANSPORT	1,3%		1,8%	1,1%		0,7%
COMERÇ	45,9%	46,3%		1,6%	3%	2%
PRIVILEGIATS	2,3%			1,3%	1,1%	

⁹ Dantí, Jaume, *Terra i població al Vallès Oriental*, pp. 142-144.

tot, aquest tipus de manufactura va tenir un especial arrelament als medis més rurals. El predomini dels teixidors de lli, sastres i paraires posa en evidència la configuració d'un cert domestic system. De fet Pierre Vilar¹⁰ va indicar en el seu moment, que entre 1600-1640, la principal indústria catalana, la tèxtil, havia emigrat de la ciutat al camp i havia alterat el sistema medieval gremial per un altre de capitalista de distribució del treball. La localització de debanadores, pintes de pentinar el cànem i bregadores als inventaris post-mortem ha de posar de relleu, fins a quin punt estava arrelat el treball a domicili entre tots els estrats de la societat.

La indústria de la fusta va ésser, quantitativament, el segon sector en ordre d'importància. Els fusters i boters varen suposar entre un 3 i un 7% de la població activa del Maresme. En ordre decreixent, hom localitza el sector de la construcció naval. Els mestres d'aixa i calafats varen arrelar, especialment, a Canet, atès que gairebé un 10% dels nuvis es va dedicar a la construcció de barques. Contràriament Arenys de Mar ofereix un percentatge força petit, un 4%. Tal vegada, el buit documental existent als primers quaranta anys del sis-cents justifiqui aquest poc desenvolupament. En qualsevol cas, el predomini dels mestres d'aixa entre les viles marineres coincidiria amb les reflexions assenyalades per García Espuche.

Segons García Espuche¹¹, durant la segona meitat del XV, el tancament de les drassanes barcelonines va afavorir als enclavaments de Mataró, Arenys, Palamós i Cotlliure. Les bones condicions de les platges, properes a la capital, i la saturació momentània dels espais de producció de galeres a la ciutat comtal haurien estat els factors, que haurien potenciat la construcció de barques a aquestes localitats.

La resta de manufactures es va caracteritzar per tenir un desenvolupament més modest. La seva funció hauria consistit en assegurar la demanda local; aquest és el cas dels ferrers, sabaters i mestres de cases consignats. Amb tot, cal destacar l'elevat nombre de corders i espadenyers a Arenys de Mar. L'arrelament de l'ofici de corder s'hauria de relacionar amb la intensa activitat derivada de la construcció naval.

L'anomenat sector serveis o terciari va ésser representat, majoritàriament, per mariners, adroguers i mercaders; és a dir activitats estretament relacionades amb el comerç. No és casual, doncs, que aquest subsector sigui el més desenvolupat. A Canet i Arenys de Mar, les professions relacionades amb el mercadeig varen ocupar quatre de

¹⁰ Idea recollida per García Espuche, A, *Un siglo decisivo*, p.30

¹¹ *Ibidem*, capítol IV dedicat a la descentralització de la marina.

cada deu nuvis. En canvi, a les viles pageses no va superar un 3%. L'activitat mercantívol va ésser assumida, principalment, pels mariners. Aquesta preponderància estaria estretament relacionada amb el descens del nombre de mariners a Barcelona, que va tenir lloc a partir de 1550. D'aquesta manera, Arenys de Mar, Mataró i Canet varen ésser les localitats, que millor es varen adaptar al model emergent a causa de la seva proximitat geogràfica a la ciutat comtal. Aquest nou sistema¹² va correlacionar el canvi en la flota, la participació en el negoci barceloní i el creixement demogràfic i urbà. Majoritàriament estaven especialitzats en els viatges d'exportació, que feien escala bàsica a Barcelona.

La resta de grups, com les professions liberals i el transport, va tenir un escàs desenvolupament. En el cas de les professions liberals, hom localitza com a màxim un cirurgià, un apotecari, un doctor en medicina i un notari o escrivà, que s'encarregaria de satisfer les necessitats bàsiques de la població. Finalment els traguers i carreters varen exercir molt poca importància, ja que no varen arribar a un 2%.

De bell antuvi, s'evidencia el predomini d'unes activitats econòmiques determinades. Els homes del Maresme varen destacar en les activitats marineres, en l'agricultura i en la construcció de bótes i vaixells. Amb tot, a l'interior de la comarca s'observa una diferenciació econòmica. Per una banda, les zones marineres s'encarregarien de la construcció de bótes i vaixells, així com del comerç. Per altra banda, les àrees més rurals optarien per treballar la terra i, també, per construir bótes. Tot i que l'anàlisi de les partides de casament deixa entreveure la preponderància d'un sectors productius determinats en les diferents realitats econòmiques analitzades, la consulta de les dades aportades per la bibliografia comarcal ha de permetre evidenciar, si es corrobora aquesta constatació.

A partir de les dades aportades pel fogatge de l'any 1622 a Arenys de Mar, Josep Maria Pons Guri¹³ assenyala que un 48% dels caps de família es dedicava a la navegació i gairebé un 20% depenia d'aquesta activitat de manera directa; és el cas dels mestres d'aixa, fusters de ribera, calafats, serradors, boters i corders. Als llibres de matrimonis, hom detecta gairebé un 41% de mariners i un 13,9% de professions associades a la marina. Si en el recompte de 1622, els negociants i mercaders varen representar gairebé un 5% i les professions liberals un 2%; a les partides de casament,

¹² *Ibidem*.

¹³ Pons Guri, Josep Maria, *Quan nasqué, s'emancipà i s'organitzà una vila*, p. 69.

els negociants, mercaders i comerciants varen suposar gairebé un 5% i les professions liberals gairebé un 2%. En aquest cas, els percentatges són idèntics. Si es prossegueix en la confrontació d'ambdós documents, s'observa, que en el fogatge del segle XVII, els sastres, sabaters i teixidors varen aglutinar un 4%, en contrast amb la pesca que no va superar un 1%. Semblantment, el registre d'esposalles informa, que un 4% dels nuvis exercia de sastre, sabater i teixidor i finalment els pescadors no arribaven al 2%. Així doncs, la comparació del recompte de 1662 i el llibre de matrimonis revela una mateixa tendència, fins i tot, en alguns casos, hom consigna uns percentatges exactes. Per tant el buit documental enregistrat als primers quaranta anys del disset en el llibre de casaments no hauria alterat els resultats finals.

A la capital de la comarca, Giménez Blasco¹⁴ analitza l'estructura socioprofessional a partir de les dades aportades pel Tall de 1644. Giménez Blasco constata, que el sector agrícola, ramader i pesquer va representar un 29,46%, el manufacturer un 27,76% i el col·lectiu vinculat al transport i a les transaccions comercials un 16,77%. Els percentatges ressenyats no poden ésser extrapolables a les poblacions estudiades, atès que Giménez Blasco va incloure a la seva mostra les vídues i els d'ofici desconegut. Tanmateix la tendència evidencia un equilibri entre els oficis agraris i els manufacturers. Tal com succeïa a les poblacions analitzades, la pesca aplega un percentatge molt escàs. Entre les manufactures més representades, sobresurt la tèxtil, la relacionada amb la construcció, la metal·lúrgica i finalment la naval. En darrer lloc, l'anomenat sector serveis aglutina als carreters, mariners i traginers.

Francesc Forn¹⁵ estudia el perfil professional d'Arenys de Munt a partir de les dades recollides per un Capbreu de l'any 1626. Segons es desprèn d'aquesta font, el sector econòmic més representat va ésser l'agrícola i ramader amb un 67%, li va seguir el manufacturer amb un 27% i finalment el de serveis amb un 6%. Els oficis numèricament més importants varen correspondre als treballadors, als pagesos i als sabaters. Des del punt de vista manufacturer, el capbreu mostra poca diversitat d'oficis. Hom destaca els sabaters, sastres i ferrers, més nombrosos del que semblaria normal en una petita població com la d'Arenys de Munt. Malgrat la proximitat d'Arenys de Mar i Arenys de Munt, s'evidencia un perfil professional força contrastat.

¹⁴ Giménez Blasco, Joan, *Continuïtat i canvi a les estructures econòmiques de la Catalunya del segle XVII*. Mataró 1580-1710. Tesi Doctoral, Barcelona, 1998, pp. 322-327.

Si a Arenys de Munt varen preponderar els pagesos, a Arenys de Mar varen predominar els mariners.

Al Vallès Oriental, Jaume Dantí¹⁶ assenyala, que la gran majoria de la població es va dedicar a l'agricultura, un 70-90%. En les viles grans, com per exemple St Celoni, on existeix una diversificació important del treball, els que figuren com a pagesos varen continuar essent proporcionalment el grup més nombrós, tot i que es tracti de percentatges baixos, entre el 25 i 30%, i que la suma de diferents sectors manufacturers porti evidentment a superar aquells.

A Olesa de Montserrat¹⁷, el sector primari va concentrar un 42,2%, va prosseguir en ordre decreixent el secundari amb un 16,13% i finalment terciari amb un irrisori 5,68%. Dins el sector menestral, va sobresortir, quantitativament, el col·lectiu tèxtil, semblantment al que s'aprecia a les parròquies més agràries del Maresme.

A l'Hospitalet del Llobregat, Jaume Codina¹⁸ s'aproxima a l'anàlisi dels oficis a partir de les dades aportades pels capítols matrimonials corresponents al període 1553-1717. La mostra es caracteritza per l'elevat contingent de pagesos, tot i que s'intueix una reducció significativa dels propietaris i un increment del nombre de masovers.

Finalment a Igualada, Josep Maria Torras¹⁹ observa un transvasament poblacional del comerç cap a la menestralia gràcies a la informació continguda en els fogatges de 1462 i 1553. Segons la seva opinió, aquesta singularitat evidenciaria, que al llarg d'aquest període es produiria l'inici de l'especialització econòmica d'Igualada en les indústries tèxtils i de la pell.

Tot sembla indicar, que en el decurs d'aquestes dues centúries, algunes localitats catalanes, com Igualada, Mataró, Arenys de Mar i Canet entre d'altres, s'haurien distingit per dedicar-se a activitats no relacionades amb el conreu de la terra, en contrast amb d'altres poblacions que conservarien el seu component preferentment agrari, com la majoria de les localitats del Vallès Oriental, l'Hospitalet del Llobregat, Arenys de Munt, Vilassar, Llaveneres, Cabrera i Tordera. Al Maresme, en aquest període

¹⁵ Forn Salvà, Francesc, "Una mostra d'oficis a la primera meitat del segle XVII. El capbreu de 1626" *Arenys*, 1987, pp. 10-12.

¹⁶Dantí, Jaume, *Terra i població*, p.142.

¹⁷ Gual Ramírez, Xabier; Millàs Castellví, Carles, *Olesa de Montserrat en època dels Àustria. Demografia i societat*, Barcelona, 2002, pp. 209-235.

¹⁸ Codina, Jaume, *Els pagesos de la Provençana (984-1807). Societat i economia a l'Hospitalet pre-industrial*, Barcelona, 1987.

¹⁹ Torras Ribé, Josep Maria, "Demografia i societat a Igualada durant els segles XVI i XVII" *Miscellanea Aqualatensis* núm. 4, 1987, pp.92-93.

s'evidencia, amb claredat, la diferenciació econòmica d' ambdues realitats: una de marinera i comercial i una altra de pagesa. Amb tot, malgrat la preponderància d'uns determinats oficis, el conreu de la terra va seguir ocupant a una part de la població d'Arenys de Mar i Canet. En canvi, a Llaveneres, Vilassar i Cabrera, la marina va atraure a un sector molt minoritari, malgrat la seva condició costanera. Caldrà comprovar, com evolucionen ambdós móns en el transcurs del set-cents.

2. L'estructura socioprofessional del segle XVIII

Al set-cents, les bases de l'especialització econòmica maresmenca estarien plenament assentades. Amb tot, caldrà constatar, com han evolucionat els sectors que donaven més feina i sobretot com han progressat les zones més agràries, respecte les més mercantívoles. Finalment cal preguntar-se, si han acostat posicions o si contràriament han accentuat les seves diferències. Per analitzar l'estructura socioprofessional del set-cents, hom disposa de les partides de casament de cada població i de la informació aportada pel Cens de Floridablanca de 1787. Tot i que les dades d'aquest registre són difícilment comparables amb les extretes dels llibres de casament, perquè utilitzen uns criteris diferents, poden ésser emprades per conèixer la tendència de cada font. Així mateix, les reflexions dels viatgers estrangers esdevenen una documentació molt valuosa, malgrat el seu marcat caràcter subjectiu.

L'anàlisi dels oficis numèricament més importants palesa poques diferències respecte la centúria anterior. Així Arenys de Mar i Canet varen continuar essent unes poblacions de mariners i mestres d'aixa, malgrat la rellevància dels oficis relacionats amb el conreu de la terra. Les localitats més agràries varen continuar donant feina, bàsicament, al col·lectiu agrari, tot i que els pescadors varen despuntar a Vilassar i a Llaveneres en menor mesura. La importància numèrica dels pescadors a Vilassar, la major part dels quals vivia al veïnat de mar, va estar estretament relacionada amb la configuració de la nova parròquia de Vilassar de Mar. Hom té la impressió, de què si bé de bell antuvi les poblacions litorals de l'anomenat Alt Maresme varen començar a explotar els recursos, que la mar els va oferir (pesca, comerç i construcció naval), el Baix Maresme va romandre d'espatlles a la mar durant molt de temps. De fet no és fins al set-cents, que es comença a detectar la presència de pescadors i algun que altre mariner a la documentació.

Per grups professionals, si a Arenys de Mar i Canet, el primari va concentrar entre un 15 i un 25% dels nuvis; a la resta de localitats de la mostra va representar entre un 78 i un 87% dels contraents. Tot sembla indicar, que en el decurs d'aquesta centúria ambdues zones haurien tendit a accentuar les seves diferències. Si les localitats marineres varen anar perdent progressivament el seu component agrari, les altres es varen anar ruralitzant. Amb tot, el col·lectiu dels gremis es va mantenir, com el segon sector en ordre d'importància en ambdós cosmos. Finalment el món dels serveis va continuar aglutinant més del 45% dels habitants d'Arenys de Mar i Canet. Contràriament, a Vilassar, Cabrera, Llavanes i Tordera, aquest sector va ocupar a una petita part de la societat, entre un 3 i 7%. Per tant, una primera lectura mostra pocs canvis significatius, respecte als segles XVI i XVII, ja que en cada demarcació va continuar predominant els mateixos sectors econòmics, tot i que amb uns percentatges més elevats.

El cens de Floridablanca²⁰ reflecteix, que les viles més rurals varen ocupar entre un 80 i un 90% de la població pagesa. Tanmateix, a les localitats marineres, aquest percentatge va ésser marcadament inferior, entre un 13 i un 28%. Els gremis varen obtenir una representació molt minsa, ja que no varen superar el 10%. Només Arenys de Mar va sobresortir amb un 21%. De fet, el poc valor obtingut per la menestralia al cens de Floridablanca s'explica bàsicament, pel fet que aquest recompte englobava els gremis de mar (calafats, mestres d'aixa) dins els oficis de mar²¹. Aquesta circumstància va ocasionar, que el valor percentual del terciari fos notablement superior, al voltant d'un 60%. A la resta de poblacions, el sector serveis no va superar el 3%. En definitiva, la tendència és a grans trets similar a l'obtinguda en els llibres de matrimonis; és a dir un predomini del sector agrícola als nuclis més rurals i una hegemonia de la marina a les àrees més mercantívoles. La menestralia va aplegar uns valors modestos, tot i que a Arenys de Mar va aglutinar una part important de la població, tal com s'ha apreciat en els llibres de casament.

Si s'analitza cada grup professional individualitzadament, com per altra banda ja s'ha fet en el subapartat anterior, s'aprecia, que la terra va donar feina entre sis i vuit

²⁰Dades extretes Iglésies, Josep, *El cens del Comte de Floridablanca, 1787* (part Catalunya), 1970.

²¹ La informació aportada pel recompte de Floridablanca aglutina els oficis en diferents categories, com són els artesans, els comerciants, els fabricants, els pagesos, els treballadors i finalment els mariners, mestres d'aixa i calafats en un mateix grup. Aquest agrupament ocasiona que l'anàlisi de la menestralia resulti esbiaixat, ja que es desconeix el nombre de treballadors de la construcció naval.

de cada deu nuvis de les demarcacions rurals. Només entre un i dos de cada deu contraents va viure del camp a Arenys de Mar i Canet. Tanmateix el més sorprenen és la puixança de la pesca a Vilassar. Si als segles XVI i XVII, es documenta 53 pescadors a Vilassar, al set-cents se'n comptabilitza 365. No és estrany, que aquest predomini de pescadors cridés l'atenció d'alguns dels viatgers estrangers, que varen visitar la zona. Així Arthur Young afirma:

“passem per Meliassa (Vilassar); un poble de pescadors, salen gran quantitat de peix per Barcelona (...)”²²

Si es continua considerant els treballadors, com una mena de jornalers no propietaris, en contrast amb els pagesos tenidors de peces de terra, s'evidencia unes alteracions força significatives, respecte les centúries anteriors. A les zones més comercials, el percentatge de treballadors i bracers va disminuir considerablement. En canvi, a les demarcacions rurals es va produir un increment de l'ordre del 19 i 23%. Per la seva banda, els pagesos varen experimentar un retrocés significatiu a totes les viles, tret de Canet, que va conservar el mateix percentatge.

Tanmateix la reculada del nombre de pagesos a ambdues zones s'explicaria per diferents motius. Així, tant a Canet com Arenys de Mar el retrocés o l'equilibri dels pagesos va anar acompanyat del descens de la mà d'obra assalariada. En aquesta circumstància, hom es planteja la següent hipòtesi. La població menys qualificada s'hauria ocupat en les feines, que haurien tingut més demanda, com la marina i la construcció naval. Sens dubte, el fenomen apreciat a les poblacions agràries resulta més interessant. En aquest cas, l'increment espectacular del nombre de treballadors i bracers va anar acompanyat d'una davallada del número de pagesos. L'estudi dels corrents migratoris no ha evidenciat cap alteració significativa, respecte la centúria anterior. En aquesta ocasió, la conjectura més factible seria la de l'empobriment. Les males collites, el pagament constant de talles i d'impostos juntament amb els allotjaments militars

²² Young, Arthur, “Tour in Catalonia” *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria* núm. 16, 1983.

ESTRUCTURA SOCIOPROFESSIONAL DEL MARESME AL SEGLE XVIII

SEGLES XVIII	ARENYS MAR	CANET	TORDERA	VILASSAR	LLAVANERES	CABRERA
SECT. PRIMARI	15%	25%	85%	83%	78%	87%
PAGESOS	14,8%	23,9%	85,0%	59,0%	74,3%	86,5%
PESCA	0,7%	1,3%		23,5%	4,0%	0,7%
SECT. SECUNDARI	36%	19%	12%	13%	14%	9%
TEIXITS I CONFECCIÓ	6,8%	4,4%	5,5%	3,5%	2,8%	3,7%
CUIR	3,2%	2,4%	1,4%	1,4%	0,8%	0,5%
CONSTRUCCIÓ	3,6%	4,1%	2,1%	2,5%	2,5%	1,0%
FUSTA	6,4%	3,7%	1,4%	2,6%	3,1%	1,7%
METALL	2,4%	0,7%	1,6%	1,0%	1,7%	0,7%
CONST NAVAL	12,1%	2,0%			0,1%	
CANEM	0,9%	1,2%	0,3%	1,7%	2,3%	1,0%
CERA	0%			0,1%		
SECT. TERCIARI	47%	55%	3%	3%	7%	3%
PROF LIBERALS	2,2%	1,4%	0,9%	0,8%	2,9%	0,8%
TRANSPORT	1,6%	4,0%	1,2%	1,3%	0,4%	1,2%
COMERÇ	43,4%	49,9%	0,9%		3,9%	1%
PRIVILEGIATS				0,5%	0,2%	0,1%

haurien abocat cap a l'endeutament i en conseqüència cap a la venda de les seves propietats a nombrosos agricultors. L'anàlisi de l'estructura de la propietat, així com l'estudi de la cultura material i de l'endeutament permetrà comprovar, si es confirma aquest supòsit.

El món de la menestralia va ésser representat, majoritàriament, pels sastres, mestres d'aixa, mestres de cases i sabaters. Per subsectors, els oficis relacionats amb els teixits varen continuar essent la manufactura més desenvolupada, entre un 3 i un 7%. Amb tot, el seu arrelament va ésser més notable a les viles marineres i especialment a Arenys de Mar. Precisament en aquesta vila, es registra un predomini dels oficis, que es va caracteritzar per tenir una vessant més comercials (passamaners, estisorers i sombrerers). Tanmateix a Cabrera de Mar, aquest subsector va patir una acusada reducció de gairebé 4 punts. Si als segles XVI i XVII, hom va quantificar 14 sastres i 9 paraïres, al set-cents hom en comptabilitza únicament 5 sastres.

La construcció naval va ésser numèricament la segona manufactura més desenvolupada, especialment a Arenys de Mar. Es disposa del testimoni de dos viatgers estrangers, Arthur Young i el Baró de Bourgoing. Les seves impressions donen fe de la rellevància de les drassanes d'Arenys de Mar i Canet Així Arthur Young descriu la seva jornada amb les següents paraules:

“passem per Areng (Arenys), un poble gran, on la construcció naviliera dona la impressió de tenir importància; (...) Canet, un altre poble gran, dedicat a la construcció de barques, a la pesca i a les puntes de coixí.”²³

Per la seva banda, el Baró de Bourgoing fa, també, una breu pinzellada de la impressió, que li va suscitar el seu pas per Arenys de Mar i Canet:

“Después de Mataró está Arenys de Mar, en donde empieza la diócesis de Gerona y que tiene un pequeño astillero y una Escuela de pilotaje; Canet de Mar, villa muy bien situada cuyos habitantes comercian no sólo con toda España sino con las Indias Occidentales y se ocupan con éxito de la fabricación de encajes”.²⁴

²³ Ibidem.

²⁴ Bourgoing, Jean François, “Tableau de l'Espagne Moderne” *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria* núm. 15, 1982.

El treball de la fusta va ocupar entre un 1 i un 6% dels nuvis. Els percentatges més alts es varen situar a Arenys de Mar i Canet, gràcies a la rellevància dels boters. La construcció va obtenir uns percentatges similars als de la fusta i va sobresortir per vincular-se a les viles més comercials. La resta de manufactures va obtenir una representació molt minsa, entre menys d'un 0,5 i un 2,5%. En tots els casos, però, els valors més alts es varen concentrar a Arenys de Mar i Canet.

El sector serveis va aplegar bàsicament a mariners, traginers i comerciants. Les activitats, vinculades amb el negoci, varen continuar essent les més destacades. Aproximadament gairebé la meitat dels contraents maridats a Canet i Arenys de Mar es va dedicar a les activitats mercantils. En canvi, a la resta de poblacions va superar difícilment un 4%. En el cas de les poblacions veïnes amb l'antiga Iluro, hom es planteja, si l'acusada influència d'aquesta ciutat, no hauria estat un obstacle per l'arrelament del comerç. Finalment la resta d'àmbits professionals va aconseguir una representació molt petita, entre un 0,5 i un 4%.

Així doncs, tot sembla indicar, que en el decurs dels segles moderns, l'estructura socioprofessional de la comarca no patiria alteracions massa significatives. Únicament, la pròpia evolució econòmica de cada localitat s'encarregaria de perfilar i modificar alguns aspectes al llarg del set-cents. Tot i que el perfil econòmic arenyenc va ésser similar durant els segles moderns, s'evidencia alguns petits canvis durant al set-cents. Així les fonts manifesten una intensificació de les activitats vinculades amb el comerç. Malgrat que el sector terciari va conservar un percentatge similar, es va incrementar el nombre de menestrals, que tenia una vessant més mercantívola i va augmentar el nombre de negociants, comerciants i adroguers. Per tant, es palesa un transvasament de la població cap a la menestralia i cap al món dels negocis. Probablement molts dels comerciants i negociants localitzats a les fonts eren o bé antics mariners o bé fills de mariners.

Tot i que Canet ofereix una pauta evolutiva similar a la d'Arenys de Mar, cal assenyalar l'existència d'algunes singularitats. Per una banda, a Canet, el camp va donar feina a gairebé una quarta part de la seva població durant l'època moderna. En aquest sector econòmic, no s'aprecia cap retrocés, sinó més aviat una estabilitat. Tal vegada el flux migratori constant i reiterat de població pagesa de les rodalies, com St Iscle i St Cebrià de Vallalta, en pugui ésser la causa. I per altra banda, les activitats mercantils varen guanyar terreny a expenses de la menestralia.

A Tordera, l'absència del primer llibre de matrimonis, provoca que el registre no comenci fins a dècada dels 90 del sis-cents. Aquest important buit documental impedeix, doncs, que es pugui confrontar ambdues estructures professionals.

Vilassar i Cabrera de Mar ofereixen una tendència similar. Ambdues poblacions varen augmentar el nombre de treballadors agrícoles en perjudici dels menestrals. El sector serveis va conservar la seva migrada representació. Així doncs, es produiria un escolament de mà d'obra gremial cap a la pagesia. A Llavaneres, el treball de la terra va mantenir un percentatge similar. Va ésser a la resta de sectors econòmics, on es va produir petites alteracions. Així el sector secundari va davallar, en contrast amb el terciari que va experimentar un lleuger ascens.

Sens dubte, la confrontació de les tendències observades a la comarca amb les ressenyades per la bibliografia ha de permetre contextualitzar millor els fenòmens localitzats. Així a Calella, Teresa Mora²⁵ va analitzar el perfil socioeconòmic d'aquesta localitat a partir del buidatge del Cadastre de l'any 1737 i 1758. Tot sembla indicar, que la Calella dels anys 30 va ésser una població, que va combinar les feines del camp amb les de la marina. En canvi, aquest fràgil equilibri, s'hauria alterat en benefici de la marina en el decurs dels anys 50. La Calella dels 50 va ésser a grans trets una població de mariners i s'assimilava al tarannà socioeconòmic de les seves poblacions veïnes, Arenys de Mar i Canet. La peculiaritat de Canet i Arenys de Mar rauria, doncs, en la seva precocitat.

Finalment, a Premià, Josep Viñals²⁶ va estudiar l'estructura professional a partir del Cadastre dels anys 1728 i 1736. La confrontació de les dues fonts va evidenciar, que el grup pagès va ésser el predominant. En canvi els pescadors varen patir un retrocés al segon cadastre. Cal esmentar, també, la rellevància numèrica dels treballadors. En aquest sentit, l'ascens dels bracers a Premià coincideix amb els resultats assolits a les poblacions més agràries de la mostra, com Llavaneres, Vilassar de Dalt, Cabrera i Tordera.

Així doncs, l'anàlisi de l'estructura socioprofessional del Maresme en el decurs dels segles moderns ha revelat, que en els segles XVI i XVII ja s'havien establert les bases de l'especialització econòmica de la comarca. El set-cents no va ésser una

²⁵ Mora, Teresa, *Societat i economia: Calella, 1737 i 1758*, Mataró, 1989.

²⁶ Viñals Iglésies, Josep, *Premià a començaments del S XVIII: un assaig d'Història econòmica local*, Mataró, 1982.

centúria de canvi, sinó de continuïtat amb l'opció econòmica escollida. Així Arenys de Mar i Canet varen aprofundir en l'activitat mercantil, la qual cosa s'evidencia en l'augment del nombre de comerciants, negociants i menestrals. En aquest sentit, l'evolució d'aquestes localitats recordaria guardant les distàncies, al procés de transformació desenvolupat a Girona i Barcelona²⁷. Aquestes urbs varen ésser, al set-cents, unes ciutats més terciàries que industrials. Amb el temps, havien anat expulsant aquells oficis més industrials. Únicament varen restar aquells treballs, que varen oferir una vessant més comercial, com eren els sastres o sabaters. En canvi, Vilassar, Llaveneres, Cabrera i Tordera varen profunditzar en l'activitat agrícola.

En definitiva, tot plegat corroboraria les hipòtesis de García Espuche, segons les quals l'especialització econòmica d'algunes localitats catalanes s'hauria forjat en el decurs dels segles XVI i XVII. Amb tot, l'anàlisi dels altres capítols que conformen aquesta investigació ha de permetre confirmar o descartar aquesta conjectura des d'altres punts de vista.

²⁷ Dades extretes "Barcelona dins la Catalunya moderna (segles XVI i XVII)" *Història de Barcelona*, Barcelona, 1992, Vol. IV, pp. 118-121.